

LA PROYECCIÓN PÚBLICA
D'ANTONI BONAVENTURA GASSÓ
(Vilanova i la Geltrú, 1752-Barcelona, 1824)

Albert Tubau

1996

Preàmbul

1. La dimensió d'A.B. Gassó
2. Notes familiars
3. Orígens vilanovins
4. Perfil de negociant
5. La Reial Junta de Comerç de Barcelona
6. Gassó, secretari de la Junta
7. Gassó i la Companyia de Barcelona
8. La guerra del Francès
9. Vilanova i els napoleònics
10. Gassó i la guerra
11. Les *Defensas* ... (1814)
12. El pensament econòmic de Gassó
13. *España con industria fuerte y rica* (1816)

Epíleg

Fonts bibliogràfiques

N. de l'A.: La primera versió d'aquest text fou redactada el 1996. El 1999 una nova versió fou publicada amb el títol *Antoni Bonaventura Gassó (1752-1824). Apunts de la Vilanova comercial*. El text que segueix ara és una nova revisió feta el 2016, en commemoració dels 200 anys de la publicació del llibre d'A.B. Gassó, *España con industria, fuerte y rica*.

PREÀMBUL

La primera versió d'aquest estudi es va redactar quan es complien cent vuitanta anys de la publicació de *España con industria, fuerte y rica*, el text més important del vilanoví Antoni Bonaventura Gassó. Una obra senzilla en la forma i l'estil però ambiciosa en els arguments i els objectius. Un text tant interessant com desconegut. No en fem escarafalls si gosem qualificar-lo de fita de referència.

L'escrit apuntava decidit el camí d'un dels fenòmens més representatius i transformadors que ha separat la societat de l'Antic Règim de les societats modernes: la industrialització.

Gassó, des del seu càrrec de secretari de la Junta de Comerç de Barcelona –la institució econòmica més important del seu temps– durant 24 anys, fou testimoni i protagonista excepcional del procés d'algidesa comercial que seguí al decret de lliure comerç amb Amèrica el 1778.

Procés que desembocà en les primeres mostres d'una incipient industrialització que es consolidaria a partir del primer terç del XIX.

Gassó, comerciant matriculat, era sobretot un home públic vinculat a les més representatives institucions econòmiques de l'època: la Junta de Comerç de Barcelona, la Junta de Vals Reials, la Companyia de Comerç de Barcelona a les Índies, o com a cònsol de Rússia.

Ben connectat als principals focus de desenvolupament econòmic del moment, la seva tasca i les seves observacions esdevenen prou valuoses.

Antoni Bonaventura Gassó va formar part –com Antoni de Capmany i d’altres– d’aquella minoria il·lustrada que a les darreries del XVIII i inicis del XIX s’afanyaven a pregonar els beneficis de l’industrialisme en relació a la tradicional economia agrària. Era una campanya potser innovadora al nostre país, però no pas en altres indrets d’Europa, com Anglaterra o Alsàcia. No sempre fou una opció ben entesa.

Igualment de notòria fou la seva actuació durant l’ocupació napoleònica de Barcelona. Acusat d’afrancesat i col·laboracionista per uns, sospitós de conspirador pels altres. Una trajectòria tan ambigua com pràctica.

Al mateix temps que pretenia assistir a les Corts de Baiona convocades per Napoleó, actuava de defensor –sense ser advocat– d’alguns acusats de conspirar contra el francès.

La seva modesta i desconeguda vida privada contrasta amb una interessant projecció pública. Una dimensió que aquí intentarem desgranar i aprofundir. Gassó fou un personatge controvertit que inspirà sentiments contradictoris: altruisme, ambició, patriotisme, traïdoria ...

Una posició i una experiència que ens retraten el perfil més emprenedor d’un període particularment intens de la nostra història.

L’apogeu comercial del darrer quart del XVIII fou esquinçat per la Guerra Gran primer i per la invasió napoleònica després.

S’assistí al desenvolupament d’una activitat artesanal tradicional, embrió de la protoindústria, que aprofitava l’esmicolament de les estructures de l’Antic Règim.

Gassó ho visqué en primera persona gaudint, com diu Vilar, d’una talaia privilegiada. Considerat per alguns com el primer teòric de l’industrialisme,

pretenem recuperar aquí la memòria d'en Gassó. Glossat o criticat a parts iguals pels seus contemporanis, avui forma part del gran grup dels injustament oblidats. Fa més de dos segles impulsà i defensà les doctrines proteccionistes aplicades a la indústria naixent, un discurs que més tard divulgarien figures com Joan Güell i Ferrer, o els també vilanovins Josep Ferrer i Vidal o Manuel Marquès i Puig.

En el títol parlem de la projecció pública de Gassó, perquè és en aquest aspecte on posarem l'accent. La dimensió més pública en la seva condició de secretari de la Junta de Comerç de Barcelona, del seu paper durant l'ocupació napoleònica, o el desenvolupament del seu pensament econòmic.

Així, doncs, no ignorem, però sí que tractem molt tangencialment, les seves activitats professionals com a comerciant o industrial.

1. LA DIMENSIÓ D'A. B. GASSÓ

Antoni Bonaventura Gassó i Borrull fou un home interdisciplinari, un activista de la dinamització econòmica de finals del XVIII, ben conceptuat pels seus contemporanis i per autors de la vàlua de Pierre Vilar: “A. B. Gassó, secretari de la Junta de Comerç de Barcelona a l'època de la decadència de la Companyia de comerç de Barcelona a les Índies (1793), home de negocis experimentat i teòric de la industrialització espanyola al començament del s. XIX”.¹

Tot i que l'obra escrita i la majoria de les actuacions públiques més representatives es concentren en els dos primers decennis del segle XIX, podem considerar Gassó com un exponent clar del set-cents. Un segle que en el context europeu aportà canvis definitius en el ordre de les idees, doctrines aprofitades i reforçades per les classes dominants i particularment per la potent burgesia mercantil. El nostre país estava amatent a aquesta atmosfera de canvi. Malgrat tot, les profundes arrels de l'Antic Règim no afavorien les dinàmiques evolutives que aviat es consolidaren en altres indrets.²

Però, quines notícies aporten altres autors sobre el nostre personatge ?

Oliva Melgar diu de Gassó: “desde un modesto origen, había logrado integrarse en la cúspide de la burguesía y aún del proyectismo económico barcelonés de finales del siglo XVIII y principios del XIX”.³

L'historiador vilanoví Albert Virella es limita a esmentar-ne la contemporaneïtat amb Francesc Papiol de Padró (1750-1817).⁴

¹ Vilar, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Vol. IV, p.533

² “El segle XVIII, pare de la revolució econòmica a Anglaterra i de la revolució política a França, no ha tingut, certament, conseqüències tan transcendents a Espanya” (Vilar, Pierre. *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. p. 90)

³ Oliva, J.M^a. *La Real Compañia de Comercio de Barcelona a las Indias*. p. 92

⁴ Al marge de la seva condició de secretari de la Junta de Comerç i l'episodi de convocat a

La figura de Gassó és glosada en forma d'extracte en obres de caràcter genèric com la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el *Diccionari biogràfic Alberti* o el *Diccionari d'Història de Catalunya*, d'Edicions 62.

Altres referències més àmplies de la seva figura les aporta l'historiador vilanoví Josep A. Garí a *Descripción e història de la villa de Villanueva y Geltrú* (1860), dins l'apartat de "Biografias de heroes y varones notables".

Així mateix es ben notòria l'aportació biogràfica de Torres Amat a *Diccionario crítico de escritores catalanes* (1836).

D'aquesta font es nodreixen les referències contingudes a la història de Vilanova de Josep Coroleu (1878) o la transcripció literal a *Los misterios de Villanueva* (1851), de diversos autors.

Igualment valorem les aportacions valuoses però més genèriques d'Ernest Lluch, Angel Ruiz, Ramon Ferrer o Joan Mercader. Aquestes informacions contrasten amb les aportacions més tímides d'autors més contemporanis, notes biogràfiques que es limiten a unes quantes línies o a la més absoluta ignorància. Ressaltem aquí la riquesa documental d'altres fonts com els arxius de la Junta de Comerç o l'arxiu d'Erasme de Gònima, ambdós dipositats a la Biblioteca de Catalunya.

Per aquest estudi ha calgut, òbviament, la consulta de les dues obres escrites de Gassó. En el cas de *España con industria...* s'ha fet a partir de l'exemplar dipositat a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, i en el cas de les *Defensas ...* hem fet ús del volum existent a la Biblioteca de l'Escola Superior d'Arquitectura de la Universitat Politècnica de Catalunya.

2. NOTES FAMILIARS

Gassó va néixer a Vilanova i la Geltrú el 26 de novembre de 1752. Si Coroleu assenyalava que havia estat el mes de setembre ⁵, Garí fixava el 27 de novembre, data del bateig. ⁶

Era fill del fadrí botiguer Fèlix Gassó Batet, “Gassó menor”, de família ben arrelada a Vilanova i la Geltrú, i de Josepa Borrull Elias, natural de Igualada. Com es desprèn de la seva fe de baptisme, incorporada a l’expedient de matriculació com a comerciant, Gassó fou batejat el 27 de novembre de 1752 a l’església de Sant Antoni Abat de Vilanova i la Geltrú amb els noms de Josep, Bonaventura i Antoni. Hi consten com a padrins Maties Romero, administrador general de duanes; i Bonaventura Gassó, “padrina donzella”.

Les activitats professionals de caire privat van quedar esmorteïdes ben aviat per la seva dimensió pública. Venia d’una família de menestrals i comerciants, com veurem en un capítol posterior. Vilar s’apressa a dir d’ell que: “les ajudes li eren àmplies”. El seu pare l’orientà aviat cap al comerç, a manca d’altres veritables vocacions demostrades pel jove. En paraules de Coroleu: “después de hacerle aprender algunos rudimentos de gramática trató de hacerle dedicar al comercio al pormenor”. ⁷

Com recull Felix Torres Amat al seu *Diccionari ...*, els pares de Gassó l’enviaren a Barcelona a seguir la carrera de comerç, “pues no se hallaban con facultades para mantenerle en los estudios”. Com a exemple de la manca

⁵ L’historiador Josep Coroleu situava el naixement de Gassó el mes de setembre (Coroleu, Josep. *Historia de Villanueva y Geltrú*)

⁶ La data de naixement aportada per Garí correspon de fet al dia del baptisme, oficiat al temple de Sant Antoni de Vilanova i la Geltrú (Garí, Josep A. *Historia y descripción de la villa de Villanueva y Geltrú*)

⁷ Coroleu, Josep. *Op. cit.*, p.225

d' instrucció Torres Amat afegeix que “no acabó ni la gramàtica”.⁸ El mateix autor diu, referint-se al text més emblemàtic de Gassó, *España con industria, fuerte y rica*: “los defectos gramaticales de su lenguaje no dejan brillar tanto como merecen los profundos conocimientos de economia politica que contiene el escrito”.

Torres Amat era alhora modest biògraf i amic d'en Gassó. Aquest darrer li havia confessat les seves limitacions alguna vegada: “Ya es tarde, solía decirme; para dedicarme a estudiar el arte de hablar bien, sobre todo, cuando me he descuidado tanto de procurar por mi familia”.⁹ Se li atorga, però, una sorprenent capacitat per aprendre llengües estrangeres. En poc temps, el seu “singular talento” el permeté d'aprendre francès, italià, anglès, alemany i llatí. Garí detalla en la seva breu glossa biogràfica que: “aprendió con extraordinaria rapidez las lenguas francesas, italiana e inglesa perfectamente y algo la latina y alemana”.¹⁰ Un actiu que li degué facilitar les relacions comercials amb l'exterior. Curiosament no ens consta el coneixement del rus, idioma del país que representava com a cònsol honorari i amb qui establí molts negocis.

Al costat d'un dels seus fills dirigí la casa de comerç que tenien a Barcelona. Els Gassó van viure intensament el comerç. Família i negoci es confonen literalment. No els mancaren bons contactes i coneixences, no endebades Gassó era fillol de l'administrador general de duanes.

La condició de fadrister del pare d'A.B. Gassó en limità les expectatives professionals. Una limitació apaivagada, però, pel fet de poder gaudir d'uns contactes ben sòlids.

A Antoni Bonaventura Gassó, casat amb Eulàlia Arolas Vives, filla de Pau

⁸ Torres Amat, Fèlix. *Diccionario Crítico de los Escritores Catalanes*. p. 276

⁹ *Ibidem*, p. 278

¹⁰ Garí, Josep A. *Op. cit.* p. 220

Arolas Sensat, corredor de canvis, coneguts per “corredor d’orella” tots aquells intermediaris que operaven a la Llotja de Barcelona al darrer quart de segle XVIII i inicis del XIX.

i de Teresa Vives; li coneixem dos fills i una filla: Teresa, Bonaventura o Ventura, i Pau Fèlix Gassó i Arolas. Àngel Ruiz, biògraf de la Junta de Comerç, assenyala que Ventura Gassó substituï al seu pare en el càrrec de secretari de la Junta entre el 1816 i el 1818 quan aquell es jubilà. Després va ocupar el càrrec Pau Fèlix Gassó, l’altre fill, que morí a Barcelona l’any 1861. Pau Fèlix Gassó –que duia el nom dels dos avis– era advocat o “doctor en leyes”, càrrec que no sabem si arribà a exercir ateses les seves funcions com a secretari de la Junta de Comerç i la seva contribució al negoci familiar. Consolidà definitivament la posició econòmica casant-se amb Maria Josepa de Janer i de Gònima, neta gran de l’industrial cotoner Erasme de Gònima i Passarell, i filla de Domènec Janer Sunyer i Josepa Gònima Coll. Els pares moriren joves, el 1807 i el 1802, respectivament, i Maria Josepa de Janer casà en segones núpcies amb Pau Fèlix Gassó. La dot de casament a favor dels Gassó seria generosa.¹¹ El matrimoni de Pau Fèlix Gassó amb Josepa de Janer i de Gònima –en paraules de Creixell i Sala– “probablement va satisfer

¹¹ “El 11 de septiembre de 1807, la nieta mayor [d’Erasme de Gònima] que a principios del año anterior casó con Ramon Ravella, contrajo segundas nupcias con el doctor en leyes Pablo Felix Gassó y Arola, hijo de don Antonio Buenaventura Gassó, secretario de la Real Junta de Comercio, al que sustituyó años después en el cargo” (Imbert de, Erasmo. *Erasmo de Gònima...* p. 116). La filla d’Erasme de Gònima, Josefa Gònima i Coll, s’havia casat amb Domènec Janer. Josefa moriria el 1802, i el seu marit l’any 1807 amb 45 anys, deixant quatre nets a la custodia dels avis. S’entén així que Erasme de Gònima es mostrés esplèndid amb la dot de la seva neta gran quan es casà amb Gassó: “a más de entregarle las acostumbradas cómodas, ropas, joyas y vestidos nupciales, el abuelo dotó a su nieta con 50.000 libras catalanas en oro. Todavía se mostró más esplendido, puesto que compró una casa en la plaza de Santa Ana que forma angulo con la calle dels Archs, casa que remozó, cediendo el piso principal, convenientemente alhajado, al nuevo matrimonio Gassó Janer” (*Ibidem*). Altres fonts indiquen que la dot hauria estat de 58.000 lliures catalanes a favor d’A.B. Gassó, quantitat que hauria destinat a aixecar un nou edifici de cinc plantes al carrer de la Riereta amb Sant Pau, una construcció amb diversos arcs de mig punt i grans finestrals que estaria destinat a edifici industrial per a la fabricació de teixits d’indianes. En parlarem en un capítol posterior.

l'avi, entre altres coses perquè fou secretari de la Junta de Comerç". La parella va instal·lar-se a la casa de Santa Anna.¹²

El fill d'ambdós, Erasme Gassó i de Janer (1799-1853) –net d'en Gassó– també fou un dels grans contribuents de la Barcelona de mitjans del XIX. Casà amb Rosa de Nadal de Doderó, element que reflecteix les dinàmiques endogàmiques de les elits mercantils del país.

Com indicava encertadament Gary W. McDonogh: “Aunque no eran nobles, la familia Gassó era extremadamente poderosa; su padre fue secretario de la Junta de Comercio, la cual actuaba como núcleo político-económico y grupo de presión para los líderes mercantiles”.¹³

Com tots els notables de l'època participaren en aquelles manifestacions populars que els donaven notorietat davant de les classes populars. Rafael d'Amat i de Cortada –el baró de Maldà– en el seu *Calaix de sastre* anotava que el Divendres Sant de 1793 havien participat a la processó de la confraria de Nostra Senyora de la Soledat en representació del Cos de comerciants matriculats de la Llotja, Joan Batista Cabanyes, cònsol d'Holanda amb domicili al carrer d'Escudellers, i Anton Bonaventura Gassó, en condició de pendentista i secretari de la Real Junta de Comerç, domiciliat al carrer dels Cotoners.

Antoni Bonaventura Gassó i Erasme de Gònima es convertiren en virtuals consogres. El darrer, tot o ser avi, assumia el paper de pare davant la prematura mort de la filla i el gendre. D'aquesta manera, Pau Fèlix Gassó es beneficià de tenir com a cunyat Erasme de Janer i Gònima, futur alcalde de Barcelona i una de les fortunes més notables de l'època. Però, dissortadament

¹² Creixell, Rosa; Sala, Teresa-M. Retrat de família: els secrets dels Gònima, p.187. Josepa de Janer i de Gònima s'havia convertit en la pubilla de Ca l'Erasme, amb propietats al carrer del Carme, a la plaça de Santa Anna i una torre a Sant Feliu (*Ibidem*, p.181)

¹³ McDonogh (2003), p.209

per als Gassó, aquell es convertí en l'únic hereu d'Erasme de Gònima i Passarell ¹⁴, que fou un important i controvertit comerciant, acusat com Gassó de col·laborar amb el francès durant la guerra de la Independència¹⁵ – en aquest sentit ambdós constituïen una modesta endogàmia comercial a l'estil de moltes fortunes que s'han format al nostre país–.

Del matrimoni esmentat, el 1799 va néixer Erasme de Gassó i de Janer, nét d'Antoni Bonaventura Gassó, que portava el nom més conegut dels Gònima. També tingueren una filla, Maria. De la correspondència amb el seu germà es desprèn que residí durant molt de temps a París.

Pau Fèlix disposava de cases al carrer de Sant Pau i de la Riereta. A la seva correspondència (a l'arxiu dels Gònima) hi trobem diverses cartes dirigides al seu “germà”, tracte que dispensava al seu cunyat, Erasme de Janer i Gònima. Erasme de Gassó i de Janer, net d'Antoni Bonaventura, apareix a la llista de contribuents de la ciutat de Barcelona de l'any 1852 amb el número d'ordre 56. ¹⁶ Fou també membre de la Junta Directiva de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona en el període de 1849 a 1853. Morí el 1854 a l'edat de 55 anys, abans que el seu pare.

Els Gassó sempre s'aprofitaren de les circumstàncies i consolidaren poc a poc

¹⁴ Erasme de Janer i Gònima (1791-1862) fou l'únic net baró d'Erasme de Gònima Passarell, i a manca dels pares el seu descendent directe. En atorgar els capítols matrimonials el 5 de setembre de 1817, Erasme de Gònima Passarell convertí al seu net en legítim hereu de totes les seves pertinences i les de la seva muller. Erasme de Janer fou comerciant matriculat i es casà amb Josefa de Gironella, filla del fabricant d'indianes Josep de Gironella. També fou membre de la primera junta de la Societat Econòmica d'Amics del País (1822) i de la Junta de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. El 1846 fou nomenat alcalde de Barcelona, càrrec que ocuparia durant uns pocs mesos.

¹⁵ Erasme de Gònima i Passarell (Moià, 1746 - Barcelona, 1821). Fabricant cotoner fill d'un teixidor de Moià. Anà a Barcelona com aprenent d'una fàbrica d'indianes. Més endavant muntà la seva pròpia empresa d'estampats de lli i de cotó. Ell mateix s'havia casat amb una filla d'un fabricant d'indianes. Esdevingué un dels principals fabricants de Barcelona i, com s'ha dit, “admirat i injuriat alhora per la clara ostentació que feia de la seva riquesa”. El 1791 el rei li atorgà títol de noblesa. Dirigí la reial Companyia de Filats de Cotó entre el 1804 i el 1819, i també ostentà el càrrec de ministre honorari de la Junta General de Comerç, Moneda i Timbre. Morí el 1821 en un veritable acte de servei quan va explotar una caldera de la seva fàbrica.

la seva modesta posició. De fet, eren el paradigma de la mitjana burgesia barcelonina. Observaven amb interès la vida política i vetllaven per eixamplar la seva activitat tot adaptant-se a cada context.

Se sap que en les classes mitjanes i burgeses s'estilava de vertebrar petites nissagues i entramats econòmic-familiars que asseguressin posicions d'estratègia. Els Gassó van formar, en aquest sentit, un nucli paradigmàtic ¹⁷, gens allunyats d'altres exemples més o menys benestants que desplegaren llüdes activitats a cavall de la vila pairal i la capital catalana. Recordem aquí el cas del vilafranquí Joaquim Roca i Batlle, contemporani de Gassó. ¹⁸

Més enllà de la nota biogràfica, els panegírics que han glossat la figura de Gassó coincideixen a ressaltar la important capacitat de treball. Les activitats multidisciplinàries que dugué a terme ho demostren: diferents àmbits que simultanieja malgrat, com diu ell, “una numerosa familia y las obligaciones pròpies”.

Obligacions pròpies o particulars que capitalitzà la faceta de comerciant matriculat. De la família, ni biògrafs ni el mateix Gassó n'aporten gaires dades. El context familiar de Gassó sempre en queda marginat i les referències són gairebé inexistent. En una cita precedent, Gassó confessava a Torres Amat haver “descuidado tanto de procurar por mi familia”. Els

¹⁶ *Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. XI, pàg. 500

¹⁷ Pierre Vilar destacava d'entre els botiguers representatius del canvi de segle del XVIII al XIX a Antoni Nadal i A.B. Gassó, “el segon, conegut pel seu càrrec de secretari actiu de la Junta de Comerç i, més tard, el 1816, de teòric de la industrialització: Antoni Bonaventura Gassó, fill de botiguer, però de qui cal dir de seguida que les ajudes eren àmplies; era fillol de l'administrador general de duanes, associat de la gran casa Duran i Llansà, i presentat per a la matriculació per Antoni Amat, germà de Bartomeu (que invocava, a més, l'autoritat dels Gispert). De fet, el pare de Bonaventura era un fadrí com Bartomeu Amat (Gassó menor), i és això el que explicava la seva situació relativament modesta; la resta de la família Gassó traficava ja en un nivell més alt” (Vilar, *Op. cit.* Vol. IV, p. 216)

¹⁸ “Joaquim Roca i Batlle, un dels més brillants representants del Comerç barceloní del final del segle, ha nascut el 1741 a Vilafranca del Penedès, d'un botiguer, avantpassat de tota una generació d'homes *il·lustrats*, alguns esdevinguts barcelonins, d'altres fidels a Vilafranca” (*Ibidem*, p.215)

referents escrits acabaven aquí.

De la família, en deia Torres Amat: “alomenos sino la dejó rica, la dejó bien educada”, testimoniant el relleu del seu fill com a secretari de la Junta de Comerç.

Sacrificis en la vida personal i un reiterat “zel pel be públic” en determinaven el tarannà: “Sentimientos que con menoscabo de los propios intereses conservó hasta el sepulcro”¹⁹.

Els darrers anys de la seva vida foren especialment dolorosos per Antoni B. Gassó. L'edat avançada per l'època, la jubilació dels seus càrrecs a la Junta de Comerç de Barcelona, les penalitats i acusacions d'afrancesat viscudes durant la guerra del Francès, la progressiva ceguesa que l'afectava, la suspensió de pagaments del seu negoci el 1821 i altres elements delmaren la seva salut.

En el moment de iniciar aquesta investigació, cap publicació genèrica o temàtica recollia la data o any de la seva mort, fet incompreensible tenint en compte que en el moment de morir Gassó era una figura notable i de reconeguda trajectòria. Així, doncs, a l'autor d'aquest estudi li costaria de concretar aquesta dada. Després de la consulta dels arxius de la catedral de Barcelona, de Santa Maria del Mar o de Santa Maria del Pi, finalment fou en aquesta darrera que el registre d'òbits recull que Gassó morí a Barcelona el 6 de maig de 1824 afectat d'una “inflamación de orina”. Tenia 71 anys, era vidu d'Eulàlia Arolas Vives, natural de Barcelona, i deixava dos fills i una filla.

Per aquelles dates Antoni Bonaventura Gassó vivia al número 7 de la plaça de Santa Anna, actual Portal de l'Àngel, entre els carrers Santa Anna i Canuda.

¹⁹ Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p.277

3. ORÍGENS VILANOVINS

Vilanova i la Geltrú ha gaudit tradicionalment d'unes condicions de vida notables i dignes. Quan les circumstàncies econòmiques hi ha contribuït, la vila s'ha convertit en pol d'atracció i en nucli irradiant de prosperitat i expansió.

El *Diccionario geográfico-universal* de 1834 s'expressava en aquests termes: “el clima de la villa es muy sano, como se evidencia con los muchos ejemplos que se ven de longevidad; el verano es bastante caluroso, però el invierno es muy benigno”.

El segle XVIII, en conjunt, coincidí amb una etapa de puixança i de creixement demogràfic. L'any 1718 la vila tenia 1.171 habitants. A l'equador del segle havia arribat fins als 3.900. El cens del comte de Floridablanca de l'any 1787 mostrava una població de 6.161 persones, xifra que el 1819 s'aproximava als 7.500 habitants i que el 1857, en el punt àlgid del nou segle, arribava a les 11.395 persones. Una evolució notable

És conegut que qualsevol expansió demogràfica és precedida d'un brillant impuls econòmic. A casa nostra, aquests factors van ser l'agricultura i el comerç, signes que subratllaren la represa del segle XVIII. Autors de la vàlua de Jordi Nadal o Pierre Vilar han qualificat aquell període com el de “l'engegada”: índex d'ocupació importants i captació de mà d'obra forana. Cal destacar la quantitat d'immigrats francesos que a partir del segle XVII arribaren per a treballar el camp.

El desenvolupament del comerç marítim, basat en l'exportació de vins i aiguardents a la Mediterrània, Nord d'Europa i posteriorment a Amèrica, propicià l'increment de nivells de renda i cotes de benestar que afavoriren la recuperació demogràfica. Una població delmada en temps pretèrits a causa de

les inclemències que malmeteren les collites (pedra, glaç, sequera, malures ...), les contínues guerres, pestes i epidèmies, i altres infortunis habituals. La possibilitat de donar sortida als excedents agrícoles a través del comerç vinícola reforçà l'expansió agrària que progressivament substituï conreus de cereals per plantacions de ceps.

Poques vegades Gassó es referí a la seva vila nadiua. Les esmentarem. Segurament degué mantenir contactes de manera esporàdica i gairebé sempre de caire familiar. No obstant això, és molt probable que al llarg de la seva carrera professional també s'hi relacionés, bé com a secretari de la Junta de Comerç o bé en situacions excepcionals com la guerra del Francès, quan Vilanova tingué un paper preeminent que després assenyalarem.

És possible que Gassó ajudés en la instal·lació, cap el 1785, d'una fàbrica de teixits de indians a Vilanova. Un extrem no contrastat tot i que hi ha elements coincidents escadussers. Era la primera fàbrica entesa com a tal, amb una activitat a cavall de la tradició artesanal i la indústria incipient, una instal·lació d'estampats de teixits d'indians en que les peces eren teixides a Reus o bé importades, i a Vilanova se'n feien els acabats i l'expedició.

L'empresa, instal·lada a la zona de la marina a tocar del torrent, era una societat en comandita encapçalada pels francesos Joan de Larrard i Josep Sutllivan.²⁰

Larrard (Oloron, Bearn, 1735 - Barcelona, 1814) era comerciant matriculat des de 1777 i membre de la Reial Junta de Comerç de Barcelona. En la seva

²⁰ “Fue el activo comercio de Villanueva con América el catalizador del clima adecuado que hizo fijar la atención del empresario Juan de Larrard, precisamente en nuestra playa” (Josep M^a. Freixa. “Teoria sobre la formació industrial de Villanueva y Geltrú”. *Villanueva y Geltrú*, 14 de novembre de 1953). L'historiador Albert Virella aportava una relació dels ciutadans francesos que a finals del segle XVIII residien a Vilanova i la Geltrú. Molts d'ells havien fugit a conseqüència de la Revolució Francesa. D'entre 33 persones n'esmenta sis que estaven empleades a la fàbrica de indians com a gravadors, pintadors, etc. (Virella, Albert. *Vilanova i la Geltrú en temps de la Revolució Francesa*. p. 380). Aquesta fàbrica durà uns pocs anys fins al voltant del 1792.

condició de comerciant i secretari de la Junta de Comerç, Gassó establiria relació amb Joan de Larrard i amb Joan Baptista Cabanyes, un altre vilanoví dedicat al comerç, especialment amb Rússia i els països bàltics. Josep Mª Freixa vinculava Gassó i Cabanyes a la instal·lació de la fàbrica d'indianes.²¹

De fet, J. Larrard i J.B. Cabanyes participaren el 1793 en la comissió que la Junta de Comerç de Barcelona constituí amb l'objectiu d'establir un comerç estable amb la Mediterrània oriental.²² De ben segur que aleshores tingueren contacte amb Gassó.

Les dades extretes de l'Arxiu Comarcal del Garraf permeten indagar en els antecedents vilanovins d' A.B. Gassó. El seu besavi Joan Gassó tingué dos fills mariners, Joan Gassó i Gabriel Gassó, aquest darrer casat amb Caterina Oliver. D'aquest darrer matrimoni en nasqueren diversos fills. Josep Gassó Oliver casà amb Gertrudis Millé, mentre que Fèlix Gassó Oliver ho feu primer amb Ventura Batet i després amb Caterina Rafecas Mestres. Fèlix Gassó Oliver, avi d'Antoni Bonaventura fou comerciant amb fassina d'aiguardent i participació en embarcacions, establert primer al carrer de Pàdua i després al carrer Caputxins, cantonada amb plaça de les Cols; i regidor de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú cap el 1733. Amb el seu germà Josep comerciaven amb teles, vins, aiguardents i altres mercaderies. Fills de Fèlix Gassó i Oliver foren Joan, Antoni, Bonaventura, Maria Antònia

²¹ “Falta ver, sin embargo, la parte que en ésta decisión pudieron haber tenido los villanoveses Juan Bautista Cabanyes y Antonio Buenaventura Gassó –éste, lleno de fe en un futuro industrial–, en sus frecuentes coloquios con Larraud [sic] dentro de la Real Junta de Comercio de Barcelona, de cuya inolvidable institución eran los tres auténticos puntales” (Freixa, J. M^a. *Villanueva y Geltrú*, 14 de novembre de 1953). Potser Gassó era un puntal de la Junta de Comerç, qualificatiu més difícil d'aplicar en el cas de Cabanyes.

²² “En l'assaig per restablir el comerç amb l'orient, del 1793, la comissió és composta per Josep Larrad, Pau Puiguriquer, J.B. Cabanyes, Xavier Dorda i Francesc Capalà” (Iglesies, Josep. *L'obra cultural de la Junta de Comerç(1760-1847)*. p. 29; i Ruiz, Angel. *Historia de la Real Junta Particular de Comercio...*. p. 252)

i Fèlix Gassó i Batet. Aquest darrer, pare d'Antoni Bonaventura, fou comerciant i casà amb Josepa Borrull i Elias, filla de Francesc Borrull d'Igualada.

Fèlix Gassó i Batet era un conegut comerciant de Vilanova i la Geltrú, esmentat per Pierre Vilar com un dels botiguers que disposava de teixits estrangers al seu establiment.²³ També col·laborà en l'organització de les festes commemoratives per acabar l'església de Sant Antoni el 1771.²⁴

L'avi Gassó Oliver havia estat elegit regidor de l'Ajuntament l'any 1733²⁵, i al cadastre del 1739 hi ha al seu nom dues botigues de mar, una oficina o fassina d'aiguardent i una bodega.²⁶

El nom de Fèlix Gassó apareix al costat de tres comerciants més que el 1771 signaren una petició dirigida a Carles III demanant l'establiment d'una duana d'importacions a la rada vilanovina.

Així, doncs, la nissaga dels Gassó vilanovins era formada des de començaments de segle XVIII per pagesos, mariners i comerciants.

El pare Fèlix Gassó Batet disposava de la casa del carrer Caputxins,

²³ Entre els anys 1739 i 1745 s'esmenta la compra d' "escots de Flandes" i altres gèneres estrangers per algunes botigues del Principat, entre elles la de Fèlix Gassó (Vilar, Pierre. *Catalunya dins...* Vol. IV. p. 485). En una relació de 1778 de botigues catalanes amb magatzem de teixits estrangers s'esmentaven a Vilanova i la Geltrú les de Josep Gassó (50.151 rals d'ardit), Antoni Robert (15.552), Fèlix Gassó (6.062) i Josep Carsí (824) (Arxiu de la Junta de Comerç, Lligall 65. També a Vilar, P. *Op. cit.* p. 194)

²⁴ El maig de 1771 finalitzà la construcció de l'església de Sant Antoni. El Cos Municipal delegà l'organització dels festeigs en una comissió formada per: Manuel Pers, confiter; Joan Miró; Fèlix Gassó, botiguer i Josep Romeu, "plater", junt amb l'Ajuntament i Magí Mir, pagès. L'obra del temple no estava enllestida definitivament. Continuaria el 1790 i s'inauguraria el gener de 1831. Les festes es van allargar entre el 25 i el 30 d'agost de 1771 segons la crònica detallada del Pare Garí: "difícil seria explicar el celo que mostraron los señores Comisionados hace poco citados, a fin de que las fiestas fuesen dignas del Señor..." (Garí, Josep A. *Op. cit.* p. 85)

²⁵ La seva elecció s'atribueix a la venalitat d'alguns càrrecs municipals de l'època (Torrás, Josep M^a. *La venalitat dels càrrecs municipals a Catalunya.* p. 54)

²⁶ Amb els números 855 i 883 del cadastre consten unes botigues de Fèlix Gassó, de segona qualitat i que produeixen sis lliures cadascuna. Amb el 963 s'esmenta una fàbrica d'aiguardent que es regula en catorze lliures anuals. i amb el 938 una bodega de tercera qualitat (Carbonell, Vicenç. *La marineria vilanovina al segle XVIII.* p. 9)

cantonada plaça de les Cols, i altres propietats al carrer Nou, carrer de Sant Francesc, botiga a la platja i terres de vinya i garrofers en termes de Sant Pere de Ribes i Vilanova i la Geltrú, a les partides de la Fita, el Fraig, Mas Joliu, Sumella, ...

El 1806 A.B. Gassó posarà a la venda la casa pairal de Caputxins –el pare havia mort el 1789– a més de diverses terres i propietats agrícoles. La casa – de planta baixa, dos pisos i golfes– disposava llavors d'estable amb matxo i celler amb bótes de vi.

Sembla que Gassó només tornaria a Vilanova i la Geltrú per vendre i liquidar les propietats familiars. A Barcelona consolidaria els negocis i la projecció d'home públic. Vilanova i la Geltrú potser només seria un record de joventut.

4. PERFIL DE NEGOCIANT

Gassó, per sobre d'altres consideracions, fou un comerciant “matriculat” – l'acceptació com a matriculat representava poder integrar-se de ple dret en el reputat Cos de Comerç—. Aquest fet condicionà la posició i les activitats al llarg de la seva vida.

Tornem enrere. El seu pare l'envià ben aviat a treballar a Barcelona, a una botiga “de mercader”, tot i que el jove Antoni Bonaventura ja comerciava amb vi abans de marxar a la capital catalana. Hi havia una clara voluntat de, no tan sols aprendre i capacitar-se en les arts dels negocis, sinó també de submergir-se en la dinàmica comercial de la Barcelona de finals del XVIII, on podria gaudir d'unes expectatives de futur superiors a les que li oferia la seva vila nadiua. És evident que el seu pare pretenia convertir-lo en un negociant pròsper i ambiciós.

Gassó s'incorporà a la prestigiosa casa comercial Duran i Llançà, convertida posteriorment en Duran, Llançà & Gassó i, posteriorment, en Antonio Buenaventura Gassó & Cia (o A.B. Gassó & Cia), i després en Antonio Buenaventura i Pablo Felix Gassó (o A.B. y P.F. Gassó). Aquesta darrera societat faria suspensió de pagaments cap el 1821.

A la documentació de l'època trobem indiferentment els cognoms Duran o Durán, així com Llançà, Llansá o Llança.

Els Duran eren una antiga nissaga de mercaders procedents de Palau-solità. (Josep) Francesc de Duran i de Puig (Barcelona, 1731) fou vocal de la Junta de Comerç de Barcelona entre 1778 i 1782 i era un dels dos socis de la societat mercantil Duran y Llançà, després Duran, Llançà & Gassó.

Un altre soci de la Companyia fou Antoni de Duran i de Bastero, comerciant matriculat de la Junta de Comerç que morí el 1809.

Francesc i Teresa Llançà i Sanmartí provenien d'una família noble de Capellades. Teresa participà a la Companyia Duran, Llançà i Gassó. L'objecte d'aquelles societats mercantils era el comerç d'articles de tota mena amb diversos països d'Europa i l'Àsia.

Tornant a la família d'A.B. Gassó, en poc temps moriren el sogre Pau Arolas el 1786 i el pare Fèlix Gassó Batet el 1789. Gassó gestionaria a partir d'aquell moment el negoci comercial i el de corredor de canvis del sogre. I així, “colocado con ventaja en un casa de comercio muy respetable” com assenyala Torres Amat, es casà amb la filla única de un “reputado corredor de cambios”.²⁷ L'escriptor i amic subratllava que sempre demostrà “espíritu público y amor a la patria”, i Ernest Lluch parlava d'un matrimoni “afortunat”, que li permeté “d'integrar-se a la burgesia barcelonina”.²⁸

Ja en aquests primers anys de vinculació als negocis s'interessà per les pràctiques d'economia política, coneixements que sintetitzà uns anys més tard a la seva obra *España con industria, fuerte y rica* (1816).

Al costat del seu fill dirigí la casa de comerç familiar sota la raó de “Sres. Antonio Buenaventura Gassó y Compañia, fins que faria suspensió de pagaments.

A través de la casa comercial feia comerç de teles de cotó amb Erasme de Gònima i Passarell.

L'entrega, els coneixements i l'habilitat de Gassó aviat el convertiren en un reconegut comerciant matriculat. L'acusada dedicació a altres activitats de caràcter públic o institucional fan entreveure que les regnes del negoci pivotaven sobre el seu fill.

El 1805 demanà la jubilació com a secretari de la Junta de Comerç per poder

²⁷ Coroleu, Josep. *Op. cit.*, p. 225

²⁸ Lluch, Ernest. *El pensament econòmic a Catalunya...* p. 217

centrar-se en els seus negocis, però la petició li fou denegada.

Com revelen els apunts de Torres Amat en el seu *Diccionari*, Gassó no perdé l'oportunitat d'aprofitar les relacions que li atorgava la projecció pública en benefici de les seves activitats mercantils: “En medio de tantos trabajos como hombre público, se aprovechaba como particular de las conexiones y relaciones que su destino le proporcionaba, haciendo bien a todos”.²⁹ Subratllem les darreres paraules: un “bien a todos”, i molt particularment a ell mateix, hi afegiríem nosaltres. El que és evident és que el seu perfil institucional i la seva vinculació als negocis no amagaven precisament un caràcter ingenu.

Gassó es converteix en comerciant matriculat l'any 1788 –la sol·licitud havia estat cursada el novembre de 1787– per acord adoptat el 14 de febrer d'aquell any i un cop aprovat l'expedient d'admissió al Cos de Comerç, constituït l'any 1758 paral·lelament a la Reial Junta de Comerç de Barcelona.³⁰

Josep Francesc Saguí, vocal de la Junta de Comerç, fou qui va rebre i analitzar la informació tramesa per Gassó i les circumstàncies que intervenien per ser admès al Cos de Comerciants matriculats.³¹

A l'interrogatori reglamentari de Gassó, el 31 de gener de 1788, hi comparegueren i prestaren jurament els quatre testimonis següents: Gaspar Malet, corredor de canvis de 46 anys; Antoni Amat i Pont, comerciant de 52 anys; Josep Antoni Gispert, comerciant de 35 anys, i Joan Gispert, comerciant de 33 anys. També comparegueren com a testimonis d'ofici, el 4

²⁹ Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p. 277

³⁰ Els comerciants que a partir de l'any de constitució (el 1758) volgueren incorporar-se al Cos hagueren de superar un expedient, fet que no afectava als 41 membres fundacionals. Com testimonia Vilar, avui aquests expedients (a l'Arxiu de la Junta de Comerç) ens aporten bona quantitat d'informació sobre els seus titulars (Vilar, Pierre. *Catalunya dins...* Vol. IV, p. 211)

³¹ Expedient de matriculació d'Antoni Bonaventura Gassó. Número 69. Arxiu de la Junta de

de febrer del mateix any, Francesc Puig, corredor de canvis, i Bartolomé Amat, comerciant.

Les preguntes formulades combinaven aspectes familiars i professionals del candidat: coneixement sobre la persona, nom dels pares, situació civil, activitats... S'apel·lava especialment al seu "honrado nacimiento", si observava "buenas costumbres", si acreditava "legalidad en sus Trabajos" o quin tipus de comerciant era !. Les respostes dels testimonis aportats per Gassó guarden una similitud sospitosament consensuada. En destaquem les declaracions següents: Gassó tenia aleshores 35 anys i "administra por sí sólo y sin dependencia alguna sus caudales". Així mateix, el presentaren com a: "hombre de honrado nacimiento, de buenas costumbres y de conocida y acreditada legalidad en sus tratos". Era declarat comerciant "al major" sense botiga oberta.

En aquest punt, tots els testimonis insistiren de forma categòrica en la condició de "comerciant sense botiga" del seu representat, un factor decisiu per a la incorporació de nous membres al Cos de Comerciants.³² Com a corredor de canvis li atribuïen béns amb un valor superior als 150.000 rals de billó.

Sobre la seva activitat destaca la declaració següent: "ejerce el Comercio por mayor, en extracción e introducción de géneros y frutos, en letras de cambio, cambios marítimos y separadamente de todo eso es socio de la casa que corre bajo la razón de Durán y Llansá".³³

Comerç. Lligall n° 45 (continuació del n° 5)

³² De totes maneres, Vilar assegura que a la realitat aquests papers no es mostraven tan acotats com podia semblar: "tot i que el vocabulari i la psicologia popular i gremial distingeixen clarament entre botiga al detall i comerç a l'engròs, a la pràctica les distincions s'esfumen i passa que el detallista amplia o especialitza el seu negoci, que el botiguer lligat gremialment al comerç al detall faci en realitat operacions de *gran comerç*. Malgrat tot, el comerciant *matriculat*, el negociant, és el qui trafica més enllà de les fronteres del Principat" (Vilar, Pierre. *Catalunya dins...*, Vol. IV, p. 165)

³³ Arxiu de la Junta de Comerç. Lligall n° 45

Josep Antoni Gispert destacava la col·laboració entre ell mateix i A.B. Gassó a la Casa Gispert Hermanos a Veracruz, Mèxic.

Tots els testimonis reconegueren la seva amistat personal amb Gassó alhora que declaren solemnement imparcialitat i transparència en les respostes.

L'octubre de 1796 Ignacio Claveria Carson –de la raó Juan Carson y Cia d'Alacant– va vendre el bergantí San José, de 119 tones, a la societat Antonio Buenaventura Gassó y Compañia.

Més endavant trobem com a copropietaris del bergantí, un vaixell veler molt apte pel trànsit mercantil, a Gassó i altres persones vinculades a les empreses participades: Antoni de Duran, Josep Antoni Gispert, Maria Sanmartí o Teresa de Llançà.

Els negocis d'importació de la societat mercantil de Gassó s'orientaven al comerç de grans –especialment blat–, cotó, importacions de la Mediterrània Oriental i del nord d'Europa, i d'altres productes com la pesca salada.

La importació de blats estrangers era a la segona meitat del XVIII un dels negocis més pròspers que atreia un bon nombre de negociants.³⁴ Al *Diario de Barcelona* hi sovintejaven els anuncis de les embarcacions entrades a port amb càrrega destinada a Antonio B. Gassó i Compañia.³⁵

La importació de grans russos, de la península de Crimea, i el coneixement consegüent de les pràctiques comercials i context socioeconòmic i legislatiu de Rússia en facilitaren el nomenament com a cònsol de l'emperador d'aquell país. L'any 1793 el balanç comercial entre Barcelona i Rússia era clarament deficitari pels catalans. Una dinàmica que es repetia en l'intercanvi amb el

³⁴ “entorn de 1784-90 la importació del blat ha tornat a esdevenir, com a l'Edat mitjana, un dels elements motors del gran comerç barceloní. Cases importants, barcelonines i estrangeres, s'hi dediquen especialment” (VILAR,P. *Catalunya dins...*, Vol. IV, p.126)

³⁵ Veiem l'exemple d'una anotació original: “De Christiansund y Málaga, en dos meses, el capitán John Lind Larsen, danés, bergantín Providencia, con bacalao, a los señores Don Antonio Buenaventura Gassó y compañía” (*Diario de Barcelona*, 11 de desembre de 1801)

nord d'Europa.³⁶ La importació de grans li permetia de disposar de dades prou importants que no s'estava d'exposar quan en tenia oportunitat. Així aportava informació sobre els canals comercials amb Rússia.³⁷

El blat s'embarcava sovint per la península de Crimea, a través del port de Sebastòpol, o bé per Odessa a la costa d'Ucraïna. L'entrada a la mar Negra per Constantinoble era un punt estratègic del recorregut. Calien passaports estrangers (els otomans hi negaven l'accés directe), que la legislació imperial de Rússia facilitava “con muy atenta officiosidad”, segons paraules del mateix Gassó. No en va n'era cònsol !

A *España con industria...*, Gassó fa un seguit d'apreciacions sobre l'activitat comercial i una descripció acurada de la ciutat d'Odessa, “destinada a gran celebridad mercantil”. Però la guerra de Crimea del 1855 provocà el bloqueig a la sortida del cereals russos. Aquesta situació va afavorir l'expansió dels cereals castellans, els excedents dels quals es destinaren al consum interior i a Amèrica.

La ironia popular sintetitzà aquesta situació favorable en la dita: “Déu nos doni pluja i sol i guerra a Sebastòpol”.

Els coneixements i les reflexions de Gassó sobre el comerç amb l'Orient i Rússia queden ben reflectits en el capítol dedicat al comerç en l'obra *España con industria ...* Cal ressaltar que l'increment de relacions amb l'Orient forma part dels objectius ineludibles de la Junta de Comerç, un comerç que, segons Gassó, “fue la gloria de Cataluña durante algunos siglos”.

³⁶ “el 1803, blat i bacallà arriben sobretot del nord d'Europa, sense que el corrent compensador dels vins i dels aiguardents pugui equilibrar la balança, ni com a valor ni com a noli”. La importació de blat de Rússia arribaria el 1793 als 38.013 quintars castellans (Vilar, P. *Op. cit.*, p.148)

³⁷ “En las tres primeras semanas de mayo último llegaron a Constantinopla, para seguir a Odesa por trigos, 19 naves españolas, Suponiendo que se haya aumentado, o que se aumente su numero a 50 antes que termine el verano, resultará que al pie de 400.000 ? fanegas de trigo nos vendrán este año de aquel puerto por cuenta y con bandera espanyola” (Gassó, A. B. *España con industria, fuerte y rica*. p. 103). El 1803 surten per Odessa 536 carregaments de blat –un total de 3 milions de

A iniciativa del Govern de Godoy i impulsada per la Junta de Comerç de Barcelona, es constituí una comissió encarregada de facilitar i incrementar el tràfic regular amb les terres més orientals de la Mediterrània, “los puertos de Levante”. N’hem fet referència anteriorment. Aquest gest tenia connotacions econòmiques, però també històriques i fins i tot romàntiques, atès que aquells mercats havien simbolitzat l’esplendor de la nació catalana en èpoques remotes. El menorquí Joan Soler, intendent i cònsol general a Turquia, fou l'ànima i l'impulsor del projecte.³⁸

L'abril de 1794 la Junta de Comerç remet a la Junta General de Madrid dos dictàmens redactats pels vocals encarregats de l'estudi. S'observava la necessitat d'efectuar un viatge d'assaig per comprovar la viabilitat d'entrada de teixits de llana i seda, sucre i altres mercaderies.³⁹ Contràriament, caldria reduir les importacions per no afectar la producció nacional. Afegeix: “por fortuna, no son ellos ni fabricantes ni artistas; y satisfechos con el suelo fertil que ocupan y las comunicaciones que lograr, no aspiran a darse una pretensión activa manufactural o fabril.”⁴⁰ La qüestió resultava molt atractiva per al nostre Gassó, que albirava possibilitats d'afiançar i desenvolupar les seves operacions comercials en aquella zona.

Les importacions de grans de la mar Negra eren compensats per l'exportació dels fruits procedents de les colònies americanes, “sin otro producto de nuestra industria que birretes o gorros morunos de la fábrica de Paterna”. El

fanegues— (*Ibidem*, p. 129)

³⁸ “La Junta de Comercio de Cataluña, como el Consulado de Cadiz, hicieron a insinuación del Gobierno, y de acuerdo con Soler, expediciones para Smirna; y la revolución de Francia obró en este, como en proyectos mucho más trascendentales, una interrupción llastimosa” (*Ibidem*, p.126). S'aprofitava la Revolució Francesa per fer “estudis de substitució de productes francesos per espanyols”. En els coneixements d'embarcament entre Barcelona i Smirna hi constava amb lletra pre-impresa el nom d'A.B. Gassó, com a comissionat de la Junta de Comerç i per compte d'ella per poder exportar. També s'hi afegiren a mà els noms de Joan de Larrard, Joaquím Roca i Francesc Capalà (Ruiz, Angel. *Op. cit.*, p.252)

³⁹ Carrera, Joan. *Història política i econòmica...* Vol. III, p. 107

comerç amb destinació al port turc d'Esmirna es canalitzava a través de la Real Compañia de Filipinas, organisme creat el 1785 per promoure el comerç amb l'Àsia en general, i l'arxipèlag de les Filipines en particular, aleshores colònia de la corona espanyola. Gassó tenia interessos a la Real Compañia de Filipinas a través de la societat Duran, Llançà i Gassó. Com indicava Delgado: “Duran, Llançà i Gassó, que monopolizara en Cataluña la distribución de los tejidos asiáticos importados por la Compañia de Filipinas se interesa ahora por la distribución de frutos coloniales”.⁴¹

Gassó no desaprofita l'ocasió per elogiar el potencial comercial d'Ucraïna o Crimea, principals ports d'origen de les seves mercaderies: “todo parece indicar que con preferencia al Baltico será el mar Negro al fin muy frecuentado por nuestra marina, por la más analogia que dice con su genio, y por lo más barato de los precios de los granos y su mayor abundancia”.⁴² Per Gassó era primordial incentivar un comerç “recíprocament útil” amb Rússia, una relació emparada per la importació de “subsistencias y objetos navales” i l'exportació de vins i fruits colonials –Rússia havia autoritzat feia poc la importació d'aiguardents, fins aleshores prohibida–.

A finals de segle XVIII Antonio Buenaventura Gassó & Cia comerciava amb Sant Petersburg articles tant diferents com blat, cera, pells, ferro o llenceria.

Com hem avançat, també negociava amb Joan de Larrard i amb la casa Fuster i Cabanyes, tots ells de Vilanova i la Geltrú.

Gassó també participaria com a accionista en una fàbrica de vidre a la vila de Montalban (Terol). Aleshores vivia al carrer Cotoners de Barcelona.

Gassó suggerí algunes mesures que contribuirien a la reducció de les importacions en general i més concretament dels grans: calia “el fomento de

⁴⁰ Gassó, A.B. *Op. cit.*, p. 126

⁴¹ J.M. Delgado. *El mercado de productos coloniales en España ...*

⁴² Gassó, A.B. *Op. cit.*, p. 130

nuestra agricultura” i poder competir amb la barator dels productes que procedents de Rússia i Polònia sortien pel port d’Odessa. També apostà per incrementar els punts de distribució de grans a les capitals europees. Gassó parlava de faves, ordi, blat, farina i cigrons, que “forman el ramo de más volúmen en un país que en mucho no los posee propios”.

Un edicte del 25 de setembre de 1815 reformà el sistema de reexportació (drets) dels grans importats.⁴³ Aquella situació permetia l’exportació de cigrons (de Castella i Andalusia) però no pas de blat: “el individuo más infeliz consume de 4 a 5 fanegas de trigo al año, y no lo hará de seis libras de garbanzos, a los que preferirá las habas, no menos harinosas y mucho más baratas”.⁴⁴

En l’apartat de drets aranzelaris, Gassó suggeria la igualtat d’impostos d’importació a totes les províncies, amb l’excepció de la del Consolat.⁴⁵

Òbviament, escombrava cap a casa.

El 5 de juliol de 1802 Antoni Bonaventura Gassó sol·licità permís per aixecar una gran casa-fàbrica per elaboració de teixits d’indianes en terrenys de la seva propietat al carrer Sant Pau 84 i carrer de la Riereta 33-37. Era una edificació de cinc plantes, i en aquest darrer carrer disposava de cent metres de façana. El projecte es demorà degut als fets derivats de la guerra del Francès.

A la dècada dels anys trenta una part de l’edifici era ocupat per l’industrial filador Nicolau Tous Soler que hi establí la seva casa-fàbrica el 1833. L’edifici

⁴³ “la supresión del derecho de cops en cada venta de granos había sido un alivio, y lo era indispensable, pero dista muchísimo de ser un bien el gravamen del 2 1/2 por ciento sobre los que se reexportan vendidos o no” (*Ibidem*, p. 136)

⁴⁴ *Ibidem*, p. 142

⁴⁵ Referència explícita a la ciutat de Barcelona, on ell mateix ostentava el càrrec de cònsol de l’Emperador de Rússia. Mes endavant afegia: “las granas introducidas en Europa, con pabellón extranjero, adeudan un quinto más de derecho que las que se importan con pabellón nacional” (*Ibidem*, p. 155)

fou afectat pels bombardeigs del general Espartero de 1842. Els Gassó encara en tenien part de la propietat i el fill Pau Fèlix impulsà reparacions i reformes que afavoriren que l'edifici fos ocupat posteriorment per altres activitats manufactureres.⁴⁶

Jaume Amat i Pont constituí una fàbrica de teixits i pintats de cotó a Barcelona sota la raó d'Amat Mayner & Cia, amb participació d'A.B. Gassó. de la qual Antoni Bonaventura Gassó. Els administradors eren Jaume Amat i Pont i Isidre Mayner.

El 1821 la societat Don Antonio Buenaventura y Don Pablo Felix Gassó (A.B. y P.F. Gassó) feia suspensió de pagaments per, posteriorment, arribar a un acord amb els diversos creditors, molts dels quals eren companyies estrangeres que actuaren a través d'un representant.

⁴⁶ Artigues, Jaume. *Les fàbriques d'indianes com a model d'espai fabril*. p. 277

5. LA REIAL JUNTA DE COMERÇ DE BARCELONA

Després de la guerra de Successió i del Decret de Nova Planta, Catalunya havia vist desaparèixer les seves institucions de govern més representatives. Cal afegir-hi també el trasllat forçat de la Universitat de Barcelona a Cervera. Tot plegat va reduir el paper preeminent de la capital catalana en una ciutat ofegada políticament, deprimida econòmicament i ocupada militarment.

L'aparició de la Junta de Comerç poc més enllà de l'equador del segle suposà l'alteració d'aquella conjuntura. Aquesta institució es convertí en el vehicle de modulació i en catalitzador de la creixent activitat comercial, que va reviscolar l'economia catalana. Les funcions de govern econòmic i de formació tècnica ompliren els buits abans esmentats.

La Reial Junta Particular de Comerç de Barcelona es creà per real cèdula de 16 de maig de 1758 i es constituí oficialment el 1760.⁴⁷ Tenia precedents en altres organismes similars que s'havien instaurat uns anys abans –el 1735 s'havia creat la Junta de Comercio Terrestre y Marítima. Va néixer de la iniciativa del Cos de Comerç i d'alguns negociants particulars que pretenien impulsar l'activitat econòmica, les relacions comercials i la formació tècnica, a més d'altres propòsits.⁴⁸

El 1767 passà a ocupar el majestuós edifici de la Llotja. Les seves escoles tècniques ompliren el buit provocat pel trasllat de la Universitat de

⁴⁷ Per P. Vilar la Junta reencarnava el Consolat de Mar medieval: “una simple assemblea de comerciants, però lliurada a la tasca de presidir la resurrecció econòmica catalana, i convençuda que un tal paper exigia una preparació científica, a la qual la història devia prestar els més segurs fonaments” (Vilar, Pierre. *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. p. 84). Pau Romeva assenyalava el 18 de març de 1755 com la data en que s'atorgava l'escriptura constitutiva de la Junta (Romeva, Pau. *Història de la indústria catalana*. p. 164)

⁴⁸ “la institució de la Junta Particular de Comerç de Barcelona no fou deguda a la graciosa iniciativa d'uns monarques, sinó a l'esperit de progrés, la constància i la fermesa dels catalans mateixos” (*Ibidem*)

Barcelona.⁴⁹ El seu lema *Terra debet merces, undaque divitias* (La terra donarà béns i el mar, riqueses), s'escampà arreu.

Les escoles i les obres de la Junta es finançaven mercès als diners recaptats pel conegut “dret de periatge”, pel qual els vaixells entrats al port de Barcelona abonaven un recàrrec en funció del valor de les mercaderies que entraven per la duana.

La tasca principal consistia a introduir millores en la indústria tèxtil, impulsar polítiques proteccionistes per a les manufactures catalanes, establir reglaments per a la fabricació i per als gremis, millorar les tècniques dels conreus, i alhora promoure la investigació en diversos camps de la tècnica i les arts.

Les seves gestions afavoriren la desaparició de l'impost de la “bolla” (1769) i, com hem dit, probablement la promulgació del decret de lliure comerç amb Amèrica (1778).

Algú ha volgut trobar un cert paral·lelisme (remot i relatiu) entre l'obra de la Junta de Comerç i la duta a terme uns anys més tard per la Mancomunitat de Catalunya,⁵⁰ una tasca innegablement meritòria, defensada i pregonada pels càrrecs i col·laboradors més lleials: directius, empleats, professors i deixebles. Gassó fou en aquest sentit un bastió de categoria. En condició d'home públic no desaprovà cap ocasió per enaltir la tasca de “la seva” Junta.⁵¹

L'òrgan de Govern el constituïen segons els estatuts una dotzena de membres; a part del secretari, que havia de ser un comerciant, i de

⁴⁹ La proliferació de les càtedres i escoles tècniques eren assimilables a les facultats universitàries, on impartien tasca docent els millors professors, pensadors i tècnics de l'època. El 1769 es creava l'escola de nàutica, el 1774 l'escola de Nobles Arts i l'any següent la de taquigrafia. Posteriorment es crearien la de química (1805), botànica i agricultura (1807), i la de mecànica (1808) dirigida per Santpons. Aquesta darrera contribuiria decididament a l'impuls del maquinisme aplicat a la indústria naixent. L'any 1814, finalitzada la Guerra del Francès, es crearen les escoles de física i economia.

⁵⁰ Iglesias, Josep. *Síntesi de la Junta de Comerç de Barcelona (1760-1847)*

⁵¹ “Las artes se hacen cada día más científicas en Europa, como los que las profesan, y esto impone en los nuestros la necesidad util de instruirse” (Gassó, A.B. *Op. cit.*, p.86). Una referència

l'intendent, que era el president imposat.⁵² De fet i amb més rigor podem parlar d'una Junta formada per setze membres. Dotze càrrecs de caràcter assessor: tres cònsols, dos cavallers i set comerciants, i quatre càrrecs executius: president, secretari, tresorer i comptador.

Els estatuts deien: “En la Junta Particular se tratará de todos los negocios de comercio, agricultura i fábricas, i se daran todas las providencias económicas pertenecientes a su gobierno, y adelantamiento ...”.

La tasca més i important era la mediació entre agents econòmics i institucions, un paper de promoció, formació i sobretot de seducció de les autoritats per potenciar tots els sectors de l'economia.⁵³

Qualificats com a “els nous burgesos”, la seva funció els dotà d'una autèntica imatge corporativa amb una indubtable consciència de classe, oposada a la més clàssica tradició gremial.

La Junta tingué una incidència especial en els moments difícils per a l'economia catalana. Particularment en els períodes d'enfrontament bèl·lic de la Guerra Gran amb França, les guerres amb Anglaterra o la guerra del Francès.⁵⁴

El destacat paper de la Junta començà a declinar a partir del 1815, data

clara a la Junta de Comerç)

⁵² “membres eren tres consols del contenciós, dos cavallers afincats i colliters destinats a atendre el foment de l'agricultura i set comerciants escollits entre el cos de matriculats” (Iglesies, Josep. *Op. cit.*, p. 25)

⁵³ “en pleno auge del Despotismo Ilustrado, la Junta de Comercio garantizó el desarrollo económico del capitalismo catalán, a través de una actividad constante de petición, información y tramitación, por medio de la cual trató de interesar a las autoridades borbónicas en la realización de una política de mayor preocupación oficial por los múltiples y complejos problemas que presentaba el aumento de la actividad económica de Catalunya” (Jutglar, Antoni. *Història crítica de la burgesia en Catalunya*. p. 99)

⁵⁴ De la Guerra del Francès en fem una extensa referència en un apartat posterior. Durant l'anomenada Guerra Gran del 1793-1795 amb França, consta que la Junta contribuí a la corona amb 500.000 rals de cop, més 250.000 de subscrits per any de guerra. Una guerra “acollida amb entusiasme pels catalans” i on s'exposava que: “Catalunya sola feu la guerra, Catalunya la sofrí i Catalunya la pagà” (Romeva, Pau. *Op. cit.*, p.181)

propera a la substitució de Gassó com a secretari, i va anar restringint la tasca fins a desaparèixer l'any 1847.⁵⁵ El 1822, la Junta de Comerç passava de ser “Reial” a ser “Nacional”.⁵⁶

⁵⁵ “A partir del 1815, el paper de la Junta com a portaveu de la burgesia catalana comença a ésser substituït per altres institucions, però conservà una importància oficial considerable fins a la seva desaparició, l'any 1847” (*Gran Enciclopèdia Catalana*)

⁵⁶ Ruiz, Angel. *Op. cit.*, p. 344

6. GASSÓ, SECRETARI DE LA JUNTA

El 28 d'abril de 1792 Gassó fou nomenat vocal de la Junta de Comerç – recordem que l'any 1788 havia estat acceptat com a comerciant matriculat–, una posició que ocupà perquè li comportaria uns “conocimientos y luces en el ramo de la economía política”.⁵⁷

Mantingué el càrrec de vocal durant alguns mesos, fins el 1793, i el 10 de setembre de 1792 fou nomenat secretari de la Junta i del cos de matrícula del seu comerç. Durant un lapse de temps va simultaniejar, doncs, els càrrecs de vocal i de secretari, càrrec que va ocupar des del 1793 fins al 1816: “Per lo tant trobanme en edad molt avanzada, ple de achaques tan incomodos com alarmats y sol en lo dret y obligació de usar de tal facultat”.⁵⁸

Altra vegada demanà la jubilació, que “obtuvo muy honorífica”, com manifesta Torres Amat. Cal assenyalar que prèviament, el 1805, Gassó havia sol·licitat la seva jubilació anticipada per poder atendre degudament els seus negocis (tenia ja 53 anys !!), però la petició li fou denegada.

En assumir els càrrecs, Gassó tenia ja quaranta anys i la maduresa i l'experiència d'un negoci familiar que li havia obert els secrets de les relacions comercials internes i internacionals. En aquest sentit són importants els seus coneixements d'economia política, que més endavant exposà en el seu al·legat proteccionista del 1816, *España con industria ...*

El que és cert és que Gassó va anar més enllà de les ocupacions que li eren pròpies com a secretari, i no desaprofita l'ocasió de prendre la iniciativa en elaborar informes i representacions en la línia del seu pensament econòmic.⁵⁹

⁵⁷ Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p. 217

⁵⁸ Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p. 277; i Arxiu de la Junta de Comerç de Barcelona. Lligall n°63

⁵⁹ “Són muchísimos e interesantes los informes y papeles que extendió sobre diversos ramos de fomento de la pública prosperidad; ni se limitó a los que eran peculiares del cuerpo de comercio de que era secretario. Cuando la ocasión era oportuno lo hacía como simple particular” (Coroleu,

Ser secretari de la Junta de Comerç representava per Gassó gaudir d'una privilegiada tribuna des d'on poder observar la dinàmica política i particularment econòmica de Barcelona i del país sencer.⁶⁰

Per les seves mans passà una bona quantitat d'informació sobre la producció industrial del Principat, dades que sovint eren aplegades personalment i enviades a Madrid i a diversos organismes amb finalitats estadístiques o bé informatives.⁶¹

Però, que representava realment ser-ne el secretari?. De la importància i el paper fonamental que tingué la Junta Particular de Comerç de Barcelona en la seva època n'hem donat fe en les notes precedents. Així doncs, és obvi considerar que les persones que conduïen les regnes d'una institució tan magna disposaven del reconeixement social corresponent.

Cal assenyalar que el càrrec de secretari en aquesta i altres instàncies sempre ha esdevingut fonamental per al desenvolupament i la marxa de la institució. Allunyat del caràcter més representatiu i protocol·lari que tenen sovint les figures capdavanteres, presidents o vicepresidents, o del simple caràcter testimonial dels vocals, el secretari esdevé el motor de l'estructura i veritable engranatge amb l'entorn.

A l'apartat setè de les ordenances de la Junta publicades l'any 1763 s'especificaven desglossades en nou punts les funcions del secretari.

El primer apartat diu: “El secretari serà , como va expresado, individuo de la Comunidad de Comerciantes, y ha de ser perpetuo: por cuya razón, y por lo

Josep. *Op. cit.*, p. 225)

⁶⁰ “Segons el parer de l'home més ben situat per observar la vida econòmica barcelonina, A. Bonaventura Gassó, secretari de la Junta de Comerç, és el 1793, a les portes de la Guerra Gran l'any en què Barcelona havia experimentat les més grans esperances, arribat al cim de la prosperitat del segle” (Vilar, Pierre. *Catalunya dins...* Vol. III, p. 476)

⁶¹ A l'Arxiu d'Erasme de Gònima dipositat a la Biblioteca de Catalunya hi trobem com a exemple un esborrany signat per Gassó on s'hi recull informació relativa a les fàbriques d'indianes. Dades que eren trameses a l'*Almanak Mercantil* de Madrid.

mucho que importa para la acertada dirección , y gobierno de estos Cuerpos la aptitud, inteligencia, zelo, y legalidad de la Persona, que ha d'exercer este empleo, mando, que se propongan para él las que tengan las calidades referidas”.

A la resta d'apartats s'hi fa esment de les seves funcions i obligacions: cuidar de l'arxiu, llibres i papers, segells i documents, de la comunitat de matriculats i de la Junta, convocar les juntes i donar compte dels decrets i resolucions del Rei i govern, transcriure els acords als llibres i fer les anotacions pertinents, a més d'altres funcions pròpies del seu càrrec. En aquests sentit es manifesta que els acords aniran signats pel secretari i rubricats per l'intendent. En aquest punt s'insisteix en la cura del secretari “para que no se padezca descuido, equivocación, olvido u otro defecto”.

El secretari era l'únic càrrec perpetu de la Junta i en la seva absència era substituït pel comptador. Els secretaris eren homes consolidats en el càrrec; un fet que demostra un domini absolut de la tasca i que eren valedors de confiança, alhora que persones respectades.⁶²

Un exemple d'aquest reconeixement públic és la polèmica que s'aixecà cap el 1771 (més de vint anys abans de l'entrada de Gassó): pel fet que el secretari de la Junta, Joan Vidal i Mir, utilitzés el tracte honorari de "Don". La protesta provenia del mateix capità general –el comte de Ricla–, que també qüestionava els procediments protocol·laris de la Junta.⁶³ Quatre anys abans, el 1767, la Junta havia accedit a la petició del secretari de concedir-li espasa

⁶² El mateix A.B. Gassó ocuparia el càrrec de secretari durant més de 24 anys (1792 - 1816). El seu predecessor Joan Vidal i Mir, primer vocal-secretari de la Junta que morí el 31 d'agost de 1792, havia ocupat el càrrec durant més de trenta anys.

⁶³ Després de la carta de la Junta de Comerç al Capità General: “Contestó el Capitán General que no consideraba autorizada a la Junta para comunicarse directamente por sí, y menos por su Secretario, con los justicios ordinarios, prometiendo, sin embargo, hacer cumplir sus peticiones siempre que se dirigiesen por medio de él o de la Audiencia. Al mismo tiempo se extrañaba de que el Secretario usara del título de *Døn* en las certificaciones y papeles a su nombre, y le vedaba usar tal

per a ell i els seus fills com un acte més de reconeixement.⁶⁴

Com arribà a convertir-se en secretari Gassó ?. El primer i etern secretari de la Junta, Joan Vidal i Mir, morí el 31 d'agost de 1792, després de trenta-dos anys de servei en el càrrec.⁶⁵ De manera interina ocupà el càrrec Antoni Aznar, fins aleshores primer oficial de la Secretaria. En la sessió del 10 de setembre de 1792 la Junta elegí Antoni Bonaventura Gassó nou secretari o “vocal-secretari” –càrrec que era remunerat, entre sou i gratificacions, amb 10.000 rals–.⁶⁶

L'elecció al càrrec segons el reglament intern havia enfrontat tres candidats: Gassó obtingué divuit vots; Francesc Puget Clarina en tingué vuit, i Josep Francesc Sagú no n'obtingué cap.

Gassó fou secretari fins al novembre de 1816, any de la publicació de la seva obra més representativa, *España con industria...* El substituí durant prop de dos anys i fins a l'1 de juliol de 1818, un fill seu, Ventura Gassó i Arolas, que el 6 de juny de 1814 havia estat proposat i nomenat com a primer oficial de la Secretaria –període que es pot qualificar de transició–. La vacant l'ocupà després l'altre fill, Pau Félix Gassó.⁶⁷

En suprimir-se el càrrec de comptador l'any 1835, el secretari (ho era Pau

tratamiento a no ser que le presentara la debida habilitación del Rey” (Ruiz, Angel. Op. cit., p. 143)

⁶⁴ “La Junta de Comercio apreciaba mucho a su Secretario -en lo cual no había otra cosa que un acto de justicia y de reconocimiento de sus muchos méritos- y tomaba como cosa propia cuanto a él atañía. En 23 de marzo de 1767 acordó informar favorablemente la petición del digno funcionario de que se le concediera el uso de espada para él y sus hijos” (*Ibidem*)

⁶⁵ “fou l'home que contribuí decisivament a fer arrencar l'organisme de les mans receloses de les oligarquies i després l'empenyé a la consolidació i n'esdevingué l'ànima” (Iglesies, Josep. *Op. cit.*, p. 26)

⁶⁶ Dades extretes per Angel Ruiz de l'Arxiu de la Junta de Comerç

⁶⁷ “...el infatigable y diligentísimo Secretario D. Pablo Félix Gassó, que era el alma de la Junta y su cerebro” (Ruiz, Angel. Op. cit., p. 336). El fill Gassó, presentat anteriorment com a “doctor en leyes”, segueix acumulant mostres d'elogi per la seva notorietat i vàlua: “nota consoladora para don Erasmo de Gònima (després de la pèrdua en cinc anys de filla i gendre) resultó el casamiento de su nieta con Gassó, cuya inteligencia y capacidad de trabajo le depararon un brillante porvenir” (Imbert de, Erasme. *Op. cit.*, p. 117)

Fèlix) assumí ambdós càrrecs per reial ordre. Així mateix, el 14 de setembre de 1837 fou nomenat oficial honorari de Secretaria Erasme Gassó i Janer, fill de Pau Fèlix; el qual havia demanat la plaça de secretari en virtut de la tradició familiar i el caràcter vitalici.⁶⁸

La indubtable influència d'Antoni Bonaventura sobre els seus dos fills evidencia que Gassó continuà controlant la seva posició a la Junta de Comerç durant un cert temps. La nissaga del Gassó acaparà aquest decisiu càrrec fins a la dissolució de la Junta.⁶⁹

Les referències a la gestió de Gassó com a secretari estan plenes de bons elogis i reconeixements. Entre les actuacions destaca la pressió que ell i Carbonell i Bravo, professor de la càtedra de química de la Junta, feren sobre els altres membres per aconseguir una pensió perquè Mateu Orfila, considerat el “pare de la toxicologia moderna”, estudiés a París.⁷⁰

Gassó, com ja s'ha dit, demanà per escrit la seva jubilació el 23 de febrer de 1805.⁷¹ A l'escrit recorda que des del 1792 ocupa el càrrec: “que cree haber desempeñado con que su insuficiencia ha permitido, con gran detrimento de sus propios negocios pospuestos siempre a los de servicio y público”. Demanava que se li concedís la jubilació com a secretari de la Real Junta de Comerç i Cos de Matricula i l'exempció de qualsevol càrrec en els cossos de

⁶⁸ En una carta datada el mes de setembre de 1837 Erasme Gassó i Janer, que es declarava “bachiller en leyes”, demanava a la junta de govern de la Junta de Comerç que li fos concedida la plaça de secretari tant bon punt es produís una vacant. Apel·lava a la tradició, doncs el seu avi Antoni Bonaventura havia estat nomenat secretari el 1792 i jubilat el 1818, mentre que el seu pare Pau Fèlix fou nomenat el 1806 com a substitut en absència i malaltia del seu pare. El 1818 seria escollit secretari. Erasme Gassó aprofità l'ocasió per fer apologia dels bons serveis prestats per avi i pare.

⁶⁹ “fue el primero de los tres Gassó que sirvieron éste cargo en la Junta y que ya no tuvo otros hasta su extinción” (Ruiz, Angel. *Op. cit.*, p. 234)

⁷⁰ Mateu Josep Bonaventura Orfila o Mateu Orfila (Maó, 1787 - París, 1853). Fou alumne de la càtedra de química de la Junta de Comerç. Exercí com a degà de la facultat de Medicina de París (*Un segle de vida catalana (1814-1930)*. Vol. I, p. 428)

⁷¹ Arxiu de la Junta de Comerç. Lligall n°63

comerç: “para poder dedicarme con alguna más asiduidad a los negocios de su casa y aún gozar de unos días menos agobiados”.

La Junta de Govern de la Junta de Comerç remeté la sol·licitud a la Junta General de Comerç i Moneda de Madrid. Ambdues institucions s'encreuaren diverses cartes amb informes sobre el cas i recursos del mateix Gassó. La Junta General de Madrid denegà finalment la petició de Gassó mitjançant una notificació efectuada per Manuel de Burgo a la institució barcelonina, que actuà de mitjancera. En la nota, datada el 7 de desembre de 1805, s'indicava “aunque la es muy sensible la jubilación de Don Antonio Buenaventura Gassó del empleo de secretario, por el zelo, actividad y esmero con que ha servido desde el año 1792”, assenyalava, “siendo en concepto de este cuerpo muy atendibles los motivos que expone, es de dictamen que los distinguidos servicios de Gassó lo hacen acreedor al descanso que apetece y a la jubilación del empleo de Secretario, como y a la exención de los de Consul y de Juez de apel·laciones”. Però aquí, l'argument feia un gir i denegava la demanda de Gassó: “pero, en atención de que el cuerpo de matriculados es tan limitado, y que el empleo de vocal de la Junta de Gobierno es quadrienal, no es de dictamen la Junta que se le exima de este cargo, que es compatible con sus múltiples negocios, y que pueda igualmente servir sin detrimento de la salud, en beneficio de la causa publica, que quedaría perjudicada si faltase tan benemerito individuo”.⁷²

Paraules elogioses que tancaven un contenciós que havia durat prop de deu mesos. Gassó faria arribar una nova sol·licitud de jubilació datada el febrer de 1809 que tornaria a ser denegada, per la qual cosa encara ocuparia el càrrec onze anys més.

⁷² *Ibidem*

7. GASSÓ I LA COMPANYIA DE BARCELONA

Com s'ha dit repetidament, Gassó no es limità a la seva tasca a la Junta de Comerç. També ocupà càrrecs similars en altres institucions de menys volada.

El 1799 Gassó era nomenat secretari de la Junta denominada de Reducció de Vals Reals. Així mateix, formà part durant el període d'ocupació napoleònica de la nova Junta de la Casa de la Moneda, constituïda l'agost de 1808. Era una institució: “gobernada por españoles, y todos sujetos de constante patriotismo (excepto Ferrater), que es lo que desea el pueblo en un ramo tan delicado como interesante”.⁷³

Gassó fou nomenat el 1792 secretari de la Reial Companyia de Comerç de Barcelona a les Índies, un càrrec més rellevant. Aquesta companyia, que tenia caràcter de privilegi, s'havia creat el 1755 per potenciar el comerç amb Amèrica.⁷⁴ Cal observar que aquesta institució era anterior al decret liberalitzador del comerç amb l'altra riba de l'Atlàntic.

El mateix Gassó aporta en el seu llibre dades sobre la constitució de la Companyia,⁷⁵ algunes de les quals són rebatudes per Vilar.⁷⁶ La institució nasqué de la iniciativa de diversos comerciants amb interessos a Amèrica.

⁷³ La seva creació havia suposat el “alivio a muchas familias”. La institució era presidida per l'Intendent. Actuaven com a vocals: Manuel de Marchamalo per Reial Acord; Antoni Ferrater i Joan d'Amat per l'Ajuntament; A.B. Gassó pel comerç i Domingo Torner pels Col·legis i Gremis.

⁷⁴ Fou creada per decret d'una Reial cèdula el maig de 1755. En seguiren una sèrie d'ordenances internes per al seu funcionament l'abril de 1756

⁷⁵ “Cataluña aumentaba en impaciencia por instaurar relaciones directas con América. Enseñada a ser muy útil al Estado con su agricultura, su industria y su navegación, como a labrar por ellas su propio fomento, obró el de Puerto-Rico, Margarita y Cumaná por medio de una compañía con Real concesión de 4 de mayo de 1751 llamada de Barcelona” (Gassó, A.B. *Op. cit.*, p. 31)

⁷⁶ Pierre Vilar es referia així a la data del 4 de maig de 1751: “es un error evident; es tracta de la Cèdula del 4 de maig de 1755. Però Gassó escriu de memòria, molt temps després del seu període d'activitat a la Junta de Comerç” (Vilar, Pierre. *Op. cit.* Vol. IV, p. 519). Així mateix, Pau Romeva

Entre els iniciadors destaquen Bernat Glòria , Ramon Picó i Bernat Marín.

El cos directiu era renovat cada tres anys en assemblea (de fet era nomenat pels mateixos directors), alhora que romania sota el control de l'intendent de Catalunya. D'acord amb les Ordenances, el càrrec de secretari havia de recaure forçosament en “alguno de los individuos del mismo comercio de Barcelona”.⁷⁷

Les normes internes recomanaven la continuïtat dels càrrecs electes amb la finalitat d'aprofitar experiències. El compliment fou tant estricte que en tota la vida de la institució únicament hi hagué dos secretaris: Joan Vidal i Mir i Antoni Bonaventura Gassó, els quals simultaniejaren el càrrec amb el paral·lel a la Junta de Comerç de Barcelona.

El primer ocupà el càrrec durant trenta-sis anys, des de la constitució de l'entitat fins a la seva mort el 1792, prop de vuitanta anys. D'aquesta manera el càrrec es convertí en gairebé un vitalici.

El secretariat dual era ressaltat especialment per A.B. Gassó, que signava com a “Secretario de la Real Junta de Comercio y Cuerpo de Matrícula de Cataluña y de la Real Compañía de Comercio a Indias de esta Ciudad”.⁷⁸

No tenim una referència detallada de la tasca de Gassó a la Companyia de Barcelona, però, com esmenta Oliva, “lo asiduo de sus rúbricas hace suponer que su labor sería constante y nada descansada”.⁷⁹

Després dels anys d'esplendor immediatament anteriors al 1778, any del

esmentava la data del 4 de maig de 1754 (Romeva, Pau. *Op. cit.*, p. 170)

⁷⁷ El punt número 53 de les Ordenances observava: “el Secretario antes de entrar en el ejercicio de su cargo, prestará juramento en poder de los Directores, de guardar inviolable secreto de todo cuando corresponda a su empleo, y también en las dependencias, y puntos que les traten en su preferència”

⁷⁸ Aquest fet el comentava Oliva Melgar: “no es sorprendente el cuidado de Gassó por anotar ambos cargos, de los que estaría orgulloso, dado que, desde un modesto origen, había logrado integrarse en la cúspide de la burguesía y aún del proyectismo económico barcelonés de finales del siglo XVIII y principios del XIX”. El mateix autor indicava que Gassó únicament assistia a l'agonia de la institució i “sus actas servirán de extremaunción” (Oliva, J.M^a. *Op. cit.*, p. 92)

decret de lliure comerç amb Amèrica, la Companyia entrà en una etapa de decadència considerada “normal”. Estudiosos com Vilar no gosen apostar clarament per una data de desaparició determinada,⁸⁰ però altres autors com Carrera i Pujal o Joaquim Nadal atribueixen al mateix Gassó la iniciativa de liquidació vers el 1793.⁸¹

Gassó acceptà la decrepitud de la Companyia en el període de la seva gestió, però aprecià la valuosa tasca dels primers anys, apreciació que evoca a *España con industria...*, com també recull Pierre Vilar.⁸²

En qualsevol cas, l’ambient d’eufòria comercial que es viu al Principat poc després del decret de lliure comerç el 1778 també beneficià altres sectors complementaris.

En aquesta línia destaca l’increment de la marina comercial, posat en evidència pel també vilanoví Ceferí Ferret i Torrents.⁸³ Un context en el que ressalta el paper de Gassó, qualificat de “futur teòric de la industrialització”, per donar consistència a la missió precisa i necessària de la Reial Companyia

⁷⁹ *Ibidem*

⁸⁰ “Hom pot dir que morí de mort natural –sense catàstrofe brutal i com obscurament– amb el reconeixement definitiu del comerç lliure el 1778. Es impossible fixar una data de desaparició oficial” (Vilar, Pierre. *Op. cit.*, Vol. IV, p. 524)

⁸¹ “fins el 1793 el Secretari de la Junta de Comerç (A.B. Gassó) no proposa de designar un empleat per a liquidar els papers de la Companyia, donada la seva *virtual extinció*” (Carrera, Joan. *Op. cit.*, Vol. III, p. 348). “Se la deixà vegetar i fou liquidada després, el 1793. L’abat Raynal convertí aquest fracàs en un argument contra el sistema de *Companyies*; però Bonaventura Gassó, liquidador de l’afer i secretari de la *Junta Particular de Comercio*, presenta, com a futur teòric de la industrialització, les coses d’una manera diferent” (Nadal; Wolff. *Història de Catalunya*. p. 403)

⁸² “Gassó, quan recorda breument, el 1816, en el seu elogi de la industrialització, el moviment del capital comercial català al curs del segle XVIII, confirma el fracàs financer de la Companyia sense condemnar per això la seva obra” (Vilar, Pierre. *Op. cit.* Vol. IV, p.534)

⁸³ Ceferí Ferret i Torrents fou l’autor de: *Exposición histórica de las causas que más han influido en la decadencia de la marina española* (1819) i de les *Reflexiones sobre las prescripciones y confiscaciones en las guerras intestinas* (1820). Ferret va nàixer a Vilanova el 1768 i fou auditor de la província i terç naval de Barcelona. “Según Ceferino Ferret, al terminar la guerra con Inglaterra se avivó de tal modo el afán de aprovecharse de las facilidades que concedia el reglamento de 1778 para el comercio de América, que estuvieron ocupados todos los astilleros del Principado en la construcción de muchos barcos de carrera, al extremo que faltaban marineros para tripular-los” (Carrera, Joan. *Op. cit.*, Vol. III, p. 347)

i a justificar-la ⁸⁴

Institució controlada pels mercaders barcelonins, s'havia dedicat durant prop de trenta anys a les exportacions (vins, aiguardent, tèxtils i farines) i a les importacions (tabac, sucre, colonials i especialment el cacau). No obstant això, la seva funció ha estat qualificada “d'avantatges més aparents que no pas reals”.

El gradual però evident distanciament entre les colònies americanes i la metròpolis preocupava especialment Gassó. La subtil línia entre l'interès comercial i el patriota fa difícil de discernir quin era el veritable posicionament del nostre home. Probablement una combinació d'ambdós. Adduïa que la legislació que regia les relacions de l'Estat amb les seves colònies era la més justa i beneficiosa per a aquestes darreres de tota la resta de nacions colonials europees. Per això no entenia el propòsit d'emancipació d'alguna d'aquelles nacions i el perjudici que podria causar tal pretensió. ⁸⁵

La fundació de la Reial Companyia l'any 1755, estretament vinculada a la de Madrid, basava les seves esperances en l'èxit demostrat per la Compañia Vasca de Caracas. Quan es va extingir fou fusionada amb la Compañia Guipuzcoana de Caracas, i van formar la Compañia de Filipinas, fundada el 1785 a Madrid pel banquer Cabarrús, la qual detenia el monopoli del comerç amb Amèrica i desaparegué durant la guerra del Francès.

El Tractat de Versalles de 1783, que posava fi a la guerra, es veié com un possible revulsiu per a la Companyia de Comerç; però no fou així, i es va

⁸⁴ “Amb la tramesa de nombrosos registres, aquest Cos donà un nou impuls tant a les fàbriques com a la marina. I si tingué la desgracia de perdre el seu capital, degut en part a les grans despeses que hagué d'afrontar per a fundar la Nova Barcelona (Cumanà), i també a la impossibilitat en què es trobà de competir amb els registres particulars d'ençà que s'obrí el comerç amb les Illes, bé podem dir que la pèrdua d'aquest capital pot ésser considerada amb tot d'escassa importància si la comparem amb el desenvolupament públic que en resultà” (*Ibidem*)

⁸⁵ “Es sobre manera triste que, después de tres siglos de unión, algunas provincias de la América se hallan llevado al exceso de luchar con sangriento denuedo para separarse (...) Forma la España

generalitzar la pràctica comercial que s'acollia de forma decidida al lliure comerç.

Com diu Oliva Melgar: “¿A quien y para que sirve una Compañía privilegiada que no puede valerse de sus privilegios?”⁸⁶

para sus colonias el mercado mayor y más seguro de sus frutos...” (Gassó, A.B. *Op. cit.*, p. 109)

⁸⁶ Oliva, J. M^a. *Op. cit.*

8. LA GUERRA DEL FRANCÈS

El 1808 l'exèrcit napoleònic inicià l'ocupació de l'Estat Espanyol, i el 13 de febrer de 1808 les tropes del general Duhesme s'instal·laren a la capital catalana. Foren ben rebuts per les autoritats municipals i pel capità general, el comte d'Ezpeleta.

El període del 1808 al 1814 representà un recessió important per al país en tots els terrenys. Es trencà un camí que havia de contribuir a modernitzar les estructures decadents de l'Antic Règim.⁸⁷ Com s'ha assenyalat, l'interès d'aquesta etapa d'ocupació militar se centra a observar la dinàmica interna entre dues posicions: col·laboracionisme i resistència.⁸⁸ Durant el període, els homes públics i els qui, sobretot, tenien interessos econòmics foren proclius a les etiquetes.⁸⁹ Gassó no en restà al marge.⁹⁰

⁸⁷ De la guerra amb el francès de 1808 al 1814 en deia Vicens Vives: "España sufrió innumerables expolios y parte de sus riquezas emigraron a Francia. La agricultura perdió el ímpetu que la había distinguido en las últimas fases del siglo XVIII y decayó de manera brutal. Se registraron hambres generales. Ello coincidió con el hundimiento de precios a partir de 1814. Fue un desastre literal, del que no se recuperó hasta mucho más tarde" (Vicens, Jaume. *Història Econòmica de España*. p. 554). D'altra banda, després de l'ocupació napoleònica els més reaccionaris s'apressaren a relacionar "tot ho francès" amb els invasors. D'aquesta forma es convertien en refractaris a allò que s'anomenava "l'esperit de la Il·lustració". La ciència, la tècnica, les arts i altres disciplines patiran una recessió gens recomanable per impulsar l'industrialisme. A tot això, cal afegir-hi la repressió política, ideològica i cultural promoguda per Ferran VII (Lusa, Guillermo. *La creació de la Escuela Industrial barcelonesa, 1851*. p. 4)

⁸⁸ "En realitat, més que el fenomen *ocupació*, allò que sobta en l'Espanya de 1808-1814, és el fenomen *resistència*. Fet que no exclou l'existència d'una col·laboració. Però la psicologia *resistent* ha predominat de tal manera que la història recorda l'episodi sota el títol de Guerra d'Independència" (Vilar, Pierre. *Op. cit.*, p. 112). La Guerra del Francès (1808-1814) coincideix amb la difusió d'unes noves doctrines que apunten directament contra els fonaments de l'Antic Règim. Per Lluch, "es com si de les motxilles dels soldats francesos haguessin caigut alguns llibres de la nova ideologia" (Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p. 211)

⁸⁹ "si els gran comerciants catalans i llur organisme suprem, la Junta de comerç barcelonina, participen en la resistència contra Napoleó, purs industrials com Erasme de Gònima, Rull, Bonaplata, no semblen massa afectats pel període de guerra i sí, en canvi, ben disposats a la idea d'una col·laboració amb els francesos" (Vilar, Pierre. *Op. cit.*, p. 117). "Los comerciantes temen mucho, y más los que han sido indicados de patriotas. Desgraciado del que crean muy acaudalado, su mismo dinero será su desgracia" (Ferrer, Raimon. *Barcelona cautiva*. p. 358)

L'atribució d'afrancesat o patriota es movia sovint dins d'uns límits tan imprecisos com subtils. La pressió popular els situava en una banda o en una altra amb molta facilitat. En aquests sentit, comerciants, industrials i els sectors econòmics i polítics es veien fortament condicionats.⁹¹

Entre els favorables a la causa francesa calia discernir entre afrancesats i col·laboracionistes; o com diu Lluís Mª de Puig, entre col·laboracionistes ideològics o afrancesats i col·laboracionistes econòmics. Els primers eren fidels seguidors de les doctrines que emanaven de la Revolució Francesa, influenciats en bona manera pels pensadors i intel·lectuals del corrent revolucionari. Com ha dit Antoni Jutglar: “gente de clase media entusiasmados por los acontecimientos del país vecino”. Podem dir que les seves arrels eren ideològiques.

Se n'ha dit que es convertiren en col·laboracionistes passius i ocuparen places subalternes de l'administració i la judicatura. El difícil encaix en una realitat poc propensa a les matisacions ideològiques provocà el virtual aïllament, i es convertiren en veritables “anomalies polítiques, sociològiques i fins i tot psicològiques”.⁹²

⁹⁰ “la seva figura només tingué ,durant alguns anys, les ombres produïdes pel fet d'èsser acusat de col·laboracionista amb els francesos, mal que compartí amb algun altre membre del seu cercle intel·lectual, format per Fèlix Amat, Vega i Sentmenat, Martí Franquès i Perez Bayer”. Alguns membres d'aquest grup moderat o *centrista* hi col·laboren políticament, però també hi feren una resistència passiva” (Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p. 217)

⁹¹ “Un pamflet anònim, violentament hostil a la indústria, sosté en efecte que es rar de trobar un negociant patriota, motiu pel qual se'ls ha d'impedir formar part de qualsevol mena de juntes...” (*Història de Catalunya*. Edicions 62. Pròleg de Josep Fontana, Vol. V, pàg. 157). “Hi hagué, com és natural, bon nombre d'afrancesats per pur interès -entre els proveïdors remunerats de l'exèrcit francès- o per covardia. ¿I podia hom evitar que alguns negociants fossin temptats per les fructíferes combinacions amb els stocks de productes colonials, o pels honors oferts ?” (Vilar, Pierre. *Assaigs sobre...* p. 129)

⁹² “els dirigents *naturals* d'una societat catalana exasperada optaren per sumar-se a la insurrecció o enfonsar-se en l'ostracisme esperant temps millors. D'aquesta manera, els afrancesats es convertiren en una anomalia política, sociològica i fins i tot psicològica, dins d'un context perillós i molt poc gratificant. Odiats i perseguits pels patriotes, utilitzats despectivament pels napoleònics...” (Ramisa, Maties. *Op. cit.*, p. 277)

El cas dels col·laboracionistes fou diferent. Per damunt de les idees, eren persones l'interès principal de les quals radicava a mantenir i potenciar els seus negocis a costa de l'ocupant. Eren autèntics oportunistes que pretenien salvaguardar la posició econòmica.⁹³

Davant l'exili voluntari o forçat de molts homes públics, aquells que romangueren a Barcelona es convertiren automàticament en punt de mira de les crítiques ferotges. Continuar era sinònim de protecció, per tant de col·laboració. El contrari tampoc no era ben rebut per tothom. En aquest sentit, un fulletó públic amb el títol de *Negociantes* criticava la presència d'aquests dins les juntes de resistència: “Negociante y patriota?. Mosca blanca: he visto algunas; pero raras”.⁹⁴

Per custodiar o expandir els negocis calia aprofitar-se dels francesos. Gassó afegí el nom a una llista d'il·lustres potentats de la ciutat.⁹⁵ Com altres homes forts de l'època, contribuí a la gestió i l'administració de proveïments per a l'exèrcit invasor. Tanmateix, les actuacions en favor de suavitzar la situació dels més hostils a l'ocupació i la decidida defensa d'alguns condemnats, contrarestaren una més que segura contundent acusació de

⁹³ “Industrials purs com Erasme de Gònima, Rull, Bacardi i Bonaplata semblaven disposats a col·laborar amb els francesos. Gònima, que en pot ésser el prototipus, obrí casa seva als francesos, i és versemblant que n'obtingués alguna mena de protecció, ja que sembla que la seva fortuna sofrí molt poc les circumstàncies de la guerra” (*Història de Catalunya*. Dirig. per J. Sobrequés, Vol. IX, p. 273). “Estos afrancesados, no podemos confundirlos con los colaboracionistas, tanto dirigentes como burócratas, que militaron por la causa napoleónica y la sirvieron drante la guerra; y es de los primeros –antinapoleónicos y nacionalistas decididos– de donde surge también el liberalismo autóctono” (Jutglar, Antoni. *Op. cit.*, p. 110)

⁹⁴ El text continuava: “*Apparent rari nantes in gurgite vasto*. Todos los demás quedan sumergidos o absortos en el propio interés... el negociante no mira ni piensa sino a multiplicar su caudal, sean los caminos por donde se fuere...” (Opuscle *Negociantes*. Fulletons Bonsoms. Biblioteca de Catalunya. Citat per Vilar, P. *Assaigs sobre ...*, p. 118)

⁹⁵ “la riquesa dels comerciants els permetia per regla general escapar-se dels rigors de la guerra, i sovint continuaven exercint d'altres activitats lucratives, com l'aprovisionament dels exèrcits o l'arrendament dels de les i del impostos. Tot això –i el fet que alguns negociants com els Gònima, Gassó i Rull haguessin restat a la Barcelona napoleònica– els presentava als ulls de molts conciutadans com a exclusivament preocupats pel benefici econòmic i poc proclius a les tasques

col·laboracionisme.⁹⁶

En aquest sentit, tots els referents biogràfics o hagiogràfics s'esforcen a enaltir la seva conducta exemplar i patriota. El mateix Gassó féu extensiva a tot el país el reconeixement per la resistència patriota cap a l'invasor. Una conducta que, com molt bé sabia Gassó, no podia considerar-se tan uniforme.⁹⁷

Quin fou el paper de la Junta de Comerç durant el període napoleònic ?. Després de l'ocupació, els francesos s'apressaren a fer els canvis oportuns al capdavant de les institucions i organismes que els permetés de controlar la situació amb garanties. La Junta de Comerç de Barcelona n'era un objectiu prioritari. Era evident, atès el paper de convergència d'homes públics i negociants que controlaven els canals de distribució de proveïments.

El general Duhesme havia nomenat el 5 de desembre de 1808 Pedro Claudio de Clanet com a nou intendent. Home pràctic i intel·ligent, havia provat primerament de fer-se seus els membres de la Junta existent. En no sortir-se'n, optà per constituir-ne una de nova.⁹⁸ El 27 de juliol de 1809 es nomenaven els nous vocals de la Junta de Comerç.

Els nous gestors en aquests i altres càrrecs foren personatges ja vinculats

patriòtiques" (Ramisa, Maties. *Op. cit.*, p. 407)

⁹⁶ "no pudo eximirse de que se le llamase, como a otras personas distinguidas, para hacer frente a las imperiosas urgencias de la manutención del ejército francés, y fué esto una fortuna para Barcelona..." (Coroleu, Josep. *Op. cit.*, p. 225)

⁹⁷ "Ningún pueblo en lo moderno acreditó mejor que el nuestro su utilidad y certeza, porque ninguno dexó más plenamente cumplidos los deberes que prescribe, en los seis años eternos de ocupación que sufrió" (Gassó, A.B. *Defensas ante comisiones militares francesas*. p. 3)

⁹⁸ Referint-se a Duhesme: "después de haber hecho gestiones infructuosas para atraerse a los principales miembros de la antigua Junta, resolvió instituir otra nueva con algunos restos del naufragio de aquella y con nuevos vocales" (Ruiz, Angel. *Op. cit.*, p. 307). Repassem quins eren els membres d'aquella Junta pre-napoleònica "que tanto influía en la vida barcelonesa". La fomenaven: El Marquès de Ciutadilla i Francesc de Tord, cavallers hisendats; Francesc Puget, Joan Carles Anglés i Ramón Balaguer, cònsols; Pau Puiguriquer, jutge d'apel·lacions; Joan Canaleta, Jaume Romanyà, Antoni Saniera, Jaume Domínguez, Jaume Dorda i Joaquím de Roca, comerciants matriculats; Joan Serra i Joan Aleu, vocals artistes i A.B. Gassó en qualitat de secretari

anteriorment a l'administració, afrancesats i col·laboracionistes lleials al nou ordre que sovint van veure beneficiats els negocis i les posicions particulars.⁹⁹ També cal dir que alguns dels que es mantingueren en la nova organització jamai no participaren activament en aquestes institucions com a mostra de resistència i rebuig.¹⁰⁰

Paral·lelament als esdeveniments, bona part dels participants en aquests organismes s'instal·laren o s'exiliaren en altres ciutats. Alguns autors afirmen que la Junta de Comerç es traslladà a Vilanova i la Geltrú.¹⁰¹ Es tractava d'un intent de reorganització dels supervivents del naufragi que no reconegueren l'autoritat napoleònica.¹⁰²

En aquest sentit, podríem parlar d'una Junta de Comerç paral·lela amb més atribucions simbòliques que reals, atès que la dinàmica econòmica de la capital catalana quedava lluny de la seva gestió. És cert, com veurem, que Vilanova acollí molts homes públics provinents de l'administració civil i religiosa. Això pot fer suposar que la vila amagava una autoritat paral·lela, a l'ombra de la designada pel francès. No sabem quina fou la influència de Gassó perquè alguns dels seus companys de Junta s'establissin a Vilanova.

Però l'únic poder veritable era el de les armes. Barcelona restava controlada pels francesos, i el comandament general dels espanyols s'establí durant molt

(Mercader, Joan. *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*. p. 60)

⁹⁹ “davant el caire que prenen les coses, els membres de major significació de la Junta barcelonina fugiren de la ciutat. El 1809 l'ocupació era efectiva i el general Duhesme, sense preocupacions de legalitat, va nomenar una nova Junta, aprofitant els elements de la vella que havien restat a Barcelona i completant-la amb altres. El calvari d'aquesta Junta, anomenada intrusa, més val deixar-la al marge” (Iglesies, Josep. *Op. cit.*, p. 31)

¹⁰⁰ “nombró a algunos de los antiguos miembros, que, como Sarriera, Dorda, Roca y Dominguez no asistieron jamás a las sesiones ni se consideraron nunca como tales vocales, y destituyó a otros como Gassó, Pablo Puiguirguer, Puget, etc.” (Ruiz, Angel. *Op. cit.*, p. 307)

¹⁰¹ “mentrestant el Tribunal del vell Consolat actuà a Tarragona, mentre aquesta ciutat restà sota la sobirania espanyola, i la Junta de Comerç es traslladà a Vilanova i la Geltrú” (Iglesies, Josep. *Op. cit.*, p. 31)

¹⁰² “Roca i Batlle morí a Vilanova, on s'havia establert una Junta de Comerç no-afrancesada” (*Història de Barcelona*. Vol. 5, p. 184)

de temps a Vilafranca del Penedès.

La nova Junta va fer la seva primera sessió el 31 de juliol de 1809. Moltes coses havien canviat. Cares noves i un nou ordre establert: Puiguriguer ocupà el càrrec de secretari deixat per Gassó. L'1 d'octubre de 1810 es nomenà L. Betbeder com a nou secretari, el qual havia estat antic comptador de la Junta.

L'activitat de la nova Junta durant el període d'ocupació fou més aviat migrada i va passar força desapercebuda. Els francesos utilitzaren els contactes personals, més directes i segurs que els complexos canals de les institucions, i abandonaren la capital catalana el 28 de maig de 1814.

Cinc anys després, el 3 de juny es reuní la legítima Junta, i va presidir la sessió l'intendent Francisco Javier de Oteyza. Gassó no es trobava aleshores a Barcelona i alguns dels antics membres ja havien mort. S'hi va afegir el comerciant matriculat Pere Alexandre de Larrard.

La Junta es va reunir en segona sessió el 6 de juny a la Llotja. Quedà nomenat secretari, o millor dit, continuà en el càrrec després d'un interval de cinc anys, el mateix Gassó. Calia posar-se de nou a la feina. Calia refer les coses i els objectius de la Junta de Comerç eren clars: “restaurar toda su magnífica obra de fomento de la ciencia, de las artes y de los intereses materiales del país”.¹⁰³ La tasca no era fàcil a partir d'aleshores. El potencial econòmic de Barcelona havia estat seriosament malmès. Amb l'exili de comerciants i fabricants, molts negocis s'havien enfonsat. Els que havien continuat havien quedat condicionats a les necessitats de l'exèrcit ocupant. En aquest context, Barcelona trigà a retrobar el dinamisme secular del segle XVIII.¹⁰⁴

¹⁰³ *Ibidem*, p. 326

¹⁰⁴ “l'economia catalana –i el comerç en especial– es va enfondrar a causa de la invasió napoleònica. Barcelona ja no recuperaria més la seva condició de gran port colonial; les

9. VILANOVA I ELS NAPOLEÒNICS

Des de la primeria de l'any 1808 les tropes napoleòniques anaven entrant de manera continuada a l'Estat espanyol. Pel juny del mateix any es publicà a la *Gaceta de Madrid* la proclama de Napoleó: “Después de una larga agonía, vuestra nación iba a perecer. He visto vuestros males y voy a remediarlos”.

Era la culminació d'un procés que va néixer amb la Revolució Francesa i que s'havia encetat amb l'anomenada Guerra Gran, un conflicte que entre el 1792 i el 1795 havia enfrontat els conceptes discordants de la “Corona espanyola” i la “Revolució francesa”.¹⁰⁵

Durant la Guerra del Francès, Vilanova visqué una situació que podríem qualificar de peculiar. La vila fou lloc de pas en diverses ocasions però no pot considerar-se que fos un bastió de cap de les dues parts en conflicte ni una plaça assetjada o ocupada. No obstant això, com algun autor ha manifestat, la ciutat contribuí amb “homes i diners” a la causa patriòtica.¹⁰⁶

D'una banda, no hi hagué vessament de sang però sí espolis importants: "no se derramó sangre pero se derramó oro".¹⁰⁷ De l'altra, la ciutat fou un important nucli d'acollida d'aquells homes públics i negociants, classes dominants i burgesia mercantil que fugien de Barcelona.¹⁰⁸ Aquest fet donà

manufactures establertes a la ciutat i rodalies van desaparèixer o foren traslladades a d'altres localitats a la zona patriota” (Ramisa, Maties. *Op. cit.*, p. 480)

¹⁰⁵ Fontana, Josep. *La invasió napoleònica. Qui la va pagar?* p. 18

¹⁰⁶ “Durante la guerra llamada de la independencia contribuyó con hombres y dinero a eclipsar la gloria de las huestes del capitán del siglo, las cuales mandadas por el coronel Roiger i Milossevitz la ocuparon des mediados de 1809 hasta principios de 1810, dejando al marcharse enclavada la artillería y exigiendo una contribución de 600.000 reales vellón no volviendo allí hasta la retirada del mariscal Suchet en 1815” (DD.AA. *Los Misterios de Villanueva*. Vol. I, p. 28)

¹⁰⁷ “Villanueva como no era plaza de armas no fue constantemente ocupada por tropas ni españolas ni francesas, pero no fué poco lo que sufrió Villanueva en estos seis años” (Garí, Josep A. *Op. cit.*, p. 194). Recordem que una vila com l'Arboç fou destruïda i cremada la nit del 9 de juny de 1808.

¹⁰⁸ “La majoria dels barcelonins acabats s'escaparen cap a d'altres ciutats de la costa –

un cert prestigi i convertí la ciutat en un punt raonablement acollidor dins l'entorn bèl·lic en que es trobava el país.¹⁰⁹

Ocupats els ports de Barcelona i Tarragona, la platja o rada vilanovina mantindria bona part de la seva activitat comercial. Observacions semblants ens indiquen que la ciutat també actuava de plataforma resistent contra el francès.¹¹⁰ Arrecerats a la nostra vila hi trobem, entre d'altres, aquests tres barcelonins: Ignasi Regàs, Ramon Alguer i Bruno Petrus, implicats en la conspiració contra l'ocupant i perseguits de la justícia napoleònica.¹¹¹

Malgrat tot, la vinguda d'homes emprenedors i el manteniment i fins i tot

especialment Vilanova i Tarragona– i de l'interior, on tenien propietats i coneixences. Amb ells s'esmunyiren les possibilitats de dinamisme econòmic de la capital”. D'entre els importants negociants o fabricants que romanen a Barcelona, com els Bacardi, Bonaplata, Gònima o Sala; no s'esmenta enlloc en Gassó (Ramisa, Maties. *Op. cit.*, p. 63)

¹⁰⁹ “La burgesia de Vilanova prospera durant la Guerra del Francès, les classes dominants que s'hi han refugiat i que algunes passaràn després a Mallorca, hi viuen una vida relativament plàcida” (Nadal, Joaquím. “L'organització administrativa i la vida material en la Catalunya Napoleònica”, p. 96). La situació de guerra es complementa amb unes mesures policials extremes per neutralitzar possibles accions resistents o conspiradores. Vegem-ne alguns exemples significatius. L'11 de març de 1809 el General Lechi prohibeix l'ús de la capa amb el pretext de que a sota s'hi amagaven armes. Així mateix, el Comissari General de Policia prohibeix de fer volar estels atès que s'utilitzaven per a fer senyals a les fragates angleses (Reig, Josep. *Barcelona en el siglo XIX*, p. 15)

¹¹⁰ El 13 de juliol de 1808 es passa una ordre a la Marina perquè es retirin els canons dels vaixells, “pues temen que transbordándolos a otros más pequeños (como realmente se ha practicado) los lleven a Villanueva u a otro punto, y sirvan para lo que los franceses llaman Insurgentes” (Ferrer, Raimon. *Barcelona cautiva*, p. 241). “Mataró y Villanueva de la Geltrú, con los Pueblos vecinos, nos dan actualmente un modelo de quanto puede un Pueblo que no quiere doblar la cerviz al yugo de la esclavitud que quieren imponerle sus enemigos. La Villa de Villanueva, como más poblada, ofrecía gente de conocido valor, que se ocupaba con quietud al exterminio de quantos soldados de desviaban de su recinto, sin que jamás se descubriese un solo agresor, ni se encontrase cadáver alguno, teniendo buen cuidado en enterrarlos”. A títol d'exemple assenyalem la troballa d'un francès assassinat a cops de pedra al camí de Solicrup, davant la Masia Torrents; o el cas de l'orella trobada propietat de Luís Viguri, intendent de l'Havana assassinat a Madrid (*Ibidem*, p. 83-84). Josep Reig esmenta una “reñida batalla” a la zona de Vilanova i la Geltrú entre espanyols i francesos el 13 de gener de 1809 (Reig, Josep. *Op. cit.*, p.7). És ben conegut que els pescadors de Vilanova sovint facilitaren la fugida de diverses persones perseguides per l'ocupant.

¹¹¹ “Aquests tres patriotes, el bisbe Sitjar i l'administració de la Cúria, el comediògraf Josep Robrenyo, i l'impresor Josep Rubió, entre molts d'altres, contribuïren a l'engrandiment de Vilanova i, en certa manera, a la cosmopolització de la vila, refugi segur” (Pi de Cabanyes, Oriol. *Op. cit.*, p. 18). Aquests tres barcelonins, establerts a Vilanova, dirigiren el 21 de juny de 1809 una declaració a Ferran VII sobre les causes del fracàs de la conspiració de maig de 1809, alhora que li reclamaven ajut (Mercader, Joan. *Op. cit.*, p. 445)

l'increment de la dinàmica habitual, fou compensat per l'arribada d'altres personatges no tan desitjats: fugitius de la guerra, lladres i tota mena de pidolaires.¹¹²

Com s'ha dit, l'interès que presenta Vilanova en el context de la guerra del Francès és precisament la seva “anormal normalitat”. Fins i tot algunes activitats com el comerç es reprengueren amb sorprenent força a la platja vilanovina.¹¹³

Vilanova fou ocupada per les tropes del coronel Roiger el 23 de desembre de 1808. El 13 de febrer del mateix any, el general Duhesme havia ocupat Barcelona i el juny de 1811 havia caigut Tarragona. Vilanova tornà a ser ocupada pel general Suchet l'1 de juliol de 1811. El 1812 es proclamà la Constitució liberal de Cadis. Vilanova s'hi afegí ben aviat.¹¹⁴

Els napoleònics abandonaren per primer cop la ciutat el 10 de març de 1809, però a la contribució exigida a la ciutat s'hi afegiren uns quants prohoms com a ostatges.¹¹⁵ Pel febrer de 1810 moltes ciutats temeren un possible retorn de les tropes. Per les característiques de refugi que tenia la vila, els vilanovins s'esglaiaren considerablement.¹¹⁶

¹¹² “Vilanova i la Geltrú, fou refugi de la guerra, de lladres i de rebuig de tota mena” (Pi de Cabanyes, Oriol. *Op. cit.*, p. 33)

¹¹³ “fou un reducte amb escassa importància estratègica i un port on el comerç esdevingué particularment important” (*Ibidem*, p. 5)

¹¹⁴ “Villanueva fué una de las primeras poblaciones que proclamaron la Constitución de 1812, acto al cual se asociaron con grande y unánime entusiasmo todo sus habitantes, realizándose en la Plaza de las Nieves en medio de las salvas de los fortines, del repique de campanas de los conventos y parroquias y de los vitores de la muchedumbre” (Coroleu, Josep. *Op. cit.*, p. 238)

¹¹⁵ S'hi comptaven: Tomàs Miró, Francesc de Papiol, Joan Baptista de Cabanyes, Serafi Vidal, Francesc de Freixes, Josep Badell, Josep Pers, Joan Ballester de Carro, Tomàs de Ballester, Josep Calva i Francesc Urgellés. Foren duts a Vilafranca on romangueren durant deu dies, i més tard alliberats a canvi d'una nova contribució. Tot just acabats de sortir les tropes franceses de la ciutat, ja s'havia armat un sometent de 80 persones sota les ordres de Josep Llevaria (Ferrer, Raimon. *Op. cit.*, Vol. III, p. 201)

¹¹⁶ “Villanueva y Geltrú, fue la que más sintió el golpe, por haber en ella más Barceloneses expatriados y ser mayor su población, pero también fué la que primero se recobró de su susto” (*Ibidem*, Vol. V, p. 129)

10. GASSÓ I LA GUERRA

El període d'ocupació francesa representà per a Gassó el moment més delicat de la seva trajectòria pública.¹¹⁷ Va gaudir d'una, no sempre confiada, consideració per part de l'administració ocupant, probablement com a cònsol d'un país estranger i sobretot pel seu paper d'home de negocis ben vinculat a les institucions. Els francesos necessitaven l'ajut de persones com Gassó per a l'aprovisionar els seus exèrcits, persones influents i "distingides" que eren convidades, si no forçades, a col·laborar: "para hacer frente a las imperiosas urgencias de la manutención del ejército francés; y fue esto una fortuna para Barcelona".¹¹⁸

La seva amistat, qualificada d'"íntima" per Erasme de Imbert, amb el fabricant d'indianes Erasme de Gònima, reconegut afrancesat, li reportà no poques angúnies i acusacions. Recordem que a més d'amics tenien vincles familiars. Les sospites de complicitat amb els napoleònics el presentaren davant l'opinió pública com "la zorra", company de Gònima en la "deserció de la pàtria".¹¹⁹

¹¹⁷ "La época de la invasión francesa fué en la que menos lució como hombre público, especialmente desde que se le exigió el juramento al intruso gobierno a que se denegó..." (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p. 277)

¹¹⁸ *Ibidem*

¹¹⁹ Un pamflet agressiu contra els "negociants" atacava durament a Erasme de Gònima "y la zorra, su compañero en la deserción de la patria, Buenaventura Gassó" (*Història de Catalunya*. Pròleg de Josep Fontana, Vol. V, p. 157). "El relatiu afrancesament de certs *negociants* barcelonins, de fet més industrials que comerciants, el prototipus dels quals era Erasme de Gònima, amo d'una de les fàbriques d'indianes més grans. Amb tot, és difícil de saber si l'afrancesament d'Erasme de Gònima anà més enllà d'algunes invitacions mundanes a oficials francesos" (Vilar, Pierre. *Assaigs sobre...* p. 128). Aquestes festes que esmenta Vilar proliferaren a casa d'alguns potentats de l'època: sopar, ball, concert, òpera... Festes que es celebraven amb previ permís de les autoritats franceses. En una d'aquestes sessions, el gener de 1813, sobtà el tracte discriminatori que patiren algunes persones sancionades respecte al rebut pels Gònima i Gassó. Situacions com aquesta evidenciaven la seva delicada posició popular i refermaven les sospites de col·laboració: "mucho se comentó entre los multados que sus compañeros de casa de don Erasmo, y de los de Bacardí i Gassó resultaron exceptuados del castigo, ya que también figuraron entre los concurrentes al baile en cuestión"

Paral·lelament a la seva actuació pública, en el llibre *España...* Gassó aporta algunes dades sobre la dinàmica econòmica del període previ a la guerra del Francès, i concretament de les darreries del XVIII.¹²⁰

En el capítol de Baiona també es comportà amb una ambigüitat controlada. El 1808 fou escollit representant per assistir a les Corts de Baiona convocades per Napoleó.¹²¹ Hi anava com a diputat, representat únic pel comerç de Catalunya. Inicià el viatge cap a la vila basca al departament del Pirineus Atlàntics, però veient l'aixecament generalitzat que es produïa arreu contra els francesos, optà per no seguir i tornà a Barcelona.¹²²

L'actitud de Gassó ha estat titllada d'estratègica per autors com Torres Amat. Viatjà per l'Estat espanyol, no per la banda francesa, amatent a l'actitud del poble en un moment de revifalla de l'aixecament contra l'ocupant: es tractava de guanyar temps “conciliando el medio de no comprometerse con el de no adelantarse sobrado”.¹²³ Optà per la fidelitat a Ferran i als Borbó “viendo decidida la opinión del pueblo”.

Les dificultats d'una convocatòria com la de Napoleó, amb ciutadans representants d'un país ocupat i a les portes de l'aixecament, no permet de

(Imbert de, Erasme. *Op. cit.*, p. 144)

¹²⁰ “Para apreciar el grado de prosperidad que había alcanzado Cataluña cuando se produjo la revolución francesa, que pronto había de desembocar entre España y la nación vecina, contamos con el testimonio del Secretario de la Junta de Comercio, Antonio Buenaventura Gassó, quien, en su obra *España con industria fuerte y rica*, dijo que durante el año 1792, no obstante las turbulencias de la época salieron de los puertos catalanes ochenta buques para América cargados de frutos y manufactures” (Carrera, Joan. *Op. cit.*, Vol. III, p. 104)

¹²¹ El 1808 Napoleó convocà la Casa Reial espanyola i forçà les abdicacions de Ferran VII i Carles IV a favor seu. L'assemblea de notables aprovà la Constitució de Baiona. El text reconeix a Josep I, germà de Napoleó, com nou Rei d'Espanya. El text constitucional pretenia donar legalitat a la nova situació, tot i que mai assolí plena vigència (*Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. IV, p. 20)

¹²² Ignorant la predisposició inicial de Gassó (el seu gest de no seguir sembla més forçat que desitjat), alguns autors van dirigir molt elogis cap aquesta actitud. De la seva tornada a Barcelona deia Garí: “lleno de amor a la patria y al Rey” (Garí, Josep A. *Op. cit.*, p. 220). “A Baiona, gairebé les dues terceres parts dels *notables* convocats per Napoleó acceptaren de rendir-se” (Vilar, Pierre. *Assaigs sobre...* p. 123)

tenir referències exactes de qui eren els convocats. Però és simptomàtic que Gassó fos l'únic representant del comerç català, tal com s'ha presentat, un sector d'altra banda gens menyspreable, i menys encara per un exèrcit que depenia en bona manera dels queviures i proveïments d'aquest país.

Tampoc no sembla clar que Gassó fos l'únic dels convocats que intentà arribar a Baiona, tal com ho ha manifestat algun autor.¹²⁴ Cal tenir present que en l'interval entre la convocatòria i l'assemblea es precipitaren els fets i s'avivà el clima de resistència cap els invasors. Àngel Ruiz, biògraf de la Junta de Comerç, dóna detalls d'aquest avortat viatge a la ciutat basca.¹²⁵

A la tornada, Gassó fou conduït com a ostatge a la Ciutadella. Però la condició de cònsol representant de l'emperador de Rússia facilità un alliberament ràpid.

D'altra banda, s'havia establert que les autoritats barcelonines fessin el jurament al rei en un acte presidit per Duhesme en una de les sales de l'Audiència. El "no juro" fou l'expressió més generalitzada.¹²⁶ El 8 d'abril

¹²³ Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p. 277

¹²⁴ "Mentrestant, Gassó, comerciant vilanoví, que fou l'únic diputat català que intentà d'anar a la reunió de notables que Napoleó convocà a Baiona, restava empresonat a la Ciutadella de Barcelona, on fou capturat pel francès en recular a mig viatge, previngut de l'engany que representava el concili preparat per l'emperador" (Pi de Cabanyes, Oriol. *Op. cit.*, p.10). Ernest Lluç assenyalava que Gassó pretengué arribar a Baiona amb Vega i ambdós foren detinguts. L'erudit cerberí Josep de Vega i Sentmenat era síndic i regidor de Barcelona. Acusat d'afrancesat, fou convocat a Baiona com a representant del consistori barceloní.

¹²⁵ "En 29 de mayo (de 1808), el secretario de la Junta D. Antonio Buenaventura Gassó fue nombrado, por el comercio de Barcelona, diputado a la Asamblea de Bayona, y en 1º de junio le entregó la Junta 200 doblones para gastos de viaje, que no llegó a realizar, pues tanto él como el Marqués de Llupià, diputado por el Gobierno, D. José de Vega, en representación del Ayuntamiento, y D. José A. Isart, párroco de San Jaime, en la del Obispo, teniendo en cuenta la situación en que se hallaba Barcelona, fueron retardando la salida, hasta que ésta fue imposible porque el alzamiento de las provincias era general e inútil el intento de llegar a Bayona" (Ruiz, Angel. *Op. cit.*, p. 303)

¹²⁶ En destaca també el jurament d'una minoria de funcionaris lleials a l'exèrcit ocupant. La resta fou conduïda a la Ciutadella: "El pueblo contempló la conducción de patriotas a la fortaleza ya mencionada con estupor y mientras elogiaba la conducta de los decididos barceloneses maldecía desde el fondo de su alma al ejército invasor". De la Reial Junta de Comerç i altres institucions similars només juraren dos individus, dels que no ens detalla la identitat (Reig, Josep. *Op. cit.*, p. 21).

de 1809, Gassó negà el jurament a Josep I, germà de Napoleó, el qual li havien demanat per escrit, i fou empresonat novament.¹²⁷ En aquell moment, Gassó havia presentat ja la dimissió com a secretari de la Junta de Comerç, que no havia estat acceptada.

Atès que un edicte napoleònic disposava que tots aquells funcionaris que no prestessin jurament “se ausentasen dentro de tres dies”, la decidida voluntat de no prestar jurament al monarca imposat li va fer prendre la iniciativa d’adreçar un escrit o “representació” al general Duhesme. L’hi ratificà la seva oposició i, per tant, “pedia mi pasaporte para Villanueva y otros puntos de España”¹²⁸ –el general Villalba va seguir el mateix procediment-.

Aquestes actituds indignaren el militar francès, que n’ordenà el tancament immediat. Encara que els seus contactes l’advertiren de l’arrest amb antelació, Gassó advertí la família perquè estiguessin previnguts i acceptessin l’empresonament. Aquella nit el traslladaren a la presó de Montjuïc,¹²⁹ i en

¹²⁷ Del període de guerra: “fué el que menos lució como hombre público, pues luego se negó al juramento de fidelidad al Gobierno intruso; no obstante fué mucho el bien que hizo a su patria” (Gari, Josep A. *Op. cit.*, p. 220)

¹²⁸ “No tienen menos que sufrir los empleados Españoles, que no quisieron prestar el juramento de fidelidad al intruso Rey, y que habiendo pedido el pasaporte para salirse de Barcelona, se les ha negado. Uno de estos es Don Antoni B. Gassó, Secretario de la Junta de Comercio de este Principado, quién pasó al General en Gefé Duhesme la representación siguiente: Excmo. Señor; En conseqüència del Decreto de 9 del corriente, tengo la honra de dirigirme con respeto a V.E. por pasaporte para Villanueva y otras poblaciones de España. El artículo 1º me corresponde en mi calidad de Secretario de la Junta de Comercio no jurado. Este cargo, libre de responsabilidad pecuniaria, no hace necesaria ninguna formalidad por parte del que lo ha servido. Agrégase a esto, que en contribuciones estoy corriente hasta el día. Tengo la honra de subscribirme con plena consideración. Barcelona, 10 de Mayo de 1809. Señor General. A.B. Gassó” (Ferrer, Raimon. *Op. cit.*, Vol. III, p. 402)

¹²⁹ “Ausente ya el general Saint-Cyr, mandó el comandante Duhesme que saliéramos de aquí los funcionarios, que nos habíamos reusado al juramento. Solicité mi pasaporte el mismo día, y enterado Duhesme dió orden al comisario general de policia , para que por la noche se me condujera a Monjuí” (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*). Duhesme donà l’ordre al Comisari General de Policia per portar a la nit a Gassó a Montjuïc. A les 22 h. abans es revocà l’ordre. En qualsevol Gassó es resistí. I parlant de Gassó: “se conduxo siempre con carácter, aún con el General Saint-Cyr, pues habiendole expresado, que estaba instruido que había en Barcelona individuos contrarios a los franceses y que tal vez Gassó era uno de ellos, le respondió éste: He sido discreto en la prosperidad, como en el infortunio. No soy ciertamente de los que se prosternan por mendigar

fou alliberat perquè tenia condició diplomàtica, segons unes fonts, o per revocació de l'ordre d'arrest, segons unes altres.

La nota enviada per Duhesme era prou significativa. Gassó rebia el tracte de “funcionario público que no ha prestado juramento de fidelidad a S.M. el Rey de España”: “El decreto en virtud del qual habeis pedido pasaporte para salir de Barcelona, al paso que precisa a practicarlo a los funcionarios públicos, que no han prestado juramento de fidelidad a S.M. el Rey de España, establece una excepción con respecto a aquellos, que yo creeré conveniente de retener. Tuve ya la honra de deciros que jamás permitiré vuestra salida, y que si os arriesgais a querer eludir esta orden, estareis perseguido, y yo haré que cargue sobre vos todo el rigor de mis decretos precedentes, como de los que podré yo hacer, contra las personas que se pongan en vuestro caso.”¹³⁰

Hem vist en un apartat precedent com l'ocupació francesa afectà Gassó com a secretari de la Junta de Comerç. La seva destitució de la Junta fou bàsica per generar en ell una més que evident antipatia cap els ocupants.¹³¹ No obstant això, Gassó hi mantingué una col·laboració a vegades poc discreta. Encara que cal dir a favor seu que, en ser nomenat regidor de Barcelona pel govern ocupant, Gassó es negà a exercir el càrrec; de manera que els càrrecs foren distribuïts entre els col·laboradors fidels al règim napoleònic.¹³²

favor. Nací con carácter y moriré con él” (Ferrer, Raimon. *Op. cit.*, Vol.III, p.403)

¹³⁰ La nota finalitzava amb un “recibid mis sentimientos de consideración”. Signava Duhesme amb data de 14 de maig de 1809 (*Ibidem*). Ferrer hi afegeix alguns comentaris personals grandiloqüents: “Quanto haya afligido el espíritu de este condecorado patriota la negativa del General frances, solo puede columbrarlo el que conozca a fondo su honradez de sentimientos, igual a la sublimidad de ideas que le distinguen”. Com a suport a l'observació constatava: “Nota: acaba de dar testimonio de esto mismo en la obrita en 4ª que acaba de publicarse en esta capital con el título de *España con industria, fuerte y rica*” (*Ibidem*, p. 404)

¹³¹ Angel Ruiz i Ernest Lluch coincideixen en que la rebel·lia de Gassó cap els francesos era bàsicament motivada pel fet de que Duhesme l'havia destituït de la Junta.

¹³² En foren nomenats consellers municipals: “diversos comerciants francesos i delegats d'empreses mercantils estrangeres residents a Barcelona (Gautier, Malet, Pollan, David, Stembor,

Gassó sovintejà aquesta faceta a mitges aigües que tan aviat el definien com a patriota que com a col·laboracionista. No oblidem que Gassó era per damunt de tot un comerciant que es guanyava la vida amb el la seva casa comercial. Cal tenir en compte també que a l'instint negociador cal afegir-hi la seva experiència en la faceta pública i la gestió institucional.

El marquès de Villel, gran d'Espanya i alcalde de Barcelona l'any 1808, el de l'ocupació napoleònica, abandonà el càrrec i fugí per motius patriòtics malgrat les bones intencions de Duhesme. Aquest abandonament propicià l'ascens d'un dels regidors, Antoni de Ferrater. Aquest es convertí en l'home clau de la política municipal i virtual alcalde. La seva privilegiada situació el dugué a ocupar-se d'una activitat tan fonamental com era la política de queviures. Rebé el suport decidit de Gassó,¹³³ el qual administrà el proveïment de la població civil i el de la guarnició francesa. També controlaren l'arrendament dels molins i l'activitat de la Casa de la Moneda. No era poca cosa!.¹³⁴

Gassó no limità la seva contribució a les institucions napoleòniques amb aquestes accions. El 1812 Chauvelin desenvolupà la nova organització municipal de la capital catalana, la "Mairerie". Un nou consistori que substituïa el de Duhesme, en negar-se els regidors al jurament a Josep. En resultà elegit Melcior de Guàrdia, un col·laboracionista incondicional, que definí un ajuntament d'un elevat to presidencialista i relegà el Consell Municipal a un caràcter testimonial (consultiu i fiscalitzador).

Betbeder) que tan lligats es trobarien amb el subministrament de l'exèrcit napoleònic i amb el proveïment de la ciutat, i a part també d'alguns altres individus afrancesats procedents de càrrecs extramunicipals de molta menys nota, alguns dels grossos potentats de la Barcelona d'aleshores: els Gònima, els Bacardí, els Bonaplata" (Mercader, Joan. *Catalunya Napoleònica*. p. 51)

¹³³ "El fet de ser l'únic regidor juramentat (Antoni de Ferrater) a l'acte d'abril de 1809 el transformà en degà, i en un ambient d'escassetat s'ocupava dels proveïments –secundat pel negociant Gassó– i de l'administració dels molins, on els napoleònics ensumaven moltes irregularitats" (Ramisa, Maties. *Op. cit.*, p.184)

El Consell Municipal el formaven trenta persones, personatges habituals de la vida pública barcelonina, uns consellers municipals qualificats en aquesta darrera època com a “simples comparsas sin pena ni gloria”, “que representaven tots els vessants de l’afrancesament i incorporaven els capitostos de l’economia de la ciutat”.¹³⁵

Implicat de ple en la definició hi era Antoni Bonaventura Gassó.¹³⁶ En condició d’afrancesat o de “capitost econòmic”? Ens decantem per la segona opció atès els comentaris manifestats anteriorment. Gassó aportava uns actius que els francesos no estaven disposats a prescindir: els era tan necessari com ho eren ells per al mateix Gassó.

Però la seva camaleònica adaptació li ocasionà més d’un enfrontament amb les autoritats, que desconfiaven d’un personatge tan poc voluble. De fet, alguns dels seus pocs comentaris polítics traspuen una notable ira cap a l’administració ocupant i particularment cap a l’inefable Napoleó, “caudillo facinador de la Francia”, segons les notes a *España con industria ...*¹³⁷

Durant el període d’ocupació, Gassó utilitzà la seva posició privilegiada dins l’entramat de les relacions comercials i institucionals per atenuar moltes de les

¹³⁴ *Ibidem*, p. 307

¹³⁵ *Ibidem*, p. 256.

¹³⁶ “Hi havia uns quants ex-regidors duhemistes, com Antoni Ferrater, afrancesats que havien servit en la judicatura o en la policia, com Verdaguer i Casagemas, negociants francesos establerts a Barcelona, com J.A. Pollau i F. Stembor, i comerciants i fabricants, com Erasme Puig, Gabriel Bonaplata i Antoni Bonaventura Gassó” (*Ibidem*). “Asimismo, designáronse muchas personas, que nunca asistieron a las sesiones y que quisieron renunciar al empleo sin poderlo conseguir: entre ellos estaba don Antonio Bartolomé Gassó, el antiguo secretario de la Junta de Comercio, firme siempre en sus convicciones españolas, defensor de uno de los encartados en el proceso de la Ciudadela y figura de gran prestigio entre la sociedad barcelonesa” (Mercader, Joan. “Barcelona durante...”, p. 180). Mercader confon el nom de Gassó: Bartolomé en comptes de Bonaventura

¹³⁷ “El destrozo pedantesco o petulante del hermoso jardín que por ser a la inglesa, el caudillo facinador de la Francia, mucho más vano que orgulloso, mandó pomposamente destruir en Burdeos, cuando venía a representar su farsa en Bayona, ó la primera escena del drama infausto, que despues de haber reducido a la merced de las demás, a la gran nación que brillante y sangrientamente seducia; tuvo en desenlace su nulidad política y su confinación en las apenas perceptible Santa Helena...” (Gassó, A.B. *Op. cit.*, p.170)

decisiones empreses per l'administració napoleònica, accions que apel·laven a la diplomàcia i a llimar les relacions entre ocupants i ocupats. La decidida presa de posició de Gassó en la defensa dels processats per conspiració i altres gestions a favor dels exiliats, foren els aspectes més públics de la seva alineació patriòtica, no sempre tan diàfana ni ben entesa.

Ell mateix confessa a les seves *Defensas* que adoptà actituds més compromeses amb la causa resistent, actituds de caràcter discret que l'haurien convertit en un conspirador davant dels francesos. Fins i tot assumia haver ajudat econòmicament l'exèrcit patriòtic a través de mitjancers.¹³⁸

Tan anecdòtica com important fou la gestió feta per convèncer els responsables francesos de proveïments respecte a l'època en què calia subministrar el vi novell per a l'exèrcit. Especular sobre la idoneïtat de quan repartir el vi de nova anyada fou, per Torres Amat, "de un gran ahorro al público".¹³⁹ Gassó també intervingué en l'ajustament dels drets amb què calia gravar el preu del vi.¹⁴⁰

Gassó defensà també davant les autoritats franceses la prohibició que les manufactures angleses de cotó entressin a la Península: a mitjan setembre de 1808 i d'acord amb Erasme de Gònima, Gassó presentà al general Duhesme un pla sobre la conveniència d'introduir les manufactures fetes a Barcelona a "las provincias libres del invasor". Després d'una forta discussió amb Lechi, el

¹³⁸ "Dominado como lo estaba por una fuerza preponderante y advertida. Aún para los servicios meramente pecuniarios a favor de la buena causa el gran secreto o misterio se hacía indispensable; y fué baxo el nombre de mi amigo D. Juan Ferrer y Albareda, asesor actual de los cuerpos de comercio, que concurrió mi casa al alivio de las urgencias del exercito con 1500 duros, entregados en Tarragona al tesorero Don Joaquín de Acosta en 11 de octubre de 1810" (Gassó, Antoni B. *Defensas...* p. 3)

¹³⁹ Gassó estalvia 12.000 duros el 25 i el 26 de setembre, convencent a Duhesme, el comissari de guerra i el cap de l'estat major; perquè l'exèrcit iniciés el consum del nou vi el primer d'octubre. La diferència entre el nou i el vell era de 22 duros la pipa (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p.279)

¹⁴⁰ "Estaba cuasi determinado el restablecimiento del derecho sobre el vino, sobre el pie de 12 pesetas en carga. Son notorios mis esfuerzos y mi constancia, para que no excediera de cuatro, por más que después haya subido a ocho" (*Ibidem*, p.280)

lloctinent de Duhesme que no volia cedir els passaports, finalment s'autoritzà la sortida de Barcelona de dos diputats de la Junta de Comerç. Els designats foren el mateix Erasme de Gònima i Jaume Domínguez, els quals el 27 de setembre es traslladaren fins a Vilafranca del Penedès, on hi havia el comandament espanyol.

D'aquesta visita es diu: “regresaron satisfechos de su excursión, aunque procuraron disimular delante de los generales franceses, y sólo se lo debieron contar todo y con detalle , al señor Gassó”.¹⁴¹

Prop del final del conflicte i amb la desocupació de Barcelona el 27 de maig de 1813, Gassó incrementà l'oposició a les darreres mesures impulsades pels napoleònics. Un cop consumada la retirada de Barcelona, el general Mathieu encara exigia el pagament de contribucions i multes als diputats refugiats a Vilanova i la Geltrú: “tuvo el consuelo Mathieu de no presenciar este desocupo humilde (el de Barcelona), ausente como lo estaba desde los primeros meses de 1813; pero constante hasta el fin en su sistema de grandes recursos y medios, intimó con audacia a los muy zelosos diputados de Villanueva mi patria, presente o asociado yo, que los cien mil duros impuestos en contribución o multas debían hacerse efectivos”.¹⁴²

Dirigint-se a Gassó, el general francès afirmà: “conozco los sentimientos y la opinión que en vuestro interior abrigáis”. Però Gassó oferí el silenci per resposta: “Sería en mi lugar la vuestra, fue la respuesta decorosa que me ocurrió, pero la antepuse en esta un silencio violento”.¹⁴³ Cal assenyalar, però, que molts ostatges, “que a manera de prenda habían sido arrancados de Villanueva” perquè es van negar al pagament, foren conduïts al convent de Sant Francesc de Paula.

¹⁴¹ Imbert de, Erasme. *Op. cit.*, p.129

¹⁴² Gassó, A. B. *Defensas...* p.11

¹⁴³ *Ibidem*

D'altra banda, Gassó va tenir un paper important en les gestions realitzades en favor dels "absents", que eren els que per motius d'exili, por o senzillament per comoditat havien abandonat Barcelona en el moment de l'ocupació i havien deixat propietats i bona part de les seves pertinences. Les peticions (o representacions) de Gassó en aquest sentit es repetiren, les quals recollien les demandes següents: la sortida sense passaport no es podia considerar una emigració, no fer inventari dels béns dels absents i, finalment, no confiscar-ne les propietats.

Aquestes iniciatives delataven un cop més la doble vessant de Gassó: d'una banda, home de confiança capaç de mostrar directament aquelles pretensions davant d'un poder inquisidor; de l'altra, l'adopció d'una actitud d'insofrible corcó per a desesperació de l'administració napoleònica.

És possible l'ambigüitat portada al límit, en un context tant bel·ligerant?. Quina estranya paciència dels francesos li estalvià de convertir-se en un estadant habitual de les cel·les de la Ciutadella?. Són preguntes que sumen enters al perfil del nostre personatge.

Finalment, Gassó aconseguí de l'administració francesa que la sortida sense passaport no fos considerada emigració, i menys encara delictes o falta. Va forçar un decret que suavitzava les penes imposades per fugida i va aconseguir que n'anul·lessin un altre que imposava l'inventari dels béns mobles dels absents; una mena de gestions que l'enfrontaren als francesos i li comportaren una pèrdua de confiança gradual.

La mediació a favor dels absents "llegó a excitar en el gobierno francés sospecha de inteligencia con ellos".¹⁴⁴ La incòmoda i, moltes vegades, contraposada situació contrariava ambdues parts. Com diu Torres Amat: "los franceses veían en él un hombre útil, pero contrario a sus máximas y

¹⁴⁴ Torres Amat, Félix. *Op. cit.*, p.278

política”.

Així, l'obligada o condescendent cohabitació amb l'ocupant sempre ha merescut la consideració d'estratègica per part dels seus biògrafs, un període, entre el 1808 i el 1814, que “fue cuando menos lució (entenem com a home públic i d'empresa), y más bienes acarreó a la patria”.¹⁴⁵ En aquest sentit, són dignes d'esment les mesures aconseguides per protegir les propietats dels absents, les quals eren segrestades per l'administració napoleònica i objecte de tota mena d'accions: venda il·legítima, venda dels mobles i actituds de rapinya i espoli, “que inspiró repugnancia a la mayor parte del pueblo barcelonès”.¹⁴⁶

Les al·legacions presentades, prèviament traduïdes al castellà, foren publicades el 1814 conjuntament amb les defenses de Compte i Mas, al text *Defensas ante comisiones militares franceses ...* Sobre les incautacions diu: “el éxito coronó mis deseos; pues con decreto de 13 del propio mes, quedó reducido el secuestro a las propiedades de pago de contribuciones en retardo; y aún sobre estas presenté una nueva exposición para desviar de ellas toda medida hostil o extremada”.¹⁴⁷

Repassem, doncs, algunes de les consideracions vessades en aquest al·legat signat a Barcelona el 26 d'abril de 1810, amb el títol: “Memoria, que obró la modificación del decreto del Mariscal Augereau contra los bienes de los ciudadanos ausentes de Barcelona”. La presentació invocava les relacions d'amistat entre ambdós països, “amiga de Francia con la paz de 1796 y después aliada”, i s'hi justificava la condició d'absent, una posició compartida per aquells que abandonaren la seva residència habitual, els exiliats, els pròfugs de la justícia o els refugiats que cercaven seguretat per a

¹⁴⁵ *Ibidem*

¹⁴⁶ Mercader, Joan. *Barcelona durante...* p.253

¹⁴⁷ Gassó, Antoni B. *Defensas...* p.8

ells o per als seus: “no para salir de España, ni aún de Cataluña, sino para transferirse a sus posesiones rurales o a otras poblaciones del principado, sin la idea siquiera de substraerse al pago de las contribuciones aquí”.

Aquesta actitud, en situació d'ocupació militar, amb guerra, mancances, judicis i execucions, hauria d'haver resultat d'allò més habitual i comprensible: “¿En circunstancias a tal punto extraordinarias y pavorosas, la idea de ausentarse no es la primera, que se presenta, sobre todo a un padre de familia, amante del orden y de la paz por principio...?”.¹⁴⁸ Tal vegada era un argument més convincent presentar la conjuntura en termes de beneficis: així, gràcies als absents es disposava de més queviures per a les tropes.

Finalment, Gassó utilitzà encara uns altres arguments tan o més controvertits i perillosos: “Barcelona solo admite del exterior objetos de una necesidad evidente, mientras que todos los que el exterior recibe de ella lo son de mera conveniencia y de ninguna necesidad”.

No s'ha d'oblidar que Gassó coneixia a la perfecció la política de proveïments de la ciutat tant per als ciutadans com per a l'exèrcit. Per tant, prendre mesures dràstiques contra els absents podia provocar el bloqueig de l'entrada de queviures a Barcelona. Per aquesta raó Gassó demanava “medidas de suavidad hacia los ausentes, evitando así que la española las adopte de rigor, impidiendo la entrada de los comestibles, la admisión de los artefactos y aún que decrete la confiscación de propiedades existentes en el exterior de los residentes aquí...”.¹⁴⁹

Acabava la memòria amb una breu declaració d'intencions: “El consuelo público ha sido su único objeto, y dexaria de manifestarse, si lo misterioso como lo anónimo no repugnase a su carácter”.¹⁵⁰

¹⁴⁸ *Ibidem*, p.38

¹⁴⁹ *Ibidem*, p.45

¹⁵⁰ *Ibidem*, p.46

D'altra banda, sovint sorprenen les seves estretes relacions amb les autoritats napoleòniques, que es mouen entre el mata-i-degolla i la relació íntima. Des del primer moment de l'ocupació, Gassó fou nomenat per la Junta de Comerç mediador habitual amb el francès.¹⁵¹ La posició social de Gassó era prou important perquè els napoleònics el reconeguessin com un interlocutor vàlid?. Ho feren com a home de confiança o per aprofitar la seva posició privilegiada?. Comptaven amb ell a manca d'altres personatges més representatius, potser exiliats o empresonats?.

És cert que Gassó va ocupar la primera línia en les relacions entre les institucions barcelonines, o el que en quedava, i les autoritats ocupants. Sense que cap de les preguntes formulades deixin de ser punyents, ens atrevim a assegurar que Gassó no era tan important pel que era, sinó pel que sabia i pels mecanismes que tenia a l'abast. Gassó tenia 56 anys i molta experiència com a comerciant i administrador de queviures; ben situat a la Junta de Comerç, tenia un coneixement acurat de les relacions econòmiques. Tanmateix, Gassó no era dels de primera fila. No tenia una posició representativa ni diplomàtica, sinó que formava part del teixit funcional o tècnic que solucionava problemes: Gassó coneixia, analitzava i sobretot resolía allò que li queia a les mans. La seva faceta eminentment pràctica és la que interessa al francès.

Gassó dominava les relacions comercials, “va per feina” i practicava una inequívoca posició ambigua que li atorgava un perfil diplomàtic ben entès i acceptat en aquell delicat context.

Col·laboracionista o patriota?: Supervivència!. Un dels seus textos es prou explícit: “en medio de mi aflicción, que es mucha, me consuela la idea de

¹⁵¹ “Comisionado casi constantemente por la junta para extender los oficios que se pasaban al general francés, procuré desempeñar ese encargo, no sólo con decoro y dignidad, sino aún con todo el carácter compatible con las circunstancias” (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p.279)

haber procurado el bien, y el concepto de haberlo hecho a costa de pasos muy repugnantes las más veces”.¹⁵²

Les seves activitats durant la guerra del Francès, deixant a part les seves defenses d'alguns acusats, publicades en forma monogràfica, poden seguir-se a través de Torres Amat, el qual inclou en el *Diccionario crítico de escritores catalanes* un complet panegíric de Gassó més va més enllà de l'estricta síntesi biogràfica. En aquest recull, Torres Amat transcriu un manuscrit de Gassó on aquest detallava alguna de les tasques dutes a terme durant la invasió napoleònica. Un relat que, com diu Torres Amat, “dejó escrito de su puño, y que por ser tan interesante para la historia y estar expuesta a perecer, quiero copiar aquí”.

Gassó i una colla de “notables” barcelonins foren cridats pel general Duhesme perquè contribuïssin al sosteniment de l'exèrcit ocupant.¹⁵³ La seva prudència el feia considerar la necessitat de tenir satisfeta la tropa, atesa la possibilitat que provoquessin seriosos aldarulls. Gassó va prendre la iniciativa de formular una representació al mateix Napoleó per persuadir-lo que fos l'Estat francès qui fes l'aportació de la quantitat exigida; un text escrit en francès i castellà, “nada falto de carácter” segons l'autor. Com a resultat d'aquesta gosadia, fou tancat amb quinze ostatges més a la Ciutadella el dia 1 d'agost.¹⁵⁴

¹⁵² *Ibidem*, p.282

¹⁵³ “En junio de 1808 llamado a Palacio” pel capità general Compte de Ezpeleta amb altres individus de “diversas clases”. El seu intent d'eximir-se es inútil. Les contribucions cap al francès volten les 1.000 pessetes setmanals (*Ibidem*, p.279)

¹⁵⁴ De la Junta de subsistències: “Agobiada por una labor tan ingrata, termina manifestando francamente a Lechi la imposibilidad de atender sus continuas exigencias. Entonces el general napoleónico, decidido a no retroceder en su empeño, sorprendió a las autoridades con una de sus más brutales medidas”. Es refereix a l'ordre de presó per a setze persones: vicaris generals, clergues, nobles... , “y los más acaudalados comerciantes: Baltasar de Bacardí, Francisco de Gomis, Miguel Vallejuli, A.B. Gassó y Antonio Nadal, los últimos secretario y tesorero respectivamente de la Junta de Comercio” (Mercader, Joan. *Op. cit.*, p.85). El propi Gassó assenyala que fou alliberat per mediació d'Ezpeleta. D'altra banda, Joan Mercader indica que el 12 d'agost foren alliberats els

Mentrestant, creixia l'ofensiva i la pressió dels patriotes a la perifèria barcelonina, que provocà la crisi i la tensió a l'interior de les muralles. Duhesme pressionà personalment Gassó com a responsable absolut de la política de proveïments i queviures, i paral·lelament va arremetre contra el clergat, sector obertament crític amb l'ocupant i no poc defensat pel mateix Gassó.¹⁵⁵

En una nova sessió, els francesos incrementaren les seves demandes i exigències en matèria de queviures. Gassó va haver de donar la cara: l'exèrcit ocupant exigia, la població patia mancances.¹⁵⁶

Com a testimoni de la duresa de les accions citava un anònim "amigo que se halla en Villanueva".¹⁵⁷ Hi va haver una sessió molt conflictiva que tingué continuïtat l'endemà a la casa del general Saint-Cyr, en que Gassó fou recriminat per la seva oposició a les exigències franceses. La contesta de Gassó davant del general, el cap de l'Estat Major i el tresorer de l'exèrcit, va resultar tan explícita com demagògica: "Yo no sé lo que se habrá dicho de mi. Sí sé que mi proceder es arreglado. Seré el vasallo más fiel del rey, que se consolidará en el trono".¹⁵⁸

clergues i el dia 14 la resta. Era la vigília de la "Fiesta del Gran Napoleón" i fou interpretat com un acte de clemència. Fem notar que per Gassó, l'interlocutor francès en aquest afer era Duhesme, mentre que per Joan Mercader era Lechi. Tal vegada, és molt probable que ambdós intervingueren.

¹⁵⁵ "La representación para que no se tocara la plata de las iglesias fue puesta por mí, y aunque modificada contra mi voluntad, nadie que la lea, dirá que está escasa en piedad, patriotismo y energia" (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p.280). Probablement es refereix al següent episodi esmentat per l'historiador Pau Romeva, quan referint-se a la "Junta intrusa" imposada pels napoleònics diu: "a aquesta Junta fou confiada l'odiosa missió de fer fondre tot allò que hi havia de valor a la Casa de la Llotja, àdhuc les joies de la Capella, per tal de lliurar-ne el producte a les autoritats ocupants" (Romeva, Pau. *Op. cit.*, p.222)

¹⁵⁶ "trasladar al papel lo serio critico y sostenido de ella, especialmente por mi, sería nada fácil. No es ponderable lo difícil de mi situación en aquel momento, ni habría podido el primer español ostentar más patriotismo ni integridad" (*Ibidem*, p. 281)

¹⁵⁷ "El amigo que se halla en Villanueva y que en esta ocasión como en otras muchas manifestó sus más recomendables principios podrá dar de ésta sesión una idea" (*Ibidem*)

¹⁵⁸ *Ibidem*

En una altra intervenció, Gassó aturà la consumació del decret que imposava el recàrrec d'una tercera part per demora en la contribució. La gestió l'efectuà enmig de la Rambla barcelonina, una hora abans d'entrar en vigor el nou decret. Li calgué empaitar el mateix general Duhesme, un fet que li inspirà no pocs prejudicis: “Dios sabe si atribuirian algunos a deseo de figurar mi conversación con él. No me detuvo éste reparo. Le hablo. Se revoca el aumento”.¹⁵⁹

¹⁵⁹ *Ibidem*, p.282.

11. LES DEFENSAS ... (1814)

Un dels capítols més significatius de l'actuació de Gassó durant la guerra del Francès fou la defensa que va portar a terme, sense ser advocat, d'alguns acusats i processats pels ocupants.

El arguments de defensa davant de les comissions militars franceses que jutjaven foren publicats en forma de fulletó l'any 1814, un capítol mitificat i elevat al grau d'heroïcitat per alguns historiadors i biògrafs. Fou el salconduit definitiu que permeté a Gassó purgar la seva sospitosa col·laboració amb els ocupants.¹⁶⁰

Les *Defensas ante comisiones militares francesas* representen una oportunitat immillorable per netejar per sempre més qualsevol feblesa de complicitat que hagués tingut envers l'invasor. Gassó hi testimonià una vegada i una altra la seva fidelitat patriota i va convertir el text en una veritable "autohagiografia".

El text conté algunes apreciacions personals de com es desenvolupava la vida barcelonina sota el domini francès, un clima no exempt de profundes desavinences internes i personals que condicionaven la mateixa vida pública.

Aquest text, més enllà de la crònica d'un judici, ens apropa a la realitat del moment, ben interessant des d'un punt de vista historicista.

És evident que en aquells moments la situació personal i professional de Gassó distava molt de poder oferir un tractament asèptic dels fets que es desenvolupaven al seu entorn. Afortunadament, Gassó es conscient de la seva

¹⁶⁰ "...en las fuertes expresiones que se leen en éstos escritos hizo ver que aunque rodeado de bayonetas extranjeras y dentro de una plaza ocupada por ellas no tenía olvidados ni dejaba de manifestar los sentimientos de un buen español, y el celo y valentía con que sin insultar a los jueces ha de desplegar un abogado defensor" (Torres Amat, Fèlix. *Op.cit.*, p.278). Gassó manifesta en primera persona uns semblants i poc modestos comentaris en aquesta línia: "mis defensas aunque leídas en una fortaleza ocupada por unas tropas que se manifestaban muy agraviadas, distaban mucho de respirar timidez cuanto menos bajeza" (*Ibidem*, p.281)

condició d'home públic i observava i valorava amb encert les actituds i actuacions dels responsables de les forces ocupants, lligades al difícil equilibri entre la condescendència diplomàtica i l'extorsió militar.¹⁶¹

Quins foren els successos conspiradors que forçaren el procés en que participà Gassó?

L'ocupació napoleònica de Barcelona provocà alguns intents de conspiració dels patriotes resistents amb la idea de permetre l'entrada de les tropes lleials a la ciutat. Una primera conspiració fou avortada a la primeria de desembre de 1808. Hi hagué un altre intent entre febrer i març del 1809, sols dos mesos després de la primera.

Fou especialment important l'intent de conspiració de la vigília del 12 de maig de 1809, coneguda pel "complot de l'Ascensió". Amb la col·laboració d'alguns militars conjurats s'havia de permetre el lliurament de les casernes de Drassanes i Montjuïc als miquelets. Així mateix, fragates angleses canonejarien la Ciutadella. Però l'operació fou avortada per la manca d'organització i per la delació d'alguns implicats, probablement militars italians. A la matinada s'iniciaren les detencions.

Cinc persones foren acusades com a màximes responsables de l'intent. Hi hagué divuit processats, set d'ells eclesiàstics: el sergent Josep Navarro; els eclesiàstics Joaquim Pou i Joan Gallifa; Joan Massana, empleat, i Salvador Aulet, comerciant, entre altres. L'ocasió fou aprofitada pels ocupants per donar un cop d'efecte. S'organitzaren uns judicis solemnes i es demanaren penes exemplars.¹⁶² Fou l'antídote per neutralitzar nous possibles intents de

¹⁶¹ Són prou interessants les seves anotacions al voltant de la figura controvertida del general Suchet. Tal com Gassó esmenta a les *Defensas...*, un personatge cada cop més influent i que "té la vara alta sobre Catalunya". Una observació exposada així mateix a: Ramisa, Maties. *Op. cit.*, p.66.

¹⁶² "els napoleònics van constituir una comissió militar decidida a emetre una sentència severa i exemplar per tal de prevenir actes semblants. El judici va tenir una publicitat inusual i es revestí de totes les formalitats, incloent-hi els defensors d'ofici. El veredicta condemnava a mort Pou, Gallifa,

conspiració.

Raimon Ferrer, en la seva monumental obra *Barcelona cautiva* relaciona divuit acusats amb els pertinents “padrins” o defensors. Segons la descripció, Gassó “apadrinava” Francesc Compte, porter de la Llotja; Joan Macià, fabricant de cartes, i Carles Calafell i Francesc Deop, presbíters de l’oratori de Sant Felip Neri.¹⁶³ El fiscal de la causa era Gaddi.

Un cop conegudes les sentències condemnatòries, el general Duhesme rebé la visita dels defensors: Abadal, Coroleu, Gassó i Ubach. Aquests demanaren un indult que fou rebutjat pel general francès adduint manca de competències. El seu superior, el mariscal Saint-Cyr, era al setge de Girona.

El 3 de juny de 1809 foren executats a la Ciutadella els cinc condemnats. Els dos religiosos al garrot, la resta, a la forca. Aquest fet representà l’assumpció de la realitat i la resignació davant del domini napoleònic.

Antoni Bonaventura Gassó publicà l’any 1814 les seves *Defensas ante comisiones militares franceses*, on inclou la crònica de la defensa dels acusats a més d’una memòria presentada a l’administració ocupant en favor dels absents. El llibret, com un fulletó, consta de 46 pàgines i fou editat per Antoni Brusi. El text, signat per Gassó el 8 de novembre de 1814, es divideix en quatre capítols. En una llarga introducció es fa esment de la situació que es vivia durant l’ocupació i és una síntesi d’algunes de les activitats de Gassó en aquest període. La segona i tercera part es refereixen a les Defenses pròpiament dites de Francesc Compte i Ramon Mas. La darrera part conté la memòria redactada per Gassó per modificar el decret del mariscal

Navarro, Massana i Aulet pel delictes de rebel·lió contra l’autoritat constituïda.” (Ramisa, Maties. *Op.cit.*, p.330). Duhesme donà gran ressò al “procés de la Ciutadella”, desitjós d’aterrir els habitants de la ciutat i pressionat pels afrancesats Medinaveytia i Ramon Casanova, aquest darrer contundent comissari de policia (Mercader, Joan. *Catalunya Napoleònica*, p.24)

¹⁶³ Hi consten com a altres defensors l’advocat Josep Coroleu o Erasme de Gònima (Ferrer, Raimon. *Op. cit.*, Vol.III, p.404)

Augereau contra els béns dels ciutadans absents.

L'inacabable títol que encapçala el text es el següent: "DEFENSAS ante comisiones militares francesas en la ciudadela de Barcelona a favor de Francisco Compte, portero de la Real Casa Lonja y Agente en la reunión de la noche del 10 de mayo de 1809 para facilitar la entrada de las tropas españolas en la ciudad. De Ramon Mas y Escuder que para impedir la execución capital de los presbiteros don Joaquín Pou y Dn Juan Gallifa, de los ciudadanos Don Juan Masana y Don Salvador Aulet, y del Sargento Don Josef Navarro, tocó a rebato en la torre de la catedral la tarde del 3 de junio inmediato".

El text annex du per títol: "Memoria presentada al Gobierno intruso, que obró la modificación de su decreto contra los bienes de los ciudadanos ausentes, que no se hubiesen presentado antes del 1º de Mayo de 1810".

Les *Defensas* ... estan escrites el 1814, any del final de la guerra amb França. Els napoleònics havien abandonat el país. Els sis llargs anys d'ocupació se sintetitzaven amb l'eufòria de l'alliberat. El període no admetia interpretacions. La resistència heroica del poble havia doblegat l'enemic. Tot eren elogis grandiloqüents. Tothom havia contribuït a l'èxit. La resistència, més passiva que no pas activa, s'havia convertit en l'exultant victòria.

Evidentment, escriure la crònica de les defenses d'uns processats, elevats ja a la categoria de màrtirs, era una tasca reconfortant. I fer-ho des de la posició de Gassó, home públic seriosament qüestionat per les relacions amb els francesos, era sinònim d'entusiasme i subjectivitat. Així fou: les *Defensas* esdevenen un pamflet autopropagandístic, tan mancat d'objectivitat com de modèstia. Gassó hi explota un recurs addicional, perquè ell no era advocat de carrera.

Per tant, com s'explica que en un procés d'aquesta importància s'acceptés la

figura d'un defensor "aficionat"? Els francesos cuidaren amb detall aquesta vista. Tenien interès a utilitzar-la com a correctiu per a aquells que encara pensessin en la conspiració. La funció lletrada de Gassó estava inspirada pel sentit patriòtic?. O potser això no era més que un eufemisme per amagar un veritable afany de protagonisme?. O no fou més que un gest d'amistat, de l'amistat personal que el lligava a Francesc Compte, porter de la Junta de Comerç i un dels encausats?. La petició de defensa era del mateix Compte.

Estava Gassó en condicions de fer una defensa d'acord amb els procediments legals existents?. Quina era la convicció oral d'una persona que havia confessat a Torres Amat que era massa tard per "dedicarme a estudiar el arte de hablar bien"?. Quina era la seva credibilitat davant del francès?.

En aquella època, Gassó ja havia perdut la confiança de l'administració ocupant. S'havia negat al jurament al rei, havia estat empresonat i les seves gestions no feien més que entrebancar el funcionament de l'administració napoleònica.

Gassó, conscient del paper benefactor, relacionaria la seva posició de defensor amb la d'antic acusat i empresonat pels ocupants: "Aunque tan sin analogía este ministerio o patrocinio con mi profesión y mis conocimientos escasos; me hice una gloria de ejercerlo, después de haberla tenido de socio en el arresto en la ciudadella, de 1º de agosto de 1808, de varios notables en clero, nobleza y comercio; de haber contribuido a evitar que el hierro usurpador penetrara en nuestros hogares honestos y consternados, como de negarme al juramento de fidelidad al intruso Joseph, que por escrito se me pidió en 8 de abril de 1809".¹⁶⁴

El preàmbul previ a la crònica del judici, es complementa amb relats representatius de la "decidida resistència" de Gassó enfront els francesos. En

¹⁶⁴ Gassó, A. B. *Defensas...*, p.4

aquest sentit és significativa la discussió que tingué l'1 d'abril de 1809 amb el general Duhesme. Aquest havia acusat Gassó de ser contrari a la seva política: “No tuvo resultas personales esta sesión, ni tampoco mi respuesta al general la mañana siguiente, cuando habiéndome expresado estar instruido de que había individuos contrarios a los franceses, y que tal vez era yo uno de ellos, y de haberle respondido, que discreto en la prosperidad, debía serlo, y lo era en el, y lo era en el infortunio”. I hi afegí encara: “No soy ciertamente de los que se prosternan por mendigar favor: Nací con carácter y moriré con él”.¹⁶⁵

Aquest es el paràgraf que encapçala el text: “Susceptible el hombre de ideas elevadas en el seno mismo de la opresión, como de generosas en estado de gran pobreza, porque el alma en sus sentimientos, como el corazón en sus impulsos, son superiores a todo los infortunios de la vida; es obvio que en ninguna situación, exenta de remordimientos, le es permitido entregarse al abatimiento, quanto menos al desespero; y este principio adquiere mayor evidencia contraido a las obligaciones, con que nace para con la humanidad y con la patria.”¹⁶⁶

La primera de les defenses duia per títol: “Defensa ante la comisión militar francesa en la ciudadela de Barcelona el 2 de junio de 1809, a favor de Francisco Compte portero de la real Junta de comercio, por complicidad en la reunión del día de la Ascensión, 10 de mayo del mismo año, en la propia ciudad, contra quien el fiscal militar pedia la aplicación de la pena capital. Empezó la vista a las ocho de la mañana, y se publicó la sentencia cerca de media noche.”

Gassó assumí la defensa de Francesc Compte, que havia nomenat defensor el

¹⁶⁵ *Ibidem*

¹⁶⁶ *Ibidem*, p.3

maig, el 2 de juny de 1809 “con gran aparato militar y en la misma ciudadella”. Gassó l’acceptà “No versado en las discusiones del foro, y sin conocimientos legales, fue solo para no reusar mi debil voz a la flaqueza humana y a la desgracia, que admití el cargo de esta defensa”.¹⁶⁷

La figura de Compte com a porter de la Llotja ens assenyala que la seva formació devia ser més aviat limitada. Gassó n’explica que “antes portero de la real junta de comercio, con cinco hijos y una consorte al termino de su preñez”.

A Compte l’acusaven de complicitat en la reunió conspirativa del darrer 10 de maig, de la qual havien passat tres setmanes. D’acord amb l’estratègia de màxima repressió empresa pels francesos, a Compte també li demanaven la màxima pena. Gassó basà l’actuació presentant el seu defensat com un simple instrument manipulat al servei de la conspiració.¹⁶⁸

La vista començava a les vuit del matí –i van passar quinze hores abans d’anunciar-se el veredict–. Gassó inicià així la seva defensa: “Señores: El Areopago tenia en Atenas el derecho de suspender las deliberaciones del pueblo, o por lo menos su ejecución, a pesar de todo el interés y de toda la pasión de este pueblo por la soberania. Nada más filosófico , ni más ilustrado, que este principio político o precaución de la ley”.¹⁶⁹ Gassó també cità el filòsof i jurista Montesquieu.

Compte era porter de la Junta de Comerç des del 1802, “uno de los empleados más aplicados y pacíficos”. Sembla que per manca de fons feia alguns mesos que no cobrava. D’altra banda, Mora era fuster de la mateixa

¹⁶⁷ *Ibidem*, p.20

¹⁶⁸ “Logré salvar la vida al angustiado Compte, presentandole en la defensa como instrumento nada advertido y absolutamente pasivo de Don Pablo Mora” (Gassó, A.B. *Op. cit.*, p.6). Sembla comprovat que Compte intervingué en la conspiració de manera directa: “Francesc Compte era un home constant i treballador. El seu enginy fou prodigiós. La seva col·laboració fou de gran utilitat als conjurats” (Closas, Antoni. *Una conspiració ...* p.17)

casa. Compte sortia inculpat en la declaració de Masana i Aulet, dos dels altres acusats.

Gassó denuncià el “ascendiente o dominio” de Mora sobre el seu defensat, que es trobava en “nulidad de sus facultades intelectuales y pecuniarias”.

S’acollí a la Pragmàtica del 20 d’abril de 1774 que concedia el perdó a tots aquells acusats de conspiració que no sent els caps visibles es retiressin a temps.

En el darrer estadi de la defensa, Gassó apel·là al sentit humanitari del fiscal militar: “Compte, con cinco hijos pendientes en subsistencia de su industria; una esposa virtuosa, inmediata al término de su preñez [...] Nunca se os presentará un caso más susceptible de latitud en favor de un acusado”.¹⁷⁰

Salvar la vida de Compte fou un fet que impressionà el mateix Gassó, ja que va fer ostentació del seu èxit d’una forma poc modesta i indiscreta. En canvi, els principals encausats foren ajusticiats.¹⁷¹ No obstant això, tan segur s’estava de la segura i immediata execució de Compte “que en el patíbulo puesto corriente mientras que se proferían las sentencias, quedó un dogal de sobras”.¹⁷²

En qualsevol cas, Compte es no podia considerar un personatge important en el quadre conspiratiu. Gassó ho explica així: “la noticia de este logro con la publicación de la sentencia en la ciudadela, dadas ya las once de la noche, fue para mí alma el momento más feliz que ha conocido, y que mi pluma no sabría describir”.¹⁷³

¹⁶⁹ Gassó, A. B. Op. cit., p.12

¹⁷⁰ *Ibidem*, p.20

¹⁷¹ “gocé del consuelo de haber salvado la vida al portero de la casa lonja, cliente entre los míos de más cuidado. La suya fué la única que se conservó de las seis pedidas por el capitán sustanciador de los autos y fiscal, sín que se le aplicase la inmediata, sino la reclusión hasta la paz” (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p.281)

¹⁷² *Ibidem*

¹⁷³ Gassó escriu que Francesc Compte s’escapà de la presó l’octubre de 1809. (*Defensas...* p.6).

Gassó transcriu després la segona de les seves defenses. Similar a la de Compte, el títol que encapçala la traducció de la defensa de Mas diu: “Defensa a favor de Don Raymundo Mas y Escuder, el 26 de junio de 1809 ante la comisión militar, reunida en la ciudadela de esta plaza, que le condenó a muerte, por haber tocado a rebato al executarse la sentencia capital, en el glacis de ella, de los reverendos Pou y Gallifa, de los ciudadanos Masana y Aulet y del militar Navarro, por la tarde del 3 del mismo mes.”

Respecte a Ramon Mas,¹⁷⁴ l'altre defensat, Gassó es mostrà força més discret, i els resultats foren ben diferents. Mas havia tocat a sometent les campanes de la torre de la catedral junt amb altres dos companys, Julià Portet i Pere Lastortras, el dia de l'execució dels conspiradors. Cridar a la revolta era sinònim de condemna segura.

Tots eren molt joves i havien estat amagats durant quatre dies a la manxa de l'orgue de la catedral mentre els francesos l'escorcollaven una vegada i una altra. Per Gassó, “la muerte de Mas fué mirada como inevitable desde el momento de su prisión”. I continuava: “Sin embargo, admití el cargo de la defensa de Mas en obsequio a un tan digno español, y a unos parientes de sentimientos tan puros y tan elevados como los suyos [...] Agoté mi corto ingenio ante la comisión militar que le juzgó en la ciudadela el 26 de junio de 1809, sin el consuelo de substraerle a la muerte, que sufrió la madrugada inmediata”.¹⁷⁵

El seu “corto ingenio” no estava però, exempt d'una grandiloqüent oratòria.

Contràriament, altres fonts asseveren que aquest estigué presoner fins la fi de la guerra (Mercader, Joan. *Barcelona durante...* p.110). Antoni Closas confirma la tesi de Gassó. Assegura que Compte fou condemnat a mort en primera instància. Fou l'endemà al matí que li fou commutada la pena màxima, i restaria pres “fins la tranquil·litat general d'Espanya [...] Un temps després, però, fugí i anà a Reus” (Closas, Antoni. Op. cit., p.40)

¹⁷⁴ Tot i que en el títol del text Gassó parla de “Raymundo”, sempre s'hi refereix com a Ramon Mas.

¹⁷⁵ Gassó, A. B. *Defensas...* p.7

Vegem-ne el preàmbul: “Señores: ¡ Quien lo hubiera creído !. Octavio, el honor y la execración de Roma, convertirse , aclamado augusto, en sus delicias y su gloria.”

Gassó pretengué treure importància a l’acció de Mas, certament absurda en saber que la guarnició francesa estava en estat d’alerta. No obstant això, un fet similar no era castigat amb la pena màxima a Catalunya: “No es felizmente cuestión de sangre vertida, perversidad , ni robo que vengar; sinó de un acto de desvarío, o de un acto de frenesí a corregir”.¹⁷⁶

La condemna no oferia possibilitat de corregir. S’invocà un cop més la nefasta influència de Mora i també la manca d’educació de l’encausat: “Nulidad en medios materiales, insuficiente en los intelectuales, y falta de combinación en todo género; eran los caracteres distintivos de Mas”.¹⁷⁷

D’altra banda, en el manuscrit de Gassó, exposat en el diccionari de Torres Amat, aquest s’atribueix la defensa d’altres eclesiàstics,¹⁷⁸ una versió que el mateix Gassó eludeix en publicar les seves *Defensas...* Segons aquestes notes, sols en resultà condemnat Ramon Mas “que amb la seva lleugera declaració s’autoinculpa”. Aquest i els seus companys foren executats el dia 27 de juny.

En la darrera part del llibre es fa referència a la gestió en favor dels absents durant el conflicte, un capítol reiteradament explicat per Gassó, amb el títol “Memoria, que obró la modificación del decreto del Mariscal Augereau contra los bienes de los ciudadanos ausentes de Barcelona”, un al·legat signat el 26 d’abril de 1810, al qual ja hem fet esment en el capítol dedicat a les actuacions dutes a terme per Gassó durant el conflicte napoleònic.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p.22

¹⁷⁷ *Ibidem*, p.26

¹⁷⁸ “tuve la honra de ser también defensor de dos padres del oratorio [...] y del cura del hospital de S. Lazaro” (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p.281)

12. EL PENSAMENT ECONÓMIC DE GASSÓ

El pensament econòmic d'Antoni Bonaventura Gassó va quedar a bastament reflectit en l'obra *España con industria, fuerte y rica* –l'anàlisi de la qual es farà en el capítol següent–. Aquesta obra, i el seu autor, sovint han estat esmentats com a referents d'un incipient industrialisme que maldava per obrir-se camí.

Investigadors com Ernest Lluch es van apressar a observar el paper pioner d'homes com Gassó o Jaume Amat, germà de Fèlix Amat,¹⁷⁹ el qual tenia el reconeixement del nostre personatge.¹⁸⁰

Ara cal assenyalar quines foren les influències que rebé i en quin context es produí la seva evolució ideològica. Hem vist que Gassó no va rebre formació acadèmica, i per tant les seves evidents limitacions eren compensades per l'experiència. Una experiència adquirida a redós de la institució més important de l'època en la recepció i divulgació de les doctrines d'avantguarda: la Junta de Comerç.

La Junta de Comerç va absorbir les noves idees derivades de la Il·lustració. A les seves càtedres es difonen els coneixements tècnics i ideològics que

¹⁷⁹ En referència al text de Gassó: “que fins avui ha estat considerada com *el primer manifest de l'industrialisme català*, Jaume Amat és l'autor més citat i més influïdor [...] L'obra de Jaume Amat és un fet realment important perquè per primer cop fa la defensa de la nova indústria prescindint dels gremis [...] Els papers de Jaume Amat signifiquen l'accentuació dels del seu germà Fèlix i, en definitiva, la primera formulació teòrica corresponent al nou industrialisme” (Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.168). Jaume Amat de Palou i Pont (Sabadell,1753-Sevilla,1819). Economista, pintor i comerciant que contribuí a millorar algunes tècniques relacionades amb els teixits. Escrigué *Observaciones de un comerciante* (1789). Apareix per primer cop a Catalunya el criteri de protecció per a la indústria naixent (GEC)

¹⁸⁰ “Muy ilustrada y concluyentemente demostró en sus *Observaciones sobre el elogio del Conde de Gausa* extractadas en el Memorial literario de Madrid de enero de 1790 Don Jaime Amat y Pont, que los géneros, cuyas introducciones del extranjero habían sido prohibidas, eran precisamente las que habían hecho grandes progresos en cantidad y calidad...” (Gassó, A. B. *Op. cit.*, p.84). Les cites més exposades a *España con industria...* les enumera Lluch: “A l'obra cita els mercantilistes castellans Sancho de Moncada i Martínez de la Mata; els de la Il·lustració castellana, Campomanes, Jovellanos i Floridablanca; i pels contradictors Colbert i Sully i per Chatam, pare i fill. Citació marginal de Smit (sic)” (Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.218)

formaren les bases de la nova economia i l'industrialisme creixent,¹⁸¹ els historiadors i pensadors econòmics que conformaren el que Pierre Vilar anomena “l'escola històrica catalana del segle XVIII”, de la qual Capmany esdevé l'element més representatiu.¹⁸²

La Junta de Comerç, en el paper de catalitzador de l'economia, va elevar diverses “Representacions” que pretengueren influir en les tribunes del poder. En destaca una “acerca del desaliento en la industria que ha obrado aquí la noticia de haberse admitido en Nueva España los géneros de algodón y estampados extranjeros”, datada el 25 de juny de 1806. Una altra del 9 d'abril de 1808 era dirigida al ministre d'Hisenda “para que no se permita la extracción del algodón del reino”.¹⁸³ Les esmentem per la similitud dels seus plantejaments amb els arguments exposats per Gassó a l'obra *España con industria, fuerte y rica*. Altres representacions importants són datades del 10 i el 17 d'agost de 1814 i tracten de l'evolució de l'economia catalana des de la segona meitat del segle anterior i de l'estudi comparatiu de les polítiques econòmiques arreu d'Europa. Tots aquests textos, tot i signats en nom de la Junta, deixen entreveure la mà de Gassó, el secretari. La coincidència d'arguments amb la seva *España ...* és sorprenent.¹⁸⁴ Gassó s'amara del

¹⁸¹ “¿Era posible destriar entre Capmany i Caresmar i la Junta?. Ara tampoc no ho serà pas, amb homes que en dependran orgànicament, com Gassó i Jaumeandreu, o que hi estaran lligats, com Oliver “ (*Ibidem*, p.214)

¹⁸² Vilar confessa la seva “descoberta fascinant” de Capmany i de l'escola històrica catalana del segle XVIII. Diu de Capmany: “és, a més d'un teòric del aspectes lingüístics, sentimentals i quasi-psicoanalítics de les manifestacions subjectives dels fenòmens de grup, l'inventor de la història econòmica, ja que és ell qui l'anomena per primera vegada” (Vilar, Pierre. *Assaigs...*, p.5)

¹⁸³ Arxiu de la Junta de Comerç. Lligall n.º.33

¹⁸⁴ Referint-se a vàries “Representacions” del 1814: “el to de l'escrit és, doncs, industrialista – o d'un mercantilisme industrialista – i fet en un estil molt semblant al que definirem quan parlem de Gassó. Això i el fet que totes dues Representacions siguin signades per ell com a secretari de la Junta no fan pas gaire exposat el fet d'atribuir-li'n la paternitat. Això serà vàlid d'ara endavant per a molts fulletons, car només serien la repetició dels arguments *actualitzats* de les obres dels autors – des del mateix Gassó fins a Jaumeandreu – ” (Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.215). La síntesi d'aquesta mena de textos es molt similar a l'esperit que inspirarà la primera i única obra econòmica de Gassó:

pensament econòmic del seu temps, però més enllà de les doctrines concretes el que prevalia era el nou esperit d'industrialisme creixent de caràcter proteccionista. Proteccionisme, o millor prohibicionisme, arriben de bracet de la presa de consciència de la burgesia catalana, un procés que s'inicià la darrera dècada del XVIII sobre unes estructures econòmiques que evolucionaren del concepte artesanal a l'industrial.¹⁸⁵

Gassó també va mantenir relacions amb el vilafranquí Manuel Barba i Roca, contemporani seu que apostà pel liberalisme econòmic moderat.¹⁸⁶ També connectà amb Joan Balle.¹⁸⁷

No obstant això, Gassó no busca únicament la vessant fàcil de la protecció estatal sinó que aportà altres camins, com ara informar convenientment el consumidor o desenvolupar productes competitius. Com deia a *España ...*: “el artefacto más nacionalmente útil es el que más desvía al comprador del uso del extranjero”.¹⁸⁸

Calia preservar la qualitat i incrementar la creativitat. En aquest punt mostrà desacord amb l'intervencionisme que pogués afectar el desenvolupament

“la indústria com a promotora de la felicitat individual i amor a la Patria”

¹⁸⁵ “Al tombant de la dècada dels anys 1790 s'obrirà una nova etapa que no finalitzarà fins passada la Guerra de la Independència. El seu final, més concretament, no arribarà fins a Jaumeandreu i Oliver, els quals començaran el seu treball coetàniament amb unes *Representaciones* de la Junta de Comerç i amb l'obra de Gassó. La característica d'aquesta etapa intermèdia és que l'industrialisme s'haurà ja transformat en el *gran medio del verdadero poder*” (*Ibidem*, p.356)

¹⁸⁶ Manuel Barba (Vilafranca del Penedès, 1752-1824). Era advocat, agrònom i reconegut benefactor de la seva vila. La seva insistència en promoure la patata li comportà el sobrenom de “Doctor Patata”. Membre actiu de l'Acadèmia de Ciències i Arts, de la junta suprema del Principat i secretari de guerra en la lluita contra Napoleó. Pierre Vilar constata la seva relació amb A.B. Gassó: “algunes cartes (de Barba) provenen d'amics, de condeixebles de la Universitat de Cervera. Les al·lusions demostren lligams amb els personatges actius de les acadèmies barcelonines o de corporacions constituïdes: Solà, Vila, Gassó, Navarro, Zamora, i en segon terme, Capmany i Campomanes” (Vilar, Pierre. *Op. cit.*, p.61)

¹⁸⁷ Pierre Vilar diu de Balle: “el 1820, a les Corts liberals (revolucionàries) un home aporta a la tribuna l'esperit mateix de Gassó” (Vilar, Pierre. *Història de Catalunya*. Volúm I. Pàg.38)

¹⁸⁸ Gassó, A. B. *Op. cit.*, p.86

creatiu, que ell anomenava “les arts”.¹⁸⁹

El seu pensament, alineat amb el dels seus contemporanis arrencava d’una “necessària” posició, ara proteccionista, ara prohibicionista. L’ordre evolutiu d’ambdós conceptes no sempre és fàcil de percebre. Altres autors, com Fontana, defineixen un sentit únic i inequívoc d’aquesta dinàmica.¹⁹⁰

Gassó admirava l’aparentment contradictòria política britànica: decididament protectors de la indústria interna, eren els pregoners oficials del lliurecanvisme més enllà de les seves fronteres. Incrementar exportacions, reduir importacions (“aunque sea a costa de privaciones que repugnen”): aquesta fou l’autèntica obsessió de Gassó i, val a dir, de tots els dirigents econòmics de la seva època.

En cas de necessitat, Gassó aconsella tractes comercials (importacions) amb aquells estats que oferien uns productes barats i no representessin una competència directa.¹⁹¹ Estava pensant en l’intercanvi comercial amb l’Àsia i amb el paper fonamental de la Real Compañia de Filipinas, amb la que també estava implicat.

Gassó mostra una vegada i una altra la seva admiració per la posició anglesa: “ninguna nación excede a la Gran Bretaña en dirección económica”.¹⁹² Malgrat tot, ressalta sovint el caràcter català, laboriós i perseverant, una actitud que facilitaria amb escreix poder aconseguir els objectius definits i desitjats: “todo se hace en artes nacionalizable cuando concurren en el pueblo

¹⁸⁹ "todo lo que es tutela en artes, obra por lo común un gran daño sin poder obrar ningún bien. Que el artista manufacture como quiera, y que solo sea reconvenido, y en su caso castigado, si designa con fraudulencia..." (*Ibidem*, p.87)

¹⁹⁰ Josep Fontana esmenta que els fabricants catalans defensen el sistema *prohibitiu*, es a dir, la prohibició d’importar aquell productes que es produeixen al propi país: “Forçats per les circumstàncies” evolucionaren cap a un règim de simple *protecció* aranzelària (Fontana, Josep. *Aribau i la indústria...*, p.13)

¹⁹¹ “preferir para la compra de lo indispensable, a las naciones más baratas, y cuyo fomento puede menos perjudicarnos” (Gassó, A.B. *Op. cit.*, p.125)

¹⁹² *Ibidem*, p.150

laboriosidad y honradez. El Catalán nunca sufre más amargura, que cuando por falta de obra de ve precisado a un ocio violento.”¹⁹³

És evident que Gassó va recollir molta informació, relacionat com estava amb professors i alumnes de les escoles vinculades a la Junta de Comerç, la qual s'erigí com a centre pioner de les doctrines econòmiques més avantguardistes.

El 1814 s'iniciaren les classes de l'Escola d'Economia Política, dirigides pel catedràtic fra Eudald Jaumeandreu, de l'ordre de Sant Agustí. Decidit defensor de la industrialització autòctona,¹⁹⁴ Jaumeandreu utilitzà els textos doctrinaris de Say, corrector de la “falta de mètode” d'Adam Smith.¹⁹⁵ Les seves sessions arrossegaven, a part dels alumnes, molts oients interessats, i la Junta de Comerç li publicà l'any 1816 *Rudimentos de Economía Política*, que va dedicar a la “Real Junta de Gobierno del Comercio de Cataluña”.¹⁹⁶

La posició de Gassó i dels primers industrialistes obrí el camí a uns dels fenòmens econòmic-polítics més importants del segle XIX. Ni durant

¹⁹³ *Ibidem*, p.179.

¹⁹⁴ El text de Jaumeandreu es centra en el comerç i l'agricultura, en la política de rendes, capitals i consum, però no tant en la indústria. Si més no, de la manera directa i decidida amb que ho fa Gassó en el seu text publicat aquell mateix any: “La agricultura es la primera, la más útil y más necesaria de las artes; pero la experiencia demuestra felizmente lo contrario, y hace ver que en el actual estado de la Europa no puede prosperar la agricultura sin el auxilio de la industria” (Jaumeandreu, Eudald. *Rudimentos...*, p.119)

¹⁹⁵ Jaumeandreu acusa Smith de falta de mètode. Aspecte que segons ell resol satisfactòriament J.B.Say (*Ibidem*). Malgrat Say i Smith, ni França ni Anglaterra abandonaren els seu decidit proteccionisme. Jean-Baptiste Say (1767-1832) fou un economista francès que divulgà a Europa els pensaments d'A. Smith. El 1816 donà un curs d'economia política a l'Ateneu. Defineix l'economia política com la forma en que “es crea, distribueix i consumeix la riquesa”. Adam Smith (1723-1790) fou un economista escocès, declarat partidari d'eliminar les restriccions del comerç exterior. Analitza factors com: els sous, beneficis, renda, reu, capital, treball... Impulsor de la naixent escola clàssica (GEC)

¹⁹⁶ El llibre està estructurat en forma de lliçons pràctiques a base de preguntes i respostes on desgrana els diferents capítols: de les fonts de riquesa, de la producció, de la moneda, del valor de les coses, de la renda i del consum. Vegem-ne un exemple: “P. ¿Que entiende V. por industria?; R. La facilidad o destreza que se adquiere para algun arte o invento; P. ¿De donde proviene la industria?; R. Del amor al Trabajo; P. ¿A que ramos se extiende la industria?; R. A todos los que concurren a la formación y aumento de la riqueza nacional” (Jaumeandreu, Eudald. *Op. cit.*, p.56)

l'ocupació napoleònica Gassó perd l'oportunitat de defensar els postulats protectors de l'economia autòctona: “es notorio que fuí yo quien (el 1808) le propuso al General Duhesme, baxo el aspecto de una medida indispensable y única, para evitar que las manufacturas inglesas de algodón fuesen admitidas en la península, como el favorable efecto que desde luego esta observación política obró en él...”¹⁹⁷

Els repetits enfrontaments entre proteccionistes i lliurecanvistes van marcar el pols de la dinàmica política del segle. El camí obert per Gassó i els seus fou seguit per un bon nombre de deixebles avantatjats. Homes d'empresa com Joan Güell i Ferrer o el vilanoví Josep Ferrer i Vidal foren els capdavanters en la lluita ferotge contra el lliurecanvisme pregonat pels anglesos.¹⁹⁸ Cinquanta anys després de la publicació del llibre de Gassó, el 21 de maig de 1866, Josep Ferrer i Vidal pronuncià un brillant discurs proteccionista davant la Comissió Especial Aranzelària.¹⁹⁹

Per tant, Gassó es converteix sovint en un privilegiat i utilíssim cronista de la seva època. El valuós relat dels esdeveniments econòmics dels seu temps contrasta amb les apreciacions, sovint tendencioses, d'aquesta mateixa realitat. Visqué uns anys intensos i fou protagonista d'excepció d'una Barcelona que creixia entre l'efervescència comercial i l'eclosió primerenca de la indústria: vaixells ancorats, carros farcits de mercaderies, tallers d'indianes..., atrafegament general que aprofitava els períodes d'entreguerres per impulsar l'economia d'una Barcelona que compartia a la vegada la

¹⁹⁷ Gassó, A. B. *Defensas...* p.9

¹⁹⁸ L'escola manchesteriana de Cobden portarà els postulats lliurecanvistes a l'ortodòxia més extrema

¹⁹⁹ “Soy justo, no quiero ser libre-cambista ni proteccionista en absoluto, y en Inglaterra sería lo primero con tanto entusiasmo como Cobden, por la misma razón que me impide serlo aquí” (Ferrer Vidal, Josep. *Discurso pronunciado...*). Cobden, anomenat el profeta del lliurecanvisme, havia desembarcat a Cadis amb la tasca d'escampar el seu missatge lliurecanvista per la Península.

capitalitat de la industrialització catalana i una de les capitalitats del comerç marítim amb la Mediterrània i les Amèriques.

El 1792 apareix el *Diario de Barcelona*, una mostra del fet que en els anys immediatament precedents a la guerra amb França es va viure una gran dinamització, segons va constatar el mateix Gassó, citat per Vilar o Thomson.²⁰⁰

I Gassó, des de l'edifici de la Llotja, seu de la Junta de Comerç, devia guaitar el pla de Palau, autèntic centre polític i econòmic del segle XVIII i primeria del XIX.

²⁰⁰ “Al final de 1791 regna l’optimisme en les relacions econòmiques del Municipi barceloní. I Bonaventura Gassó, secretari de la Junta de Comerç, i per tant bon testimoni, recordarà més tard en el seu testament doctrinal: *España con industria rica y fuerte* que els records de les més grans esperances barcelonines se situen per a ell en els anys 1791-1793, predecessors de la guerra contra França” (Vilar, Pierre. *Op. cit.*, Vol. IV, p.85). En relació a 1793: “aquest any representa, probablement, el punt més alt de l’expansió de Barcelona i de Catalunya durant el segle XVIII, Bonaventura Gassó, un observador molt ben situat que havia estat nomenat recentment secretari de la Junta de Comerç, va escriure més endavant que va ser aleshores que: *Barcelone avait ressenti les plus grands espoirs, touché au sommet de la prospérité du siècle*” (Thomson, James. *Els orígens de la industrialització...*, p.320)

13. ESPAÑA CON INDUSTRIA, FUERTE Y RICA (1816)

Aquest llibre, presentat com un al·legat proteccionista, apunta les primeres bases de la industrialització al nostre país, el qual, com s'ha esmentat, fou pioner i el referent de la primera teòrica industrialista. Com diu Ernest Lluch: “L'única obra econòmica d'Antoni Bonaventura Gassó té importància perquè, seguint la línia de Jaume Amat, significa la consolidació de l'industrialisme”.

És important, d'una banda, perquè l'autor era el secretari de la Reial Junta de Comerç de Barcelona i, de l'altra, perquè “l'estratègia de desenvolupament que comporta significa un canvi molt important respecte a la del període presidit per Capmany i per Caresmar, tot portant a les darreres conseqüències les tesis d'Amat”.²⁰¹

En diverses referències bibliogràfiques els adjectius “fuerte y rica” apareixen intercanviats respecte al títol original, un error que en qualsevol cas no afecta l'esperit ni la intenció de l'escrit.

El mateix Gassó va reconèixer haver allargat excessivament el temps de confecció d'aquest text “por falta de tiempo en mí para concluir el manuscrito”, el qual ell qualifica de “obrita” i en què qualsevol mancança o error estan compensats, segons ell, per la seva “pasión por la industria”.

Ernest Lluch observa les reiterades cites a l'obra i pensament de Jaume Amat, que el 1789 havia escrit *Observaciones de un comerciante ...* Per Lluch, aquest text i el de Gassó (1816) “són el primer gran manifest industrialista, però al mateix temps el primer signat per comerciants”.²⁰²

²⁰¹ Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.216. Nota: En aquesta obra, Ernest Lluch dedica un petit capítol al pensament econòmic de Gassó sota el títol: “L'industrialisme d'Antoni B. Gassó, secretari de la Junta de Comerç”

²⁰² “una història econòmica d'Espanya que té com a objecte principal demostrar el paper motor,

El mes d'octubre de 1816, el *Diario de Barcelona* feia promoció del llibre de Gassó en l'apartat literari. El volum es podia adquirir a l'oficina del diari d'Antoni Brusi, editor del text, per 10 rals de billó.

Què s'ha dit del text? Un text modest que ha esdevingut punt de referència de l'època i ha estat comentat per autors reconeguts com Pierre Vilar,²⁰³ que el qualifica de llibre “nostàlgic i profètic alhora”,²⁰⁴ i que representa una posada en comú de les idees que els pensadors econòmics de l'època sostenien. Ernest Lluch no s'està de dir que “és una obra límit pel que fa a la insistència a favor de l'industrialisme sense inserir-lo, encara, en un sistema general de llibertat”.²⁰⁵

D'altra banda, calia trobar el marc adient on poder desenvolupar el pregonat industrialisme. ²⁰⁶ El text pretén ser l'aparador de les noves doctrines econòmiques i ens presenta un escenari on les nacions europees compartien unes relacions comercials cada cop més estables i una política que exigia institucions adequades, procediments administratius més àgils, formació de les persones...

Els canvis se succeeixen a remolc del trànsit de l'Antic Règim cap a la nova societat creada per la burgesia mercantil. Per l'historiador Josep Fontana, Gassó forma part d'aquella burgesia que era plenament conscient de la

fonamental i insubstituïble, de la indústria”, allò que Gassó en diu: “l'efecte multiplicador incalculable de la indústria” (Ibidem, p.171, 218)

²⁰³ “El 1816, un vell secretari de la junta Particular de Comercio, Moneda y Minas de Barcelona, Bonaventura Gassó, llança un llibre titulat *España con industria, rica y fuerte*, títol en el qual cada mot es ple de sentit. Es tracta de tot Espanya, com a nació-estat d'Europa, i no solament la seva riquesa, sinó també la seva força depenen de la indústria. Es una entrada conscient i forta a les problemàtiques del segle XIX” (Pròleg de P. Vilar. *Història de Catalunya*. Volúm I, pàg.38)

²⁰⁴ *Ibidem*, p.13

²⁰⁵ Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.218

²⁰⁶ “Que aquests homes tenien una idea molt clara del lligam entre creixement industrial i mercat interior ho mostren molts textos de l'època, com les paraules finals del llibre d'Antoni Bonaventura Gassó” (Fontana, Josep. *Història de Catalunya*, vol. V, p.187)

dinàmica evolutiva que transfigurava el seu entorn.²⁰⁷

El text de Gassó fuig de tecnicismes, probablement més per desconeixement que per voluntat simplificadora, i s'hagués superat amb la revisió profunda d'una persona qualificada, no tant en economia com en gramàtica.²⁰⁸

Tanmateix la manca de plantejaments teòrics i rigorosos i un discurs tan senzill com reiteratiu és compensat per un bon coneixement de la política econòmica internacional.

El llibre editat per Antoni Brusi el 1816 tenia 186 pàgines encapçalades per unes cites de Campomanes extreïdes del seu *Discurso sobre la industria popular*.²⁰⁹

“Como en el gran número de la gente común consiste la robustez de la Nación, es axioma cierto, que la industria popular es el verdadero nervio para sostener su pujanza” o “La agricultura, sin artes, es languida”. El text s'estructura en quinze capítols més els corol·laris i les notes.

Una síntesi de la situació de l'Estat Espanyol i la resta de nacions als segles XVI, XVII i XVIII, dóna pas a l'anàlisi sectorial de l'agricultura, la indústria, la marina i el comerç, al qual atorga una especial rellevància. Es desgrana la situació comercial de l'Àsia, del llevant, el comerç de grans d'Odessa i el comerç exterior en general. Finalment s'analitzen les estructures i institucions del comerç extern: jurisdicció consular, cossos de comerç, tasca de la Junta de Comerç i duanes.

El llibre de Gassó es convertí en un al·legat a favor del desenvolupament i la

²⁰⁷ “Los contemporáneos eran conscientes de la naturaleza de los cambios que se estaban produciendo a su alrededor”. Cita com a exemple a A.B. Gassó, “un representante de los grupos burgueses catalanes” que el 1816 escriu *España con industria fuerte, y rica* (Fontana, Josep. *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*. p.20)

²⁰⁸ “los defectos gramaticales de su lenguaje no dejan brillar tanto como merecen los profundos conocimientos de economía política que contiene el escrito” (Torres Amat, Fèlix. *Op. cit.*, p.278)

²⁰⁹ El volum que hem consultat a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú fou propietat de Teodor Creus i Corominas, lliurat per ell a la institució balagueriana. La primera pàgina conserva un manuscrit de Creus en el qual posa de relleu l'origen vilanoví d'A.B. Gassó

protecció de la indústria, no d'una manera aïllada sinó com a complement indispensable de les activitats tradicionals: l'agricultura i el comerç. A més, ataca aquells que pretenen sostenir el potencial econòmic exclusivament en l'agricultura; segons Gassó, el paper d'Espanya com a “graner d'Europa”, tan proclamat, cal que sigui gradualment compensat per una indústria forta i competent, tal com succeïa a Anglaterra o a França. En aquest sentit *España con industria...* es convertí en una autèntica proclama industrialista, un pamflet pioner que evidenciava els perills de restar condicionats a una agricultura poc evolutiva.

Indústria, agricultura i comerç com a pilars igualitaris d'un país fort i pròsper: “la agricultura y la industria, estimuladas con los consumos propios, y el comercio su natural resulta, forman la base verdadera y única del sólido poder; y una nación grande con virtudes, hermoso clima, suelo suficiente y contiguo, y comunicaciones marítimas, camina a una riqueza cierta, desde el momento que determina no ser pobre, y que no se cree necesaria á su felicidad la humillación de las otras.”²¹⁰

Conseqüent amb els seus postulats, Gassó no advoca únicament per l'empara governamental sinó que indueix al públic al consum dels productes propis: “obraría nuestra plena ruina, si no ocurriese el Gobierno con una protección ilustrada, decidida y no interrumpida, y el público con una propensión a las producciones propias...”²¹¹ Gassó repassa les formes de govern, les capacitats econòmiques i les relacions entre indústria i comerç de diversos països europeus de l'òrbita comercial espanyola: Alemanya, Holanda, Portugal, França, Anglaterra, Rússia, Suècia, Polònia, Dinamarca, Suïssa o Flandes; conceptes d'economia política que fugen de l'anàlisi pretensions i que delaten

²¹⁰ *Ibidem*, p.1.

²¹¹ *Ibidem*, p.2.

els sintètics però clars coneixements de Gassó.

Alguns arguments històrics presenten, però, confusions aparents. De fet, utilitza interpretacions una mica forçades per apuntalar les seves tesis. Per tant, ens sembla una mica inversemblant parlar de la indústria espanyola del segle XVIII, sinó que cal reduir-ho a una innegable activitat tradicional i artesanal d'organització gremial.

En qualsevol cas, és evident que aquesta activitat no evolucionà cap a formes econòmiques més complexes tot i tenir les matèries primeres provinents d'ultramar. Un procés d'estancament que la dinàmica econòmica mundial convertí en decadència: “la España, que al descubrirse la América, era de las naciones grandes la que tenía más industria; no sólo fue la única que no la aumentó en los dos siglos inmediatos, sino la que sufrió gran detrimento en la que antes poseía”.²¹²

Una tesi en què aprofundeix per omplir de contingut el seu discurs industrialista, objectiu únic de les seves pretensions: “la industria, el comercio y la navegación están en dirección retrógrada, no solo con respecto a épocas activas, como lo fué con particularidad la de 1789 a 1792, sino aun comparadas, a la de marzo de 1814”.²¹³

En una fase inicial Gassó, s'expandeix més a parlar del comerç, que no pas de la indústria, no en va aflorava la seva experiència i percepció com a negociant. Recomanava així mateix mantenir i potenciar la marina com puntal indispensable del comerç marítim, el veritablement important en aquells temps.

Tampoc no desaprofita l'ocasió per instar a treure un rendiment superior de

²¹² *Ibidem*, p.11

²¹³ *Ibidem*, p.41. De fet, com diu Lluch: “Gassó ha estat considerat com un magnífic expositor de la crisi industrial de 1814-1816, a partir de la qual construí el model polític-teòric” (Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.220)

“les Amèriques”. Feia vots perquè aquestes “s’ espanyolitzessin”, atès que eren “todavía entonces gaditana”, fent repulsa del que encara es comportava com un clar monopoli de la ciutat andalusa, similar a l’existent abans del decret de lliure comerç de 1778. A més, cita Catalunya com paradigma d’aquesta necessitat de normalitzar el comerç amb ultramar i esmenta com a artífex d’importants avenços en aquest camp la Companyia de Comerç de Barcelona a les Índies –recordem que el mateix Gassó havia estat secretari d’aquesta Companyia–.

Després d’un llarg i anodí relat de la història de les dues centúries anteriors, Gassó aborda les diferents dimensions que segons ell han de compondre l’Espanya ideal: “Espanya ha de ser agricultora, artista, navegante y comerciante. Ninguno de estos ramos de felicidad envuelve contradicción ...”

²¹⁴ Agricultora, per no dependre de les subsistències de l’exterior; artista, “para vestirse y vestir a la América”, i navegant i comerciant, “ya que es por medio del comercio útil que todo se activa”.

A l’apartat referent a l’agricultura repassa alguns dels fets significatius que van contribuït a desenvolupar i modernitzar aquest sector: el canal d’Urgell i l’ensenyament de la botànica impulsats ambdós per la Junta de Comerç, i la protecció dels grans o la mateixa estructura geològica del país. Assenyala l’agricultura anglesa com a paradigma d’adaptació i atribueix la davallada de la vinya a la guerra amb Anglaterra, que dificultà molt la navegació dels vins i aiguardents.

Pel que fa al sector industrial, Gassó es mostra càustic. La comparació d’Anglaterra amb Catalunya assoleix un veritable to apocalíptic: “Que aspecto tan diverso, por no decir opuesto, presenta en el día la decadente y afligida provincia [Catalunya] con la falta de ocupación y el uso insultador,

²¹⁴ *Ibidem*, p.48

en miseria pública, de artefactos extranjeros ... Se consterna el hombre, que no es extraño a la patria, y que ve en ello su inevitable ruina.”²¹⁵

En aquest capítol, Gassó recorda la passada i florent indústria barcelonina d'estampats que s'exportaven a Amèrica, i cita Rússia com un exemple d'una eficaç política aranzelària i prohibicionista. Per Gassó, la indústria catalana clama la protecció, per renéixer de les cendres: “Son sobradamente notorios para recordarlos los progresos grandes que había hecho la industria en Cataluña, a la sombra de prohibiciones ilustradas de varios productos de la extranjera y de recargos en los permitidos”.²¹⁶ Atribueix l'estancament o, millor dit, el retrocés de la indústria catalana a “la guerra marítima de 1804 y la invasión ominosa de 1808”.²¹⁷ En aquest apartat se succeeixen les referències als inicis de la incipient indústria barcelonina i l'esforç dels seus pioners.²¹⁸

Gassó es fa ressò, així mateix, de la visita que la cort efectuà l'any 1802 a l'establiment de filats, teixits i estampats del seu amic Erasme de Gònima. I també esmenta el caràcter i la imatge de l'espanyol, poc procliu a impulsar determinades activitats: “El Español tiene virtudes, carácter y frugalidad; siendo por omisión en el sistema, o por no tenerle, que alguna parte incurrió en el abatimiento y ociosidad, en la que por falta de discernimiento, ó para

²¹⁵ *Ibidem*, p.61

²¹⁶ *Ibidem*, p.60

²¹⁷ “Sin la guerra marítima de 1804 y la invasión ominosa de 1808 la maquinaria estaria ya en Cataluña bajo de un pie muy útil y fomentador, porque las fabricas y el comercio habrían podido destinar a su adquisición las sumas necesarias. La única de vapor que se estableció para los ilados de algodón, á imitación de las de Inglaterra y con mejoras sobre ellas, fue obra del patriotismo promovedor y tacto fabril de D. Jacinto Ramon fabricante de indianas en Barcelona, auxiliado con los conocimientos bien notorios de Don Francisco Sampons catedrático en ella de la enseñanza gratuita de estática de la Real Junta de Comercio” (*Ibidem*, p.70)

²¹⁸ “No se estampaba en Cataluña una vara de tela, ni un pañuelo al espirar Felipe V en 1746. Don Juan Pablo Canals, comerciante de Barcelona, en un viaje casual a Marsella compró los útiles o el ajuar fabril de un muy pequeño establecimiento que por la ruina de su ueño estaba en venta, con la idea de instaurar en la provincia esta industria que empezó por Barcelona” (*Ibidem*, p.75)

deprimirlo, han afectado ver los extranjeros no un decaimiento casual, sino un vicio radical o inherente.”²¹⁹

D'altra banda, Gassó fa una fervent defensa de les Societats Econòmiques d'Amics del País i analitza les propostes efectuades per la Reial Societat Aragonesa el 10 de maig de 1816. A la seva apassionada defensa de les mesures de protecció aplicades a les manufactures industrials, esmenta les monarquies francesa i anglesa com a paradigma del suport estatal, i persevera en l'argument de la “nacionalització del consum”, un terme “acunyat [sic] per Gassó, si més no a Catalunya i a Espanya, pel que sabem nosaltres”.²²⁰

I quin era el camí per aconseguir-ho?: “la voluntad del consumidor si ilustrado o advertido de su error la rectifica y en defecto la autoridad que puede y que tanto le interesa arreglarla, sea por medio de la persuasión o del precepto”.²²¹

Per satisfer aquests objectius, Gassó no renuncia a fer-ne beneficiari el mateix monarca: “el fomento interior forma en los Reyes la garantia más merecida y más sólida de una memoria reconocida y honrosa, como del aprecio de los pueblos...”²²²

Pel que fa a la marina, per potenciar el comerç cal una marina “que inspire respeto”, i s'han de reduir els costos, massa elevats, de la construcció naval. A més, una anàlisi comparativa entre les marines espanyola i anglesa posa de manifest una realitat clarament deficitària de l'espanyola. Al mateix temps es felicita de la Reial Ordre recent (del 9 de juny de 1816) que a l'efecte d'incentivar la marina permet navegar com a mariners a personal no matriculat.

²¹⁹ *Ibidem*, p.80

²²⁰ Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.220

²²¹ Gassó, A.B. *Op. cit.*, p.41

²²² *Ibidem*, p.90

Com que una bona majoria dels pilots experimentats de la marina comercial s'havien format a l'escola de pilots de la Junta de Comerç, proposa incrementar l'ensenyament de la nàutica a altres punts de la costa catalana: "Puntos muy estimables de comercio" com Tarragona o Reus que disposaven d'aquests ensenyaments.

Però no fa cap referència a Vilanova i la Geltrú, la seva vila nadiua, població d'una inqüestionable importància comercial, sortida natural dels vins i aiguardents del Penedès cap a ultramar, sinó que aposta per millorar el port de Barcelona a partir d'un increment dels drets sobre les mercaderies entrades i establir un conveni de reciprocitat comercial amb França.

També dedica un capítol important a valorar les relacions comercials de l'Estat espanyol amb les colònies americanes. El seu coneixement de les condicions d'intercanvi comercial aconsellaven la revisió de determinades pràctiques industrials exercides a voluntat, com l'exportació de teles estampades després d'haver estat introduïdes en blanc.²²³ Parla de les transaccions comercials dels grans (drets, duanes, reexportacions, gravàmens...), i és simptomàtic que rebel·li i denunciï algunes pràctiques clandestines d'exportació a l'estranger, sens dubte, operacions que li devien afectar especialment com a comerciant especialitzat.

O potser aquestes pràctiques desbarataven les seves no menys fraudulentament operacions?. No oblidem que ell tenia l'avantatge d'uns fàcils i sòlids contactes amb les institucions i els organismes encarregats de regular el tràfic comercial.

Anglaterra era per Gassó el paradigma de la política proteccionista: "La

²²³ "Las platillas y demás telas de cáñamo o ino del extranjero, que convertidas en estampados en el país se reexportan para la América, no gozan en total, ni en parte, de la devolución de los fuertes derechos que pagaron, cuando se las introdujo en blanco; contra lo que aconsejan todos los principios del fomento nacional" (*Ibidem*, p.113)

Inglaterra excita con un premio la exportación de los trigos, cuando ha bajado mucho su precio, para que la labranza no decaiga; y aunque sin viña que proteger, grava la importación de los vinos con impuestos muy excedentes al de su coste en los países que los producen." ²²⁴

Aprofundeix en les consideracions pròpies del comerç, tema que sens dubte mereix la seva atenció d'una manera primordial, i incentiva el consum de les espècies "que son ya una necesidad en un pueblo sin austeridades espartanes".

Les seves referències al comerç amb Rússia, comentades en el capítol corresponent a les activitats comercials de Gassó, farcides d'elogis i amb un decidit esperit de potenciar-les, contrasten amb les notes referides a França o Anglaterra –cal subratllar que el paper públic de Gassó i la seva condició de comerciant releguen molts dels seus comentaris lluny de la valoració asèptica que caldria esperar–.

Gassó fa un repàs de les condicions d'intercanvi comercial amb altres països europeus. Vegem-ne alguns exemples. El comerç amb França resulta del tot perjudicial per a l'Estat espanyol, perquè solament compra llanes, grans i poca cosa més i "tanto nos vende de artefactos, que en la mayor parte podríamos y deberíamos elaborar como de fruslerías que nos encantan y nos destruyen". ²²⁵

Igual de poc recomanable és el comerç amb Anglaterra, on s'exporta suro, avellanes, panses, llanes i seda de València. I en el capítol de les importacions: "sus introducciones en estófas de lana y en quinquillería nos son perjudiciales. No lo són por ahora las de sus bacalaos..." ²²⁶

D'Holanda, Itàlia i Suècia es queixa que ens venen més que no pas ens

²²⁴ *Ibidem*, p.117

²²⁵ *Ibidem*, p.132

²²⁶ *Ibidem*

compren. Noruega entra bacallà a canvi d'aiguardent i Alemanya compra poc aiguardent, llanes i grans a canvi d'adquirir-li "quinquillería que la tiene tan barata y mucha lencería de Silesia". El comerç amb Amèrica també resulta deficitari malgrat l'exportació d'aiguardents.

D'altra banda, per agilitar els procediments comercials demana "una administración de justicia uniforme, ilustrada y pronta", i també: instrucció per als magistrats de comerç, un codi de comerç adequat i establir una matrícula de comerç "para todos los comerciantes". També afirma que cal potenciar l'exportació de productes manufacturats, llanes i esperts "para favorecer la agricultura".

Gassó enalteix el paper de les duanes per les dades que aporten de les relacions comercials i el productes recaptats, i les considera: "dignas de toda la atención que las naciones más ilustradas les prestan".²²⁷ En el darrer apartat fa repàs de la situació dels drets aranzelaris de duanes; un cop més, Anglaterra n'és l'exemple.

I arriba al preludi dels corol·laris, la síntesi del seu pensament, desgranat al llarg del text, on a cada paràgraf evoca una inequívoca interpretació personal de la realitat econòmica, unes pautes encaminades tant a beneficiar el comerç de grans, al qual ell es dedicava, com a facilitar un comerç més fluid amb Rússia, d'on ell n'era cònsol.

Adscrit al sector, Gassó reclama una política proteccionista per als negociants, i no perd oportunitat de fer apologia de la Junta de Comerç, de la qual era secretari. En resum, adopta un posicionament econòmic estretament adaptat al seu perfil professional.

Ja a la darrera del volum, Gassó afronta els vuit corol·laris finals, que

²²⁷ *Ibidem*, p.143

transcrivim: ²²⁸

“Tomados en consideración los sistemas de las naciones de Europa en los tres últimos siglos: sus resultados, y vicisitudes en las más, como lo que arrojan en la demostración los sucesos que se han recordado, y las observaciones que se han hecho; parecen con evidencia deducirse los corolarios que siguen:

“No hay poder solido en los Estados sin productos y consumos nacionales.

“Una gran industria y una gran agricultura no són incompatibles; antes bien se promueven recíprocamente.

“Las Colonias, con buen sistema, forman gran instrumento de riqueza en la metrópoli.

“Una marina militar se hace indispensable a una nación con colonias y comercio marítimo.

“El comercio exterior en las naciones es un agente necesario para elevarse al poder y a la riqueza de que son susceptibles; siendo por su medio que los sobrantes rinden la máxima utilidad y que las necesidades se satisfacen con el mínimo coste.

“El comercio de importación, que tiene por materia objetos no necesarios, o que pueden reemplazarse con productos propios, es ruinoso.

“La agricultura, con ser tan indispensable en la parte necesaria, no hace a una nación rica en el actual estado y sistema de la Europa. Es por medio de la industria que las naciones aumentan en población y en riqueza.”

Gassó tanca el llibre amb una proclama ja redundant, la de la nacionalització dels consums, veritable fil conductor del text: “La exclusión, o el desvío de la extraña, que es lo mismo que decir nacionalizar los consumos, está de consiguiente reputado un bien, o una necesidad. Lo es muy verdadera, y muy

²²⁸ *Ibidem*, p.156-159

evidente, en España.”²²⁹

A més, cal remarcar la gran quantitat de notes amb què Gassó acompanya el seu text, notes on predominen els comentaris polítics i sobretot les dades històriques que reforcen els comentaris dedicats a les relacions comercials amb bona part dels països europeus. I al contrari, s’eviten comentaris referits a la situació política interna.

Sembla evident que el llibre comptà tingué un èxit notable i també que l’acompanyà la polèmica pública, fet que indubtablement contribuí a promocionar-lo.

L’octubre de 1816, molt poc temps després de la publicació del llibre, les planes de *Diario de Barcelona* van acollir una suau polèmica al voltant d’algunes de les apreciacions vessades per Gassó, que Lluch atribueix a la posició extrema de l’autor: “La postura intel·lectual de Gassó era obtenir del govern una protecció decidida de la indústria, sovint al marge de la veritat”²³⁰

El divendres 18 d’octubre, dins la secció “Noticias particulares de Barcelona”, va aparèixer una carta dirigida al director signada per J.O., on l’anònim signant acusa Gassó de faltar a la veritat (“proposición a la verdad destituida de todo fundamento”) quan aquest assevera a *España con industria ...*, que no es fabriquen “paños ligeros o de segunda” per manca de venda.²³¹

L’anònim afirma que molts d’aquests s’han exportat per Tarragona cap a Amèrica: “¿Como es posible que hayan escapado a la sabia penetración de un escritor, que no era presumible ignorara supuesto hallarse de secretario de

²²⁹ *Ibidem*, p.160

²³⁰ Lluch, Ernest. *Op. cit.*, p.218

²³¹ La carta comença: “Sr. Editor: Cuando una equivocación en un escrito puede por su trascendencia causar perjuicio al interés general, el ciudadano cuyo patriotismo está en razón directa de sus deseos en querer la prosperidad de su suelo, no debe callando autorizar un error que vierte contra una de las fuentes de la riqueza nacional. Tal es entre otras la que se lee en el cuaderno que acaba de dar a luz Don A.B. Gassó, su título, *España con industria, fuerte y rica*” (*Diario de Barcelona*, 18 d’octubre de 1816)

esta Real Junta de Comercio?”. En aquest sentit, espera que l'autor “sabrà encontrar un medio por el que, sin comprometer su reputación bien acreditada, llegue a noticia de cuantos puedan haber leído su cuaderno que en la proposición susodicha ha padecido engaño”.

En el mateix diari, el dia 20 continuava el debat, ara amb una carta signada per T. M. y E.: “el Sr. J.O. critica con alguna justicia, si se quiere”. No obstant això, afavorí l'esperit del text de Gassó atès que aquest obligava a posar aquesta mena d'indústries “a la sombra de las prohibiciones il lustrades”. Amb això, “lejos de debilitar, justifica y penetra más y más en las sanas ideas de la necesidad de la prohibición”.²³²

El dia 21 d'octubre, el *Diario de Barcelona* publicà la rèplica del mateix Gassó, dirigida a Antoni Brusi el dia anterior, que més que rèplica es tractava d'una justificació: primerament reconeix que “por falta de tiempo en mí para concluir el manuscrito”, aquest s'allargà en el temps de manera excessiva. I aclareix: “Poco importará que mi obrita naufrague o se estrelle y que mi opinión en economista, si es que de alguna disfrute, sufra o perezca. Mi pasión por la industria no será por esto menos inextinguible [...] Lo interesante es que los consumidores se penetren de la necesidad de preferir en sus usos nuestras manufacturas a la estrañas; que las artes florezcan y que la Patria sea feliz y readquiera la actitud imponente que nunca debió perder. No serán para Vmd. nuevos éstos sentimientos en mí.”²³³

Finalment, i com a cloenda d'aquest capítol de, diguem-ne reaccions, els dies 14 i 15 de desembre de 1816 aparegué al *Diario de Barcelona* una nota signada per “El Aldeano”, el qual després d'advertir haver llegit el text publicat de

²³² La nota acaba: “público agradecimiento que merece el trabajo improbo con el que el Sr. Gassó emplea su talento y sus servicios dirigidos al bien de sus conciudadanos y de la nación entera” (*Diario de Barcelona*, 20 d'octubre de 1816)

²³³ *Diario de Barcelona*, 21 d'octubre de 1816

Gassó, “benemérito compatricio”, en fa algunes observacions. Es mostra d’acord amb el retard de la indústria en el si de l’Estat espanyol i del preocupant increment de l’entrada de mercaderies estrangeres. Suggereix que calia haver titulat l’escrit “España con agricultura e industria, rica y fuerte”.²³⁴ També esmenta la necessitat de potenciar l’agricultura, critica la manca de comunicacions i que el blat de Castella no pugui anar lluny com els d’Arcangel o Odessa.

Deixem aquí l’obra més emblemàtica de Gassó i les seves reaccions.

²³⁴ *Diario de Barcelona*, 14 i 15 de desembre de 1816

EPÍLEG

El vilanoví Antoni Bonaventura Gassó morí a Barcelona el 6 de maig de 1824 a l'edat de 71 anys. Ben connectat amb les bones famílies de la capital catalana, Gassó tingué una vida intensa a partir dels seus negocis com a comerciant i industrial, però també des dels seus càrrecs a les més importants institucions econòmiques del país. Com hem dit, fou un observador privilegiat de la dinàmica econòmica del darrer quart de segle XVIII i primer quart del XIX, un moment d'extraordinària recuperació.

Ell en fou un protagonista destacat. Un personatge ambiciós dedicat a múltiples negocis, amb l'esperit liberal derivat de la Il·lustració, i amb l'etiqueta d'afrancesat que li causaria no pocs problemes.

El Gassó comerciant, l'etern secretari de la Junta de Comerç o l'actuació durant l'ocupació francesa, defineixen una projecció pública que es reforça amb la seva obra i el seu pensament: *España con industria, fuerte y rica*, que és el llegat més valuós d'aquest personatge curiós i controvertit, i un dels indiscutibles pioners de l'industrialisme al nostre país.

A remolc de les seves vivències ens hem apropat a la realitat del seu temps, un període d'efervescència política i econòmica en el qual s'evolucionaria de l'expansió comercial derivada del decret de lliure comerç i del desenvolupament d'activitats protoindustrials i tradicionals de caràcter gremial cap a noves formes productives que no trigarien en arribar.

Les primeres fàbriques mogudes amb la força del vapor a Catalunya arribarien només vuit anys després de la seva mort. El país iniciaria així la seva particular revolució industrial, a remolc del que succeïa en altres països d'Europa.

La dinamització econòmica del divuit s'alternava sovint amb les crisis

polítiques i els períodes de guerra. Gassó participaria en aquest procés renovador i vital que, definitivament, deixava enrere les estructures de l'Antic Règim.

Hem volgut recuperar aquí el testimoniatge d'un ciutadà actiu i compromès amb el seu temps, una aposta decidida de progrés que condicionaria el futur del País.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Artigues, Jaume. “Les fàbriques d’indianes com a model d’espai fabril”. A: Àlex Sánchez (coord). *La industria de les indianes a Barcelona 1730-1850*. Arxiu Històric de Barcelona. Ajuntament Barcelona, 2011

Carbonell, Vicenç. *La marineria vilanovina al segle XVIII*. Museu de Vilafranca, 1974

Carrera Pujal, Joan. *Història política y econòmica de Catalunya (Siglos XVI-XVIII)*. Editorial Bosch. Barcelona, 1947

Closas, Antoni. *Una conspiració barcelonina el 1809*. Episodis de la història. Editorial Dalmau. Barcelona, 1970

Coroleu, Josep. *Història de Villanueva y Geltrú*. Imp. de J.A. Milà. Vilanova i la Geltrú, 1879

Creixell, Rosa; Sala, Teresa-M. *Retrat de família: els secrets dels Gònima*. Barcelona Quaderns d’Història, 12. Barcelona, 2005

Delgado Ribas, J.M. *El mercado de productos coloniales en España. Azucar y cacao en la Lonja de Barcelona, 1776-1807*

<https://www.aehe.es/wp-content/uploads/1989/10/DELGADO1.pdf>

DD.AA. *Los misterios de Villanueva*. Institut d’Estudis Penedesencs, 1991 (1^a.ed. de 1851)

DD.AA. *Un segle de vida catalana (1814-1930)*. Dirigida per F. Soldevila. Ed. Alcides. Barcelona, 1961

DD.AA. *Història de Catalunya*. Dirigida per J. Sobrequés. Edicions Gran Enciclopèdia Basca, 1980

DD.AA. *Història de Catalunya*. Dirigida per J. Nadal Ed. Oikos-Tau. Barcelona, 1983

DD.AA. *Diccionari d’història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1992

DD.AA. *Història de Catalunya*. Dirigida per P. Vilar. Edicions 62. Barcelona, 1992

DD.AA. *Història de Barcelona*. Edicions Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1992

Ferrer Vidal, Josep. *Discurso ante la comisión arancelaria...* Barcelona, 1866

Ferrer, Raimon. *Barcelona cautiva*. Imprenta A. Brusi. Barcelona, 1816

Fontana, Josep. *Aribau i la indústria cotonera a Catalunya*. Episodis de la història. Editorial Dalmau. Barcelona, 1963

Fontana, Josep. *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*. Editorial Ariel. Barcelona, 1971

Fontana, Josep. *La invasió napoleònica. Qui la va pagar?*. Col·loqui de Bellaterra. Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1981

Garí, Josep Antoni. *Descripción e història de la villa de Villanueva y Geltrú*. Imp. de Leandro Creus. Vilanova i la Geltrú, 1860

Gassó, Antoni Bonaventura. *Defensas ante comisiones militares francesas...* Imprenta d'A. Brusi. Barcelona, 1814

Gassó, Antoni Bonaventura. *España con industria, fuerte y rica*. Imprenta d'A. Brusi. Barcelona, 1816

Iglésies, Josep. *L'obra cultural de la Junta de Comerç*. Episodis de la història. Editorial Dalmau. Barcelona, 1969

Iglésies, Josep. *Síntesi de la Junta de Comerç*. Episodis de la història. Editorial Dalmau. Barcelona, 1969

Imbert de, Erasme. *Erasmus de Gònima (1746-1821). Apuntes para una biografía y estudio de una época*. Editorial Barcino Nostra. Barcelona, 1952

Jaumeandreu, Eudald. *Rudimentos de Economía Política*. Imprenta A. Brusi. Barcelona, 1816

- Jutglar, Antoni. *Història crítica de la burgesia catalana*. Ed. Anthropos. Barcelona, 1984
- Lipp, M. Laurent. *Guide des Négocians dans toutes leurs entreprises mercantiles o u traité instructif sur le commerce de cent vingt-six villes commerçantes de l'Europe, de l'Asie et de l'Afrique*. Ed. Joseph-François Tournel. Montpellier, 1793
- Lluch, Ernest. *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Edicions 62. Barcelona, 1973
- Lusa, Guillem. “La creació de la escola industrial barcelonesa (1851)”. A: *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*. Barcelona, 1996
- McDonogh, Gary W. *Las buenas familias de Barcelona. Historia social de poder en la era industrial*. Ed. Omega. Barcelona, 2003
- Mercader, Joan. *Barcelona durante la invasión francesa (1808-1814)*. CSIC. Instituto Jerónimo Zurita. Madrid, 1949
- Mercader, Joan. *Catalunya napoleònica. Episodis de la història*. Editorial Dalmau. Barcelona, 1960
- Monés, Jordi. *L'obra educativa de la Junta de Comerç 1769-1851*. Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1987
- Nadal, Joaquim. *La invasió napoleònica. Organització de la Catalunya napoleònica*. Col·loqui de Bellaterra. Publicacions de la UAB, 1981
- Oliva Melgar, Josep Maria. *La Real Compañia de Comercio de Barcelona a las Indias*. Universitat de Barcelona, 1987
- Pi de Cabanyes, Oriol. *Vilanova i la Geltrú en la guerra del francès (1808-1814)*. Episodis de la història. Editorial Dalmau. Barcelona, 1971
- Ramisa, Maties. *Els catalans i el domini napoleònic*. Biblioteca Abat Oliva. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995
- Reig, Josep. *Barcelona en el siglo XIX. Dietario de la ciudad*. Imprenta La Publicidad. Barcelona, 1898

Romeva, Pau. *Història de la indústria catalana*. Bas Estamper. Barcelona, 1952

Ruiz, Angel. *Història de la Real Junta Particular de Comerç de Barcelona*. Editorial Alta Fulla. Diputació de Barcelona, 1994 (1^aed. de 1919)

Thomson, James. *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona. 1728-1832*. Edicions 62. Barcelona, 1994

Torras, Josep M^a. *La venalitat dels càrrecs municipals a Catalunya (1739-1741). Un exemple concret: Vilanova i la Geltrú*. Museu de Vilafranca del Penedès, 1977

Torres Amat, Fèlix. *Diccionario crítico de escritores catalanes*. Editorial Curial. Barcelona, 1973 (1^aed. de 1836)

Tubau, Albert. *Antoni Bonaventura Gassó (1752-1824). Apunts de la Vilanova comercial*. Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. Barcelona, 1999

Vicens Vives, Jaume. *Història econòmica de Espanya*. Editorial Vicens Vives. Barcelona, 1958

Vilar, Pierre. *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Biblioteca de Cultura Catalana. Editorial Curial. Barcelona, 1979

Vilar, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Edicions 62. Barcelona, 1987 (1^aed. de 1966)

Virella, Albert. *Vilanova i la Geltrú*. Editorial Selecta. Barcelona, 1974

Virella, Albert. "Vilanova i la Geltrú en temps de la revolució francesa". A: *Miscel·lània Penedesenca*, XV, 1991

Arxius

Arxiu Comarcal del Garraf (ACG)

Arxiu d'Erasme de Gònima i Erasme de Janer (AEG)

Arxiu Històric de Barcelona (AHB)

Arxiu de la Junta de Comerç de Barcelona (AJC)

